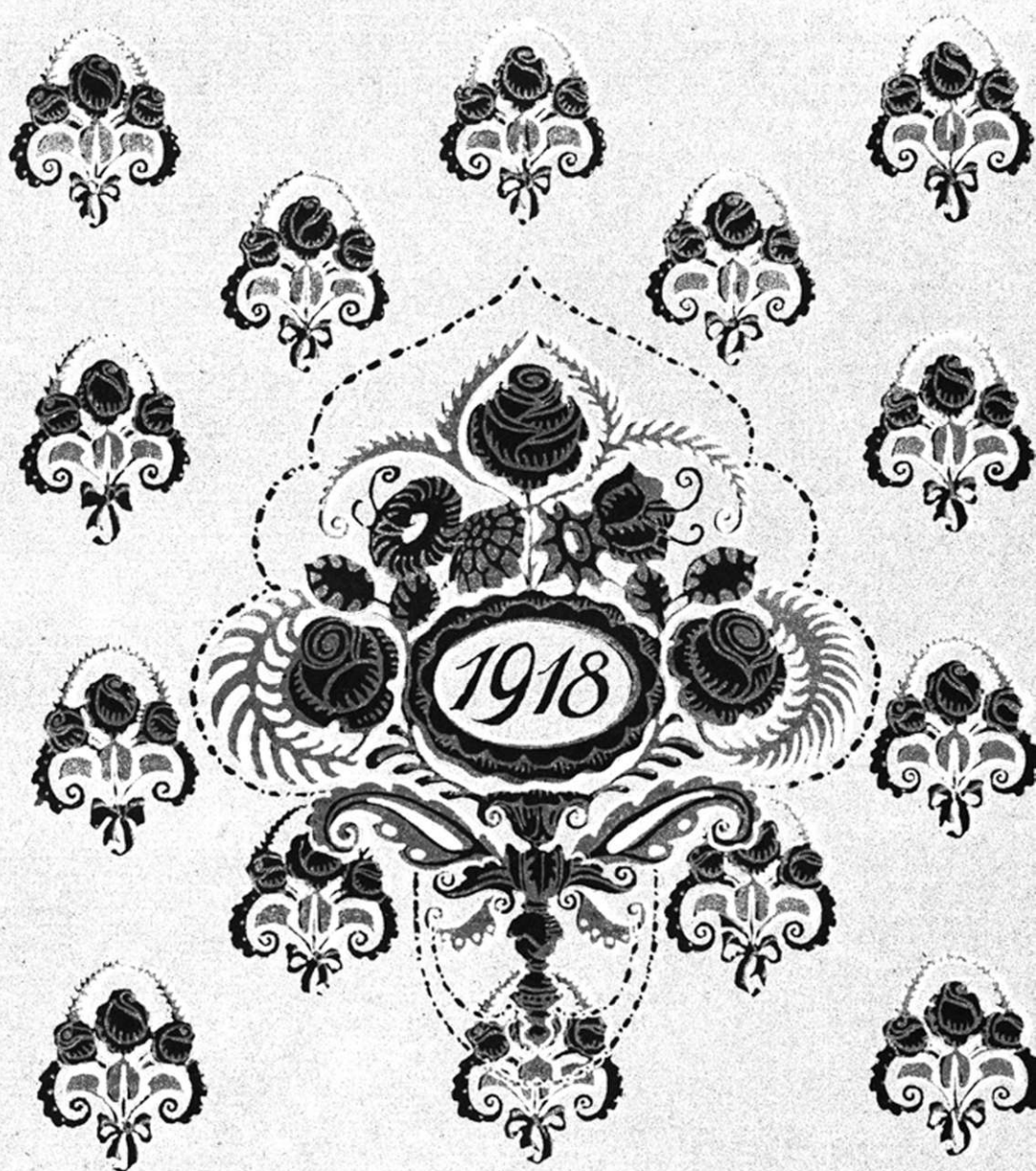

LUBLJANSKI ZVON

APRIL

LETNIK: 38.
TISK ZADRUGA LUBLJANI

ŠTEV. 4.

Vsebina aprilovega zvezka.

1. Pastúškin: <i>Vojno poročilo. — Smrt moža</i>	233
" <i>Novemu poetu. — Zdaj</i>	234
2. Alojz Kraigher: <i>Mlada ljubezen. (Dalje.)</i>	235
3. M. Kašanin: <i>O Petru Preradoviću</i>	246
4. Vladimír Levstik: <i>Gadje gnezdo. (Dalje.)</i>	251
5. Janko Glaser: <i>Pesem</i>	260
6. Dr. Fr. Ilešič: <i>Podlimbarski</i>	261
7. A. Debeljak: <i>Vojna silhueta</i>	266
8. Ferdo Kozak: <i>Pismo</i>	267
9. Oton Župančič: <i>Večerna</i>	272
10. Marija Kmetova: <i>Interieur</i>	273
11. Janko Samec: <i>V težki duši</i>	274
12. Dr. Ivan Lah: <i>Rod Jurija Klemenčiča</i>	275
13. Oton Župančič: <i>Zeleni Jurij</i>	284
14. Ferdo Kozak: <i>Moška pisma</i>	285
" <i>Jaz sem</i>	286
15. Igo Gruden: <i>Razpoloženje</i>	287
16. Alojz Kraigher: <i>Pogovor s pribežnikom</i>	288
17. Književnost in umetnost	291
Anton Debeljak: <i>Zofka Kveder: Hanka. — A. Debeljak: Slavko Vörös: Tonček Tomaš. — A. Debeljak: Dragutin M. Domjanič: Kipci i Popevke. — Janko Glaser: Joža Lovrenčič: Deveta dežela.</i>	
18. Listek	294
Ferdo Kozak: <i>O osnutkih za Krekov spomenik. — Abditus: Slovenska Matica. — Pavel Flerè: „Naši časopisi“. — Dr. Pavel Strmšek: Kette in Valjavec v Štrekljevi zapuščini. — luž. J. Mačkovšek: Jezikovna meja na Štajerskem l. 1846. — Peter Jug: Jugoslovanska enotna pisava. — A. Debeljak: Le čevlje sodi naj kopitar.</i>	
19. Kulturno-politični pregled	303
A. L.: <i>Samoodredjenje naroda i Magjari. — A. L.: Davorin Trstenjakov sklad.</i>	

Redakcija tega zvezka se je zaključila 15. aprila 1918.

„Ljubljanski zvon“

izhaja v zvezkih po enkrat na mesec ter stane na leto 20 K, za pol leta 10 K, za četrt leta 5 K, za vse neavstrijske dežele po 30 K na leto.

===== Posamezni zvezki se dobivajo po 2 K. =====

Odgovorni urednik: Oton Župančič.

Sourednika: Anton Loboda in Milan Pngelj.

Upravništvo se nahaja v Sodni ulici št. 6.

Lastnina in založba „Tiskovne zadruge“ z. z. o. z. v Ljubljani.

Tisk „Narodne tiskarne“ v Ljubljani.

Pastúškin :

Vojno poročilo.

Četrto leto vojne. Pod večer
me k poročilu žene skoz kostanje
vsak dan boleštnejše pričakovanje.
„Nič novega,“ tako trdi kurir.

Nič novega: smrt nadaljuje pir,
in danes kakor včeraj isto klanje,
umiranje, stotisočev ječanje.
Četrto leto vojne . . . Kdaj bo mir?

Nič novega — le smrt bo vedno žela;
in če bo tudi milijone let
grmadilo človeštvo svoja dela,

nič novega ne bo več videl svet;
le kogar danes krogla je zadela,
on gleda v novo, starega otet.

*V rednicah / sep. 1902
trd.*

Smrt moža.

Stal je med nami mračen in močan,
krog sebe sužnjem snemal je okove,
prostosti koj okusil je sadove:
nadvse slovesno bil je kamenan.

Trobojna, rdeča, črna jata vran
mrliča razkljuvala je v vetrove,
nad jatami samotna duša plove,
očita, toži in ne more stran.

Nam taka tožba duše ne pretresa,
življenje je umiranje, ne boj;
mi, bratje, zamašimo si ušesa

in pazno se motrimo med seboj:
če zrastel kdo bi više pod nebesa,
mi glavo mu odrobimo takoj.

Je že temnejše - strahovi in neje

Novemu poetu.

Al pomniš one bolno lepe dni
vrvečih sanj, začetnega spoznanja,
mladostnih borb, nadej, omahovanja,
še lepše, še bolestnejše noči?

Joj, to smo takrat mrko se razšli:
meglè naj svoje vsak si sam razganja,
in sam naj kleše svoja si spoznanja —
kar bo kaj prida, se že zaiskri.

In zdaj prihajaš ti. Blesteče nade
in upov vate nič ne sramotiš,
lepo dviguješ svoje nam zaklade.

Še čaka te Kalvarija in križ,
a preizkušene moči so mlade:
vstajenje tudi vselej doživiš.

Med vojno "je" v "novemu"

Zdaj.

Zdaj pne jasnina se nad nama,
škrjančki vanjo pikajo,
jo v bisernih, zvenečih kosmih
na naju sipljejo.

Zdaj, ljubica, zdaj vsa si moja;
o Bog, trenotek ta mi zdaj,
da vekomaj verujem vate,
raztegni v vekomaj.

..... Cisto jasna pesem

Alojz Kraigher:

Mlada ljubezen.

(Dalje.)

X.

Tomo je spremil s Turkom Vêro in Silvo do stanovanja. Potem sta se prerekala na ulici, ali bi se vrnila v Zvezdo ali ne. Tomo se niti spomnil ni, da bi moral iti svoje matere iskat. V srcu mu je tlela iskra sreče in koprnel je po samoti, da razpiha iskro in da razneti plamen, — da se navriska ob razkošnem užitku blaženosti in zmagoslavja svoje ljubezni. Spominjal se je noči, ko se je bil prvokrat zagotovil Vêrine ljubezni, one božanske radosti, ki mu je bila razganjala oprsje v tihem vriskanju: — „Moja Vêra! Moja Vêra! Ti moja véra! Ti moje upanje! Ti moja ljubezen!“ — Zaželel si je zopet takega trenutka najsvetejšega navdušenja, najvišjega užitka, vrhunca sreče, ko se človeku pred očmi užigajo zvezde in vzplamenevajo solnce. Pohiteti je hotel v drevored in skozi gozd v predmestje; hotel je biti sam, da zaplava v sladko morje svojih čustev, svoje sreče . . . Turek ga je zavelkel skoraj siloma nazaj na zabavišče. Tam pa sta oba zaplavala v pijanost in v mladeniško razposajenost. Tomo se je onemu izpovedal. Mesto v tihi radosti božanske samozadovoljnosti, se je razjokal na prijateljevih prsih, se je navriskal v razigrani družbi ter se razdivjal v popivanju in prepevanju. — A drugi dan je imel slabo vest; zdelo se mu je, da je umazal svojo mlado srečo . . .

Kakor večkrat po zabavnih prireditvah, ki s svojo bučno veselostjo razbičajo ljudem strasti in jih poženejo v vrtinec blaznega pohlepa za nezmernim uživanjem, tako se je mladina tudi po Prešernovi veselici vdala nenasitnemu ponočevanju, veseljačenju in krokanju. Turek se je rotil, da je to njegova zadnja recidiva v popivanje; svečano je obljubljal Silvi, da ga demoni alkohola nikdar več ne zalove, pa če bi se moral odpovedati vsem zabavam in vsi družabnosti. Tomo se je tolažil, da je večkrat tudi Vêra v družbi; a na tihem si je očital, kako grdo zapravlja čas, ki bi ga lahko prežil pri Vêri v rajski blaženosti, v skriti sreči . . .

Par dni po veselici prime mati sina in ga strogo vpraša:

„Zakaj me nisi prišel iskat, da bi me spremil, kakor sva se domenila?“

On pa se zasmeje:

„Zato se kujaš, mama? Zdelo se mi je, da ti celo ustrezem, če ne pridem pote!“

Ona zardi in se obrne proč; od solz ji skoraj oči zabreknejo. Z voglom žepnega robčka med zobmi se zagleda mimo rož na vrt . . . Tomu postane nehote hudo; prime jo za komolec in se stisne k nji:

„Mama, ali si jezna name? Oprosti, prosim, jaz sem strašno lahkomišel!“

„Ti si imel pač važnejših opravkov!“

Tomo se prisiljeno nasmehne in obmolči. Gospa Helena se obrne k njemu, mu položi dlani na sence in ga resno pogleda:

„Ti si torej mislil, da mi ustrežeš? Sodil si po sebi . . . Ne boj se, nič ti ne zamerim!“ — Poljubi ga na čelo, obrne se od njega proč in sede na fotelj. — „Deloma si prav imel: — tudi lahkomišelnost je bila v meni! Bilo je je v toliko, da si jo lahko zapazil. Bilo je je toliko, da sem se sama sebe bala in da sem tebe klicala na pomoč. Tega klica nisi razumel.“

„A čemu bojazen, mama? Saj imaš pravico!“

„Pravico!“ — se nasmehne ona trpko. „Zakaj se je nisem takrat poslužila, ko je bil lepši čas za to? Takrat sem čutila samo krivico, ki sem jo drugemu storila; takrat sem samo čutila, da je po grehu — pokora neizbežna.“

„Pokora, mama?“

„Če ni nikogar, ki jo nalaga, — Henrik je nekje, tvoj oče . . . In če ni njega, — tu v prsih je, ki ukazuje! Človek ne strpi brez kazni!“

Čelo se ji nagubanči. Z nevoljo se spominja, kako jo je profesor Klančar z veselice spremljal, silil vanjo in jo zapeljeval kot nekdej. Zatrjeval ji je, da jo je prišel snubit; rotil jo je, naj se mu zopet vda, ker zdaj da vendar ne veljajo več pomisleki od prej. Ona pa se ga je ubranila; ni imela poguma, da bi tudi njegovo snubitev kratko malo zavrnila, preložila je samo odločitev za štirinajst dni. A v tem trenutku ima že trden sklep, da ostane še nadalje sama in da mu to v prihodnjih dneh pismo sporoči. — Že golo dejstvo, da po katastrofi s svojim rajnkim možem ni čutila v sebi nepremagljive sle za nov zakon s Klančarjem, ji je dokaz, kako plitko je koreninila v njeni duši ona nedovoljena ljubezen. Takrat jo je vso prevzela zavest velike krivde, kesa in spokorjenja. Klančar je bil nevrastenik in pedant, pretiran v vseh profesorskih slabostih. Če si ga je gospa Helena predstavljala kot zakonskega moža, je čutila, da bi bil v zakonu bržčas prav tako neznosen kakor je bil Henrik Žitnik. Spoznala je, da je mož lahko idealen kot ljubimec, — in vendar bi bil kot družinski oče vse prej nego idealen. — In on sam, profesor Klančar, — zakaj se

je šele zdaj domislil, da bi jo poročil? Po Henrikovi smrti je bil nekaj časa res bolehen; a zmirom ni podelgal, vseh teh dolgih let vendar ni — prespal? — Ali se ni mogoče spomnil, da bi bilo dobro, preskrbeti se za starost? Ali je ni prišel prosit morda — zavetišča? — hirališča? — Zdaj je še krepak; — a koliko let mu je še usojenih? — In koliko jih je nji usojenih? — Ne, moj ljubi! Nekdaj je bilo res lepo, mogoče prelepo; a ponovitev bi bila možna samo v popolnoma enakih okoliščinah — in teh ni več . . .

„Dovolj bo menda kazni, mama! Ti živiš kot samotarka in jaz imam slabo vest. Tako sem se osamosvojil, tako sem se ti odtujil, da nimaš res ničesar od mene. Ali je to življenje, ki ga ti živiš? V novem zakonu . . .“

„Ne, ne, moj dragi! Ko bi bila ljubezen med nama res velika, bi ne bila toliko let — prespala. Ta zakon bi nastal iz igrave lahkomišelnosti in bi postal usodepoln za Klančarja in zame. Ali bi se on prilagodil meni? Zahteval bi, da se jaz prilagodim njemu; prej ali slej bi mu ne bila družega ko — postrežnica. Za to pa mi je njegova ljubezen le premajhna. Kolikor imava lepih spominov na preteklost, bi jih s to bodočnostjo samo zabilasala in umazala.“

„Ali je tako gotovo, mama?“

„In če ni tako gotovo, — ali naj bo zakon hazardna igra?“

„Nazadnje je vse življenje zgolj — hazard! Srečolov!“

„A to ni prav, moj dragi! Resnica je, da smo podvrženi usodi; a v toliki meri vendar ne, da bi ne mogli vplivati nanjo s svojo — voljo. Ti se lahko prosto odločiš, ali se vdaš usodi, ali se ji upreš!“

„Bogve, če je res tako!“

„Tako je, Tomo! zadnjič sem ti pridigovala vzdržnost. Če ti je dano, si priboriti moč in srečo z vzdržnostjo in s krepko voljo, si premagal usodo. In to ti je dano, Tomo! Samo glej, da si ohraniš čisto vest in da so tvoje želje zmirom čiste in poštene!“

Tomo je nekoliko v zadregi. Pogled mu je povešen, lica so mu zardela.

„In vidiš, Tomo, — jaz imam druge naloge pred sabo. Ti si se osamosvojil, praviš; a vendar čutim, da sem ti potrebna. V ozadju hočem čakati, da ti priskočim na pomoč, če treba. Jaz vidim krizo v tvojem življenju, Tomo; morda bo že skoro na vrhuncu . . . Ali se mi nočeš izpovedati?“

Tomu je neprijetno; pleča se mu nerodno zleknejo . . . Ali je še prezgodaj? Ali niso čisti in pošteni njegovi nameni? — Profesor Klančar ji je brzkone povedal o načrtih za učiteljevanje . . . Ali je stvar že toliko dozorela? — Tomu je vroče v prsih; rad bi izpregovoril, a beseda noče iz ust. Nazadnje se odloči:

„Ne še danes, mama!“

Po kratkem molku reče ona:

„Vidiš, Tomo: — v tej krizi naj ti pridem in naj ti nudim lahkomiseln vzgled? Ali naj vzamem Klančarja, da ti pokažem, kako je zakon le igračka, ki si jo človek privošči za zabavo — kot nedeljsko veselico?“

„Morda imaš prav, mama; ampak mučno mi je, da se žrtvuješ zame.“

„Nič se ne žrtvujem, to ni res. Narobe: — zakon s Klančarjem bi bila žrtev; vso bodočnost bi zastavila za hip osladne sreče.“

Za — „jed pogreto“, pride Tomu hudomušna misel. V duši se strinja z materjo. Naenkrat mu je jasno, kako nedraga bi mu bila njena poročitev.

„Saj sem že enkrat rekel: — Ti si modrijanka, mama!“

Z igravo kretnjo se izogne nadaljnjemu pogovoru. Zaveda se, da svojega razmerja do Vêre še zmirom ni dovolj premislil; obenem čuti, da je v teh dneh popivanja in lahkomiselnosti docela nesposoben za preudarjanje in odločanje, ki bi moralo veljati za vse življenje. Zato se raje varuje, izreči kako besedo, ki bi ga mogla vezati . . .

Po zmagoslavju veselilne noči je zapadel Tomo zopet negotovosti in dvomom. Zapazil je, da je Vêra razočarana, ker ni v njem one odločne in močate volje, ki gre za svojim ciljem brez odlašanja, brez novega premišljevanja. V njegovi notranjosti še ni zaključenih računov, možne so še izpremembe napravljenih načrtov. Predvsem je tu načrt za učiteljevanje, ki mu nekako ni po duši. S presenečenjem in z začudenjem se je zavedel tega dejstva. V družbi z Vêro mu je naravnost mučno, ker nenadoma ne more več razpravljati o tem vprašanju. Treba bi bilo marsikaj poprašati; poizvedeti, kako in kaj. Ali postane akademik lahko čez noč učitelj? — meni nič, tebi nič — učitelj? — Toma je nekako sram popraševati; boji se, da bi kdo — resnice ne zaslutil. Brez dvoma ga je torej sram, pustiti svoje pravoslovne študije in postati učitelj. Po ovinkih je izvedel, da bi bil — ob pomanjkanju upravičenih prosilcev — lahko imenovan za učiteljskega namestnika; po par letih bi potem napravil izpit za učiteljsko usposobljenost. Načrt je izvedljiv. A zdaj se mu nakrat oglaša akademiški ponos — če ni samo nečimernost? — ter se mu upira in ga zavira. — Ali še ni obupal nad svojim visokošolstvom? Ali se ne zaveda, da bi moral združitev z Vêro za bogve koliko časa odložiti, ko bi hotel vstrajati na vseučilišču? — Torej se mu ne mudi tako neznansko s svojo — véliko ljubeznijo? Ali je to — ob njegovem cincanju in oklevanju! — sploh še vélika ljubezen? — Naj že bo kakorkoli, — resnica je, da se zmirom bolj zaveda, kako malo po njegovem čudu bi bilo učiteljevanje. Skoraj predstavljati si ne more, kako bi bilo; in strašno tuje, nekako zoprno mu je vse to premišljevanje. Tako mu je, kakor da mu je

prišla nekdanj lepa in zanimiva misel, ki bi se dala izvesti in bi nudila užitka in zadoščenja, celo navdušenja. Morda bi bilo naravnost plemenito in junaško delo, ko bi jo izvedel. A ravno tu se ustavljajo njegova čustva: — tako mu je, kakor da si je bil izmislil idejo za — nekoga drugega, ne zase; on se ne more uživati vanjo, s svojimi čustvi je ne more obvladati. A le to živi v človeku, kar živi v njegovih čustvih; le to je doživetje, kar človek čustveno predela in prebavi; le to je seme njegove duše, plod njegove bistvenosti. Duša ne živi v razumu, duša je na meji med razumom in telesnostjo; dotikati se mora stvar obeh tečajev, potem je samosvoja in resnična. Pri načrtu za učiteljevanje pa je Tomu, kakor da je med njegovim razumom in njegovo čustvenostjo visoka stena, ki ne dovoljuje nobenih stikov. Misel svojega razuma bi moral v svojih čustvih galvanizirati, da bi postala res njegova, doživljena v njegovi duši, sprejeta vanjo, izgubljena v nji, njegova duša sama. A ravno ta galvanizacija se mu ne posreči. Njegova čustvenost se brani s sovražnimi tokovi in odbija idejo. — — Radi tega čuti nenadoma, da je tudi med njim in Vêro vstala stena, ki ju loči, ki ne dopušča, da bi se njuni duši neovirano poljubljali in družili. Ali je šel predaleč s svojimi načrti? Ali se je posilil vanje, ker se je posilil morda tudi k Vêri? Ali je zlagana ta ljubezen, če je zlagan načrt, ki naj omogoči združenje? — Dvomi divjajo v Tomu; zato se nekako obupno vdaja vinnim zabavi. Tesnoba ga obhajajo, da bi bežal sam pred seboj in pred svojo dušo, ki zavrača ravno praktični del njegovega načrta. — V Vêrini družbi ga je sram pred njo; hudo mu je, ker ne ve, kako bi se razgovoril z njo, kako bi jej razjasnil položaj. Sam je bil napravil načrt za učiteljevanje, z nobeno besedo ga ni Vêra pregovarjala, — in vendar se mu zdi, da je tudi nji nezvest, ko je nezvest ideji. V zadregi je pred njo; in da zadrego skrije, je zopet predrznejši in razposajenejši v dokazovanjih svoje ljubezni. Kakor da je pobožnost in božanstvenost njegove ljubezni zatonila, je njegovo ljubljenje naenkrat zgolj telesno, pohlep in poželenje. V norčavi družbi teh veselih dni je to še dosti razumljivo in Tomo se v srcu nadeja, da ne pride Vêri prezigodaj do zavesti. A tako mu je, da bi planil nanjo in se zagrizel vanjo in si jo vzel, da bi jo enkrat za vselej zapečatil kot svojo stvar in svojo posest, — — kot svojo ženo pred Bogom in pred svojo dušo ... pa naj nastane iz tega, kar že hoče; zdi se mu, da bi bil potem tudi sam za veke zapečaten, — njen mož pred Bogom in pred svojo dušo ...

— Ni še minil teden po veselici, ko prinese Praznik v večerno družbo pretresujočo vest:

„Škrjanček se je obesil!“

„Kje se je obesil?“ — plane Tomo.

„V Kolarjevem stanovanju, na vratih Magdine sobe.“

Popoldne je bil Bogdan pri Magdi. Zaklenjena sta bila v njeni sobi...

„Aha, kanalja, — in vendar hodi še v štacuno!“ — vzklikne sodnik Košan in pozna se mu, da je zaviden.

Ko pa je hotel oditi in je odprl vrata, je od groze odskočil... Ob podboju na kljuki za obleko je viselo človeško truplo, glavo povešeno, kožo posinelo, jezik med zobmi... Magda je zajavkala in se oklenila Bogdana, on pa se je iztrgal in se izmuznil mimo mrtveca. Vkljub opreznosti je zadel ob njegovo nogo, da je zabingljalo truplo, da se je glava okrenila in ga je zadel steklen pogled izmed napol zaprtih vek... Magda je vreščala in ga klicala nazaj, on pa je bežal, kakor bi ga furije podile... Šele na trgu, ko je srečal Praznika, se je osvestil, mu razložil in ga prosil, naj gre gledat. — Pozneje je nenadoma prihitela h Kolarjevim deklina, ki je stanovala pri Škrjančkovih in je bila vanj zaljubljena, preprosta, mlada in čedna likarica. Jokala je in obupovala ob samomorilcu. Ko pa je zagledala Magdo, se je z nepričakovano besnostjo vrgla vanjo. Zgrabila jo je za lase in jih ruvala, trgala ji je obleko, vrgla jo je na tla in jo obrcala v život, v obraz in v glavo, opljuvala jo je in ozmerjala, da jo je stražnik le s težavo ukrotil in odvedel...

„Gospodična Magda je torej v postelji in si stavi obkladke,“ — se namuzne sodnik Košan. „Kaj pa Bogdan?“

„Ta se je napil, da je obležal. Zdaj smrči in se valja v svoji nesnagi.“

Nekaj dni pozneje pa pride Košan z novico:

„Bogdan je v bolnišnici!“

„Ali je od groze poblaznel?“

„Strahovi so na prav poseben način bruhnili iz njega: — Bogdan je na oddelku za — spolno bolne.“

„Lepa reč!“

„In pravijo, da je že naročil prostor — za svojo ljubico!“

Košan prskne v oduren smeh. Praznik se obrne proč...

— Blejčevi se še niso vrnili na letovišče. Stari ima izgovore z opravki; družine pa naenkrat noče pustiti same od doma, čeprav se v prejšnjih časih temu nikdar ni protivil. Mira se jezi, ker je vajena, da njena volja odločuje v hiši, in ker ji je menda oče s svojim uporom račune zmešal. Ona je največ v Javornikovi družbi; a tudi Tomu se pridružuje, skoraj da ga išče namenoma in iz duševne potrebe. Izpovedati bi se mu hotela in se posvetovati z njim. On pa ima nenadoma nekakšen strah pred njo; mnogokrat mu je, kakor da mu grozi od nje nevarnost. Razlaga si stvar tako, da se boji in trese pred njeno zapeljivostjo. Ali je njegova ljubezen res tako površna, da bi jo mogel Mirin poljub omajati? Ali se mu ni zmirom zdelo, da bi ga Mira sploh ne mogla zelo razpaliti?

Takoj prve dni po veselici se je zgodilo, da ga je Mira poiskala. Skušala je po ovinkih dognati, ali jo je bil spoznal v Florijanski ulici ali ne. Nato mu je brez oklevanja priznala:

„Jaz sem bila, Tomo! Preoblečena sem bila, v Bogdanovi obleki! Pa ugameš, — kje sem bila?“

Tomo jo je strahoma pogledal:

„V štacuni?“

In ona se je gromko zasmejala, pregromko zasmejala:

„Kako si uganil?“

„Govorila si o študijah ...“

„Nekaj sem resnično pridobila ... Daj mi usta, Tomo!“

Poljubila ga je z navzven obrnjenimi ustnicami — in bil je sočen in gorak poljub.

„Ali znam poljubljati? — Ali je to še zmirom — pik-pik-pik?“

Tomu pa je bilo naenkrat mučno in nevšečno, kakor da je padla senca ogavnega fantoma nanj ...

Mira mu je popisala prizor:

V razsvetljeni, precej umazani dvorani z zrcali in s fotelji je pestra množica gospodov in vojakov in deklet. Nekateri pijejo in prepevajo, na druge se obešajo dekleta in jih vabijo k pijači ali k sebi. Iz sosednje sobice doni klavir. — Ob mali mizici pod zrcalom sedi nadporočnik Javornik, poleg njega pladenj s šampanjko in s penečimi se čašami. Na Milanovih kolenih se ziblje Jolanta, čudovita, a malo ostarela, preveč našminkana lepotica. Roki ima sklenjeni za njegovim tilnikom; skozi razporo v krilu bingljajo njene vitke noge v svilenih nogavicah in v belih šolničkih — ritmično, po zvokih godbe. Zapeljivo, izmed napol zaprtih vejic gleda vanj; tuintam mu ponudi svoje ustnice, napol odprte, navzven obrnjene. Ker jih Milan noče videti, se jezi in mu očita nezvestobo; a videti je trudna in ne sili preveč vanj. Parkrat se sumljivo ozre na Miro, ki stoji ob steni, tesno zavita v pelerino, s kapuco čez glavo in čez oči.

„Kakšnega kapucina imaš seboj? Dolgočasen je! Bogve, če ne smrdi?! ... Ali ga je sram, da je prišel k nam? Ali mu naj pokličem Zulejko tamle?“

Ko pa Mira iztegne roko za šampanjsko čašo, plane ona nena doma in ji pogleda ob ušesu za kapuco ... tleskne z jezikom ... sede na fotelj in si pogladi krilò ter si zgrne razporo v njem. Zapali si cigareto in pogleda Javornika porogljivo od strani:

„A-a ... moj dragi! V fini družbi se obnašajmo dostojno!“

Z narejeno sramežljivostjo povesi glavo in obsedi ... Zdajci iztegne roko, prime čašo in trči z Miro:

„Na zdravje, sestra! Pij do dna!“

Milan pa jo zgrabi za podlehtje in ji izbijе kupo, da zazvenči po tleh . . .

Mira se ne spominja, kako je prišla ven; zdi se ji, da je zbežala . . .

A Tomu je zdaj čudno z Miro. Tako mu je, kakor da mu je treba samo iztegniti roko, pa bi mu ležala v naročju in bi ga poljubljala in bi se mu vdala . . . A ne bila bi mu ljubica: — Tomo ima docela oni občutek, kakor ga je imel na Dunaju ob počestnih Venerah . . .

Škrjančkov samomor in Magdina bolezen sta Miro zelo vznemirili. Lica so ji skoraj vpadla in pod očmi ima obroče. Pozna se ji, da ima noči brez spanja, da ima skrbi in boje v duši. V družbi, ki se zbira največ na kegljišču, je nestrpna in strašno muhasta; vedno bi hotela izprememb. Kadar mora pri kegljanju čakati, šeta sem in tja, se ustavlja tu in tam, začanja resne pogovore in zbija šale, draži in nagaja; a izgubi se tudi v kak kotichek, kjer nasloni glavo na komolec in kjer bi menda dolgo ždela, ko bi je ne klicali k igranju, kadar pride zopet vrsta nanjo. In takrat plane kakor iz sanj, obličje ji je lisasto, človek pa ugiblje, ali je dremala ali je jokala . . .

Javornik je skoraj neprestano v njeni bližini. Pogledi njegovih žametnih, široko odprtih oči jo prodirljivo zasledujejo; ližejo se ob njenih udih in srkajo njih lepoto vase; lovijo se za njenimi nogami in iščejo njenih meč pod krilom; zabadajo se ji v oči in kričijo zmirom isto željo in zahtevo:

Bodi moja, Mira! Ljubiti me moraš, Mira! Pa če se svet pogrezne, ljubiti me moraš, Mira!

In če jo spazi v kotu, se priplazi k nji in sede poleg nje; njegovi roki jo na rahlo objamejša krog pasu; njegova usta se približajo njenemu ušesu in ji šepetajo:

Čemu se mučiš, Mira? Zakaj si ne priznaš, da ljubiš samo mene, Mira? Zakaj ne uvidiš, da si mi zapisana? Čemu se upiraš svoji usodi? — Jaz sem tvoj mož, ti moja ljubica! — Ah — ti si me že tolikrat zasanjala, da me je polna tvoja duša! Tvoje telo drhti in utriplje za menoj in tvoja kri kriči: — po tebi hrepenim, moj ljubček! . . .

Njegova sapa, njegovi prsti, zračna plast, ki ga obkroža, — vse vpije vanjo in jo zahteva in jo prepričuje:

Jaz sem tvoje solnce, Mira! Vame se pogrezni, da zgoriš v ljubezni, da skoprniš od sreče!

Mnogokrat je od njegove sugestivnosti tako podjarmljena, da ždi ob njem kot nebogljen, bolan otrok ob materi, ki mu je edina opora, edini dom na svetu. Časi se zagleda vanj in se zastrmi, da je videti kot zamaknjena, — kakor da ji je stopila duša iz telesa in se spojila z njim . . . Drugikrat pa si zakrije oči in si zamaši ušesa, pa beži

pred njim, kakor da je gobavec; strah ji gomezlja v telesu, kakor da je vedomec legel nanjo in se ji v vrat vsesal, da ji izpije kri . . .

Ves čas po veselici je že Javor hripav. Ni ravno videti, da bi bil bolan; čeprav ima vdrbine pod očmi in so mu lica bledejša nego po navadi. V grlu mu je nekaj napoti, šegeče ga in praska, pri požiranju se mu tuintam obraz bolešno skrči; v enomer hrka in pokašlja in mnogokrat ne dobi glasu iz grla. Seveda je vse noči prekrokal in prekadil, prepil, prepel, prevriskal. Nihče se ne čudi in nihče ga ne vpraša, odkod hripavost; in tudi njega samega ni malo ne vznemirja . . .

Tomo in Dreja sta prepričana, da je prišel čas, ko bi Mira lahko — padla. Vedno sta na straži in na preži. Zmenjena sta, da Praznik magari vlomi pri Javorniku, ko bi prišla Mira k njemu in bi se bilo bati skrajnega. — Nekega popoldne, ko pride Tomo v mesto, sreča Miro. Ona ga ne vidi. Zdi se mu kot izgubljena. Oči ima uprte v tla, ustnice se ji premikajo. Ali ji ni hoja malo negotova, opletajoča? Tomo se nasmehne: Ali se je nasrkala šampanjca? — Pa se nenedoma prestraši: — njena smer je Javorjevo stanovanje! . . . Tomo steče, da poišče Praznika. Srce mu tolče v prsih: — Zakaj ne stopiš sam za njo? Predno najdeš Drejo, je morda že prepozno! — Razum ga pregovarja: — Saj nimaš pravice, Tomo! Ti se tu ne moreš vti-kati! — — — Ko priteče Dreja do Javorjevega stanovanja, prihaja ravno Mira po stopnicah dol! Začudi se, ko ga zagleda, — pa mu pade krog vratu in se razjoče na njegovih prsih:

„Pusti me, Dreja! Pozabi name, Dreja! Saj te nisem vredna! Moja pot je umazana, ne hodi več za mano! Povodni mož je moja usoda!“

Objame mu obraz z rokama in ga žalostno pogleda, stisne mu obedve roki in zbeži od njega.

Dreja postoji in pomisli: — Ali bi stopil k Javorniku? — Čemu? Zdaj je prepozno . . .

A zvečer je Javor v družbi siten in nataknen, zdražljiv in razžaljav, kakor bi nalašč iskal prepira. Tomu se zdi, da Drejo lahko potolaži:

„Priatelj, veruj mi, Javor ni dosegel svojega namena! Nasajen je, kakor da so se mu vsi nameni izjalovili!“

In drugi dan poišče Tomo Miro ter jo naravnost vpraša . . . Ne! Poljubljal jo je, objemal, — a ona je zbežala! . . .

— Tomo je v tem času čisto neopazno tudi sam postal nervozen. Zaveda se, da je preveč v družbi, da preveč veseljači, da živi otročje, — ko se je vendar zvezal za življenje in ko bi se moral baviti s pripravljanjem in uresničenjem najvažnejšega načrta, kar jih je bil kedaj napravil. Njegovo ukvarjanje z Miro in s Praznikom in z Javornikom mu vest teži, kakor da zanemarja njim na ljubo resnejše

stvari in kakor da zapravlja čas, ki bi ga mogel boljše uporabiti in ki ga krade — Vêri in njuni zvezi.

Kadar pride k Vêri, mu je zmirom tesno v prsih. Čustvo krivde ga obide, tuintam tako zelo, da mu stopi pot iz kožnih luknjic in da se od skrbi in od strahu prepade . . . Njegova duša bi zavriskala, če vidi ljubico; njegovo srce bi ji planilo naproti; on bi ji padel krog vratu in bi jo pritisnil k sebi in bi ji poljubljal sočne ustnice, da bi gineval od razkošne sreče, da bi koprnel od blaženosti. Gledal bi ji v oči in bi srebal v svojo dušo njih sladkoto. Srkal bi besede, ki prihajajo iz njenih ust in ki je vsaka kot poljub . . . Saj se ima lepo pri Vêri. V svoji zaljubljenosti sta časi kakor dve živalici, ki se grizeta od šegavosti in ki se rujeta in tepeta v norčavi igri. — A nekaj jima manjka; do dna ne gredo njuna čustva; ker se je stena vrinila med nju, ki je zdaj pa zdaj sicer nevidna, kakor da je izginila, pa se nenadno spet pokaže in se zgosti in zatemni, da ju skoraj loči. Tomo se zaveda, da je stena njegovo odvrnjenje od načrta za učiteljevanje, ki naj bi praktično omogočil in pospešil njuno združenje. Zaveda se, da bi moral vsaj govoriti z Vêro in se ji izpovedati. A zakaj mu je to nemogoče? Ali se mu zdi, da se je tudi ljubezni odrekel, če se je odrekel okvirju, ki ga je bil pripravil zanjo? — Ali hoče preje najti — nov okvir? . . .

Ko se nekega popoldne poslavlja od Vêre, zapazi zdajci solzo v njenem očcu. Prestraši se in se ustavi in ji objame lica ter ji poljubi solzo z vejic:

„Ti jočeš, ljubica?“

Ona ga pogleda iskreno in skomizgne s pleči, — odgovoriti mu ne more. Šele potem, ko sili in sili vanjo, se ji izvije kakor vzdih:

„Ker ne bo nič z nama, Tomo!“

Takoj ji je žal besede. Prime ga za roko — in njen glas je topel in prepričevalen:

„Saj se imava rada, Tomo! Jaz te ljubim, Tomo, in ti me ljubiš . . . in to mi je dovolj! Zadovoljna sem in srečna . . . Samo časi mi postane težko . . .“

„Ker se ti zdi, da ne bo nič z nama, Vêra? Ker se ti zdi, da je to le zgolj ljubimkanje, ki se prej ali slej razblini? — Ali ne čutiš, da me žališ, Vêra? — Če sem ti bil prvikrat omajal véro vase, Vêra, — ali sem ti jo bil omajal v mojo ljubezen? — Ne, ljubica, niti takrat ni bila zlagana moja ljubezen! Bil sem še preslab zanjo; nagon je bil še moj gospodar. Moja čistost, moja zdržnost, moja čednostnost, — te so bile zlagane, moja ljubezen ne! — A danes, ljubica, — danes imam dovolj poguma in moči, da ustrahujem tudi hudiča, ki je v meni! Danes imam dovolj moči, da ukrotim lenobo in mlačnost v sebi; — pa bi ne ungal zunanjih zadržkov in težkoč?“

Z vso svojo zgovornostjo ji izpodbija pomisleke in jo prepričuje o resnosti in odločnosti svojih namenov. Ona mu verjame. Videti je srečna, ker ga ima, in zdi se, da ne potrebuje ničesar več . . . A vendar — Tomo čuti, v globini duš je tiho nesporazumljenje. Ko morata narazen, je njen obraz vesel in srečen; on misli, da jo je pomiril. A že za vrati — se mu z vse hujšo silo vzbudi črv v srcu: — kako boš rešil to vprašanje učiteljevanja? . . .

V mestu sreča nepričakovano — Stanislava Drnovška. — Nesrečni človek! Ali še ni odpotoval? — Pridruži se mu in govori o vsem mogočem in nemogočem. Nazadnje pomolči — in vpraša neposredno:

„Roko na srce, gospod Tomo Žitnik, — ali imate resno voljo, poročiti gospodično Vêro?“

„Kaj pa to vas briga?“ — se razljuti Tomo.

Oni pa ni prav nič občutljiv:

„Briga me, gospod Tomo Žitnik! Gre mi za bodočnost, za vso bodočnost! Življenje ali neživljenje? — In tudi za bodočnost gospodične Vêre gre. Če jo imate radi, gospod Tomo Žitnik, — ji morate želeli sreče! In — jaz ne vem, če ni boljše zanjo, da ima pri meni zasigurano bodočnost, nego — pri vas — oprostite, gospod Tomo Žitnik! — kratko ljubezensko pijanost — in potem — — Ne rečem, da mora priti; ampak lahko se zgodi: — sramota, — zapuščenost?“

Tu se Tomo razjezi in ga ozmerja kakor paglavca. — Ali mu očita, da jo zapeljuje? Ali ga ima za podlega brezčastneža? . . .

Drnovšek pa je čudno miren. Ravnodušno sklene:

„Nisem vas hotel žaliti, gospod Tomo Žitnik, oprostite! Tudi ne silim dalje v vas . . . Odločitev je tako pri Vêri! Kar si ona izvoli . . . in magari, da si izbere — sramoto in nesrečo . . . to je njena stvar! — Ampak eno sem vam hotel reči: — Mogoče je, da zopet pridem, — in da potrkam na vaša vrata: — Kako si shranil moj zaklad? . . . Saj že grem! Saj že grem, gospod Tomo Žitnik! — Samo eno: — Vprašal bom proketo resno! — Klanjam se, gospod!“

— Tomo je tako razburjen, da si drugi dan ne upa k Vêri . . . Naslednje jutro pa mu reče Turek:

„Vêra je odpotovala k sestri na Gorenjsko. Rekla je, da ti pisмено sporoči.“

Tomo prebledi in se zagleda v stran . . .

(Dalje prihodnjič.)

M. Kašanin:

O Petru Preradoviću.

Povodom njegove stogodišnjice rođenja.

Kad se slavi jedan pesnik koji se rodio ili umro pre pedeset ili sto godina, onda se obično odaje čast onom što je on bio, iznosi se šta je uradio i pokazuje njegov značaj za duhovni razvitak jednog naroda. Proslava stogodišnjice hrvatskog pesnika Petra Preradovića ima, k svemu ovom, još jedan važan i značajan plus: slaveći Preradovića, hrvatski narod slavi borbeni napredak svoje ideje i diže apoteozu svojoj Narodnoj Misli. Preradović je, po svojim idejama, savremen danas kao i pre pedeset godina, i ostaće nam blizak još dugo. Jer nas je učio da verujemo u pobedu dobra i pravde; govorio nam da se za čovečanstvo najplodnije radi kad se bori za obstanak vlastitog naroda i za proširenje nacionalne duše; propovedao nam o velikoj budućnosti Slavena, koji će ljubavlju i dobrotom preporoditi namučeno čovečanstvo, i učvršćivao nas, sa jednim idealizmom kakav se danas kod nas retko sreće, u težnji za unapredjenjem dobra u čovečanstvu.

I.

Lični i spoljni život Petra Preradovića je pun pradoxā, borbe i dobrostivog lutanja. Rodio se 19. marta 1818, u selu Grabrovnici, koje je tada pripadalo gjurgjevačkoj krajiškoj pukovniji, a sada bjelovarsko-križevačkoj županiji. Roditelji su mu bili pravoslavni Srbi, otac mu se zvao Jovan, i bio je austrijski oficir, a mati Pelagija. Osnovnu školu je svršio u mestu rođenja, a zatim je stupio u vojnički zavod u Bjelovaru. Na molbu materinu, uskoro je bio primljen u Vojničku Akademiju u Wiener Neustadtu, kao sin rano umrlog austrijskog oficira. U školi se učio dobro: u svom razredu je obično bio najbolji djak. Kako su pitomci Vojne Akademije mogli biti samo katolici, Preradović je u 14-oj godini prešao iz pravoslavne u katoličku veru.

U Vojnoj Akademiji učilo se sve na nemačkom jeziku, ali je i češki bio obvezatan predmet u gornjim tečajevima. Učitelj češkog jezika je tad bio poručnik Tomáš Burian, veliki rodoljub i osnivač Matice Češke. Kaogod na ostale djake Hrvate i Srbe, ovaj čovek je bio od znatnog uticaja i na Petra Preradovića. Ipak, prve svoje pesme Prera-

dović je počeo pevati na nemačkom. Kako je osećao od rane mladosti sklonost ka poeziji, verovatno bi ostao izgubljen za hrvatsku književnost, da nije kao oficir ubrzo bio dodeljen regimentu u kojoj se nalazilo Hrvata. Od svih, najveći je utisak učinilo na njega drugovanje sa Ivanom Kukuljevićem, koji mu je čitao hrvatske i srpske pesnike i nagovarao ga da i sâm otpočne pisati na svom maternjem jeziku. Još više ga je podsticao da piše hrvatske pesme Špiro Dimitrović, s kojim se upoznao u Trstu, na putu u Dalmaciju: ovaj ga je jednom prilikom primorao da ispeva jednu pesmu na svom maternjem jeziku. U tom se i sam Preradović lati da izučava srpsko-hrvatski jezik, koji je već bio počeo zaboravljati. Uskoro izadje njegova značajna pesma „Zora puca — biće dana“, a malo zatim njegov slavni Putnik, koji sav tadanji književni svet uveri da se javio značajan pesnik. Već 1846 izdaje svoju prvu zbirku pesama pod natpisom Prvenci.

U Dalmaciji, u Zadru, proveo je četiri godine, i oženio se Pavicom de Ponte. Za vreme italijanske revolucije od 1848, borio se kao nadporučnik u austrijskoj vojsci. U početku Bachova apsolutizma, živeo je u Zagrebu, kao podnačelnik bojnog odelenja Banskoga Veća, a onda kao pobočnik bana Jelačića. U Zagrebu je izdao, 1851, svoje Nove pjesme, posvećane biskupu Štrosmajeru, a zatim je jedno vreme prestao pevati.

Postavši majorom, bio je premešten u nekoliko mesta: u Kremonu, Kovin na Dunavu, u Erdelj, i, najzad, u Beč. Tu mu umre žena, i on zatraži premeštenje u Hrvatsku. Za sve to vreme je pevao veoma malo. Tek s povratkom ustavne slobode počeo je više i življe pisati. Tad nastaje i njegova znamenita pesma „Rodu o jeziku“. Zanimao se i za hrvatske političke prilike..

1863 premešten je u Beč, gde se ponovo oženio. Posle je još službovao u Veroni, Aradu i, najzad, u Beču, onde je živeo kao general sve do svoje smrti. Umro je 1872, 18. avgusta, a sahranjen u Beču, odakle je prenesen, 1879, u Zagreb.

Pesme Petra Preradovića su izašle, i celokupne i u izboru, više puta. Najkritičnije izdanje je Matice Hrvatske, koje je izašlo ove godine pod naslovom Izabrane pjesme.

O Petru Preradoviću su pisali J. Trnski, Fr. Marković, M. Šrepel, Ch. Šegvić, Marjanović, Zahar, Zdziechowski, Pecinovský i Ogrizović. Ali su najbolje studije Dr. Branka Vodnika i Dr. Dragutina Prohaska. Sad, povodom stogodišnjice rođenja Petra Preradovića, posvetili su starom pesniku cele svoje brojeve Književni Jug (br. 6), i Hrvatska Njiva (br. 11), u kojima se nalazi nekoliko odličnih članaka o životu, radu, mišljenju i pevanju Petra Preradovića.

II.

Kao ličnost, Preradović je dobri platonovac, romantičarski idealist. Nimalo nije bio buntovan duh. Nikad ne zove narod u boj, nikad ne vapi za osvetom. Mrzio je vojsku, a čitavog veka je služio u njoj. Nije trpio rat, a vojevao je. Voleo je slobodu više svega, a borio se protiv Italijana kad su tražili slobodu. Bio je više pasivan u svom životu nego aktivan. Narodnu borbu je posmatrao samo iz prikrajka, a o njoj govorio samo u privatnim pismima. On je bio lojalni austrijski oficir, u ono srećno doba kad se pevalo:

Kad zaželi svetli car,
U smrt skače Graničar.

Ali je njegova duša, u dubini svojoj, uvek ostala poštena. On je večito sanjao o sreći svoga naroda, hrabrio ga na putu za pravdom i proricao mu bolju budućnost, zajedno sa ostalim Slavenima. „Na zemlji je vječna borba, — piše Preradović 11. III. 1862 svome prijatelju Brliću, — a onaj ne biva pobjediteljem koji za koji čas drugoga nadvlada, već onaj koji na temelju pravednih načela ustraje. Ako su naši ljudi koji sada nama zapovijedaju nepravedni, budimo mi pravedni i vjerni svome boljem uvjerenju. . . . Naše je sadašnje stanje provizorno, ne može dakle biti savršeno. . . . Najprije narodnost, pa onda sloboda. Sloboda pogažena opet se pomladjuje, ali narodnost izgubljena teško ili nikada, osobito naša. . . . Budimo muževi, pa pokažimo u nesreći da smo stalni, onda će nas se neprijatelji bojati, ali ako budemo tudje pribježiće, nikada!“

Koga smatra Preradović glavnim neprijateljem Hrvata i Slavena uopće? Nemce!

Mržnja teče, silna rijeka,
Izmedj Niemca i Slavena,
Kroz vremena prostor silni,
A ta rijeka crvena je,
Jer je krvlju napunjena.
Preko rieke mosta nema.

To uverenje je P. Preradović propovedao kroz čitav svoj život; učio narod da voli svoj jezik, da ceni i poštuje svoje velike ljude i uzima ih za primer u svakom poslu, da se jača u kulturi, da traži veze sa ostalim Slavenima, i tad će dan potpune slobode morati doći.

Ko stanac kamen budimo stalni . . . !
dovikuje on svom narodu.

Svoju zemlju, makar golu,
Sačuvajmo rodu svome.

To su glavne osobine Preradovićeve poezije: veliko rodoljublje, iskreno slavenofilstvo, idealistički optimizam, kult rada i vera u pobjedu dobra. Preradović je jedan od najvećih pesnika narodnog jedinstva Hrvata i Srba. On se nazivao i jednim i drugim imenom. Očekuje političku stranku „koja će sklopiti na slozi i bratinstvu između Srba i Hrvata, i svakoga budalom proglasiti koji među njima razlike traži...; toj ću se stranci i ja pripisati; ta jedina pred Bogom je pravedna, a sve druge su ili glupost mnogih ili oholost pojedinih“. Jer,

Kad svi jednog Boga molite, kad svi
Jednim glasom Slavu pjevate, kad svi
Jednog tiela uda ste, bud'te i svi
Duha jednoga!

Preradović je sastavio čitav jedan Panteon, u kom je opevao jugoslavenske velikane (A. Nijemčića, S. Vraza, P. P. Njegoša, B. Radičevića, V. Lisinskog, generala Knićanina, J. Draškovića, bana Jelačića, kneza M. Obrenovića, i druge). Sve ih je on voleo, sve ih je cenio, jer je u njima video predstavnike jednoga naroda.

Nacionalizam P. Preradovića je prelazio granice jedne uske pokrajine i obuhvatao čitav naš troimeni narod. A on je verovao u svoj narod, jer je verovao u Slavenstvo. Preradović je bio ubedjeni slavenofil. On je držao da će Slavenstvo ljubavljju spasti svet:

Od istočne planut striele
Zapadni će trud,

tvrdio je on pouzdano. Jer je Bog rekao Slavenstvu:

Oštroumlje kad se smuti,
Mudrost kada precieni se,
Jakost kada razdivlja se,
Nježnost kada razmazi se:
Ti osviesti, ti razbistri,
Ti ukroti, ti ublaži,
Ti okriepi, ti uznesi,
Ti mi spasi sviet na zemlji!

Sasvim u duhu svoga učitelja Jana Kollára, Preradović veruje u veliki zadatak Slavenstva; drži da je Zapad „truo“, da je romanska rasa iznurena i da će uskoro doći doba Slavena, koji neće svetom vladati brutalnom silom, već dobrotom i ljubavljju. Retko je koji pesnik slavenski ispevao taku himnu Slavenstvu kao što je Preradovićeva majestetična oda „Slavjanstvu“.

P. Preradović je skroz i skroz refleksivni pesnik. Njegova snaga nije u lirici, već u odi, himni, ditirambu i prigodnoj pesmi. On je opevao

sve nevolje, jade, težnje i ideale svoga doba, ali ih je opevao na jedan tako mislen način, da su njegove ideje večne. Sa estetičkog gledišta, njegove pesme imaju više nego jednu manu. Kad je on pevao, naš književni jezik je bio još u stvaranju, neizradjen, i njegova dikcija nam je danas teška, gotovo mutava; kad bi se sastavljala antologija našeg lirskog pesništva, čovek bi bio u neprilici šta da uzme od P. Preradovića. Ali ono čim on prevazilazi mnoge naše pesnike, to nije artizam, već misaonost njegove poezije. P. Preradović je jedan od nosilaca naše nacionalne Misli. P. Preradović je od onih pesnika koji ne izražava samo svoju individualnu dušu, nego dušu svoga naroda. P. Preradović ne peva samo bolove svoje ličnosti, nego nevolje celog jednog naroda. On nam ne govori o svojoj karijeri, već o napretku svoje nacije i budućnosti Slavenstva. On životu veli: Da! i borbi kaže: Da!, ali mu je najveća pobeda ona koja se stekne ljubavlju, dobrotom i pravdom. I ako nije bio borben onoliko koliko smo mi danas, i ako je bio više kulturni teoretičar nego narodni borac, mi gledamo u njemu moćnog tvorca naše nacionalne svesti. Slaveći njega danas, mi slavimo našu Zvetnu Misao, čiju ćemo konačnu pobeđu uskoro slaviti. Po razmerama svoje duhovne koncepcije, on staje uz naše najveće pesnike - borce narodnih ideala: Njegoša, Mažuranića i Aškerca. Jer, mi imamo većih umetnika u našoj poeziji nego što je P. Preradović, ali nas je retko koji učio toliko kao on da volimo svoj narod, da verujemo u budućnost Slavenstva, da se nadamo pobeđi Dobra i Pravde i da se uzdamo u napredak čovečanstva. Petar Preradović je od onih ljudi koji izlazi svojim mislima iz uskog kruga nacionalne zaslepljenosti i prigrljuje celo ljudstvo kao jedno opće i široko bratstvo. Petar Preradović je od onih ljudi koji proširuju i produbljuju dušu čovečansku. Zato ga volimo, zato se ponosimo njim, zato će mu uspomena ostati trajna medju nama.

Vladimir Levstik:

Gadje gnezdo.

(Dalje.)

Pri Galjotovih je bila v davnih dneh častitljiva slovenska krčma z zeleno pečjo, trebušatim mucem, svetniki po stenah in zmerom žejnimi pijančki na klopeh. In kakor so gospodarji bogатели, tako so postajale izbe lepše in lepše, večkrat prezidana hiša je rastla kvišku med jagneda-stražarja, zapeljivi šop je vihral čimdalje ponosneje nad vhomom. Krčma se je izpremenila v gostilno s salonom in verando, sobami za tujce in senčnim kegljiščem na vrtu; gosposke kočije se pogosto ustavljajo pred njo. Vsako leto je tu veselica; trobojnice plapolajo v kresnih sapah, učiteljevi godeci režejo drzni „Naprej!“ in poskočne plese, mlado in staro se zgrinja od vseh vetrov, gospa Kastelčeva se pripelje šumeča v židi s parom konj, nekronana kraljica doline. Na lično zbitem odru v girlandah in zastavah igrajo fantje in dekleta „Rokovnjače“ in „Divjega lovca“, vaški zbor drobi pesem za pesmijo, staro slovensko veselje kipi do neba . . .

Toda Galjotovi hčeri imata rajši tihe večere, ko sedi v hiši komaj par kmetov in ne morejo peti tako glasno, da bi utihnil razgovor jagnedov v višavi. Takrat se pritrese kozavi Cena s harmoniko, sede molče za peč in potegne. Cena ne govori, on pije in gode; ali kar za gode, vse leze v pete, od fantovske pesmi do cerkvene:

„Mili Jezus, tebe počasti-imo . . .“

„O, o!“ pritisne harmonika tako veselo, da marsikdo pomisli, zakaj v cerkvah klečimo, namesto da bi se vrtili Bogu v čast in dušam v zveličanje? Toda žegen se preliva v polko, polka vriska tja na Kastelčevo, gospodični se ukradeta razmikati stole na verandi, in zdajci leže dvojna senca izza vrtne meje: sosedov Joža, da se zasuče z lepo Jelo, in Janez, da pogleda Zinki v nežne oči.

Med Jožo in Jelo je stara ljubezen; bogve kolikokrat ju je poročal Tone, ko so dirjali bosih nog med Kastelčevim in gostilno. Zinka je takrat še majhna dremala v vozičku pod srditim Jankovim varstvom; zdaj je tudi ona krasotica v cvetju sedemnajstih let. Učili sta se v Ljubljani, klavir igrata in vesta, kaj pomeni „bon jour“, „amour“ in „mariage“. Toda Zinka zna še dosti več: ona bere Janezove knjige ter poseda

ž njim v brezkončnih pomenkih; njene sinje oči se svetijo navdušenja kakor njeni plavi laski v solncu, in vsa šibka postavica trepeče v notranji groznici. Janezu ni več obstanka na klopi; visok, nekam pretenak za svoja leta, stoji pred njo, stresa belkaste lase ter široko maha z rokami. Kaj neki modrujeta med seboj?

Stemnilo se je. Polna hrepenenj leži dolina kakor sanja obakraj cesarske ceste, ki srebrno teče pod jablanami z Galjotovega na Kastelčevo. Komaj da se rišejo v mraku domači orehi pod zvezdami; žabe si odgovarjajo na polju, zategla pesem slastni odnekod, šumenje gozdov in jezov se zлива v dišavah sena in večernega dima.

To je čas zaljubljenih besed. Dve mladi dvojici se spremljata po zamišljeni cesti, poslavljata se na vsakem koncu in stopata vedno skupaj nazaj.

Sredi poti se meri siva kapelica s častitljivim gabrom; nihče ga ne podere, ker že tako dolgo stoji. Vmes je tema ko pod vranjo perotjo; še Bog ne vidi Jele in njenega fanta. Srce zveni ob srcu, tesno, kakor bi se poljubljali z vročima koncema. Ne on ne ona se ne oglasita; zrastle sta v eno ter onemela. Joža pritiska žareče ustnice na njene lase in misli, kako so črni, na njene oči ter okuša njih sladki mrak, na poluodprto školjko ust in trepeče; Jela medli na njegovih prsih, tone vanj, razprostira se kakor cvet dežju, kipi kakor vino žejnemu v čaši. Kaj dehti v taki voljni noči zapeljiveje od deklškega telesa? In morata čakati še leto dni . . .

Jelino lice je mokro.

„O drugem kresu,“ mrmra Joža vroče, s skrivnostnim pomenom. „Čez leto dni si gospa na Kastelčevem; služil ti bom dan in noč . . .“

„Joža, tvoja mati me noče! Drugače me ne bi mučila s tem strašnim odlogom,“ ihti dekle.

„Zakaj te ne bi hotela? Ona ne kaže, če hoče koga . . . Dolgo je gospodovala, težko daje oblast iz rok; pustiva ji časa, ti ljubo moje. Tudi starost je sirota!“

„Ona se ne odvadi gospodovanja! Komandirala bo, in jaz bom dekla v hiši . . .“

Joža jo stisne tesneje; on sam ne verjame, da bi Kastelka izpustila povodce, dokler živi. Ali saj je vseeno; Joži ni do gospodinje, on hoče ljubiti, božati Jeline bele roke . . . Njegovo srce posluša dekletovo misel, čuti jo z rezko bolj: mati mu je sveta, ob teh prsih pa molči vse razen koprnenja edinega. Beži, izkušnjava, da sin ne zaželi materine smrti!

„Ne ućakam, Joža; noćem, ne morem čakati!“ ponavlja dekle hlipaje.

„Samo leto, duša, le še leto dni! Glej, vsak dan bom pri tebi . . .“

Trpko se strese Jelina gibka postava: kaj pomaga, če bo vsak dan pri nji — vsak dan!

Njene trde grudi merijo Kastelcu v prsi kakor trna razbeljenega oklepa. In zdajci — mrzličen blisk mu obsvetli pot: da se je prej ni spomnil! Ne le, da ne bodo branili, silili bodo . . .

„Jela . . .“ Zamiraje, komaj slišno ji šepne v uho.

Jela vzdrti, vzdihne, glava ji pade nazaj.

Ne! Joža hodi naravnost, on ne krade v zacestni temi; njegove roke se razklenejo, kakor da so držale žerjavico. Toda Jela še ne razume, škrlatna sila jo vleče za njim.

„Joža . . . In če bo vojna?“ Toliko da preglible ustnice.

„Ah! . . . Lahko noč!“

„Joža!“

Bežeč korak ji odgovarja. Zdaj ve; zasmeye se tiho, pol bridko, pol škodoželjno, in krene visoko vzravnana proti domu, čuteč mogoto svojega nedotaknjenelega telesa. Kri v njenih žilah poje glasneje od murnov dolinske noči.

Komaj da ve, kdaj sreča Janeza z Zino; že sta pred kapelico.

„Zbogom, Zinka; drugače te bo strah skozi temo nazaj grede.“

Njena roka leži toplo in mehko v njegovi; zvezdni žarek ji pada v velike, nocoj tako čudno strmeče oči. Nekaj ji teži srce, in rada bi mu povedala, če bi vedela kaj in se ne bi bala . . . In tudi Janez težko diha; on čuti, da se nekaj bliža, in strah ga je.

Oj gad, kako si še mlad!

Nocoj je razložil prijateljici svoje načrte, kakor opoldne materi, samo še mnogo lepše, samo še dosti več: nihče ga tako čisto ne razume! In Zina je zdajci umolknila.

„Zinka!“ moleduje glas v njegovem srcu, „izpregovori, blagoslovi! Vse to je krasno in veliko, toda skrito je kakor pod meglami, dokler mu ne zasiye tvoj smehljaj; mari ne veš, da je lepota in dobrota vesoljnega sveta v tebi raztolmačena in venčana s teboj?“

Ali ga razume, da je položila še drugo roko na njegovo desnico?

„Nu, Zinka,“ se osrči glasno, „kaj porečeš?“

Zdaj pride njegova sodba; niti če bi moral na mestu umreti, ne bi izdaval besede več. Dekle ga gleda kakor v snu; izpustila je njegovo dlan, prekrižala roke na prsih ter jih mahoma razprostrla.

„Kaj porečem?“ se ji utrga. „Kaj naj rečem —?“

Vzdihnila je, kakor bi se zasmejala in zaihtela hkrati. Za pol glave manjša od Janeza, mu zdajci skoči za vrat in pritisne dvoje svežih, drhtečih ustnic na njegove preplašene, ki se niti ne spomnijo, da bi vrnile poljub. Toda Zinka ne odneha: še enkrat, in še, in še, med smehom in solzami, sama ne vedoč, kaj počenja. Šele zdaj spozna Janez svojo srečo.

Kaj je to, moj Bog? Zvezde se vrte na nebu, cesta igra pod nogami, kakor bi se izpreminjala v mlečno valovje, vsa temna dolina se ziblje in šumi, buči kakor orgle z milijoni sladkih glasov; edino, kar stoji na vsem znorelem svetu, je Zinka za njegovim vratom. Juh, to vam sikne mladi gad, dekle okrog pasu, in pije, pije prvo čašo božjo!

„Ti ljuba, ljuba moja!“

„Ti ljubi, ljubi moj!“

Komaj da jeclja nedolžnost: oba poljubljata prvokrat.

Ali Janez je mlad in svež; neznan ogenj mu šine v ude kakor strela. Zgrozi se, jezno se iztrga: podnevi bi Zina videla, da je rdeč ko mak. In kakor bi se kesal za vročo kri, je zdrknil na kolena ter boječe poljublja rob dekličinega belega krila, ki diši tako nežno po svežem in po nji.

„Vse tebi, vse tebi, Zina!“

Toda že kleči tudi ona in milo joče na njegovih prsih.

„Ali se mi smeješ, Janez?“

„Ti meni, ti meni, ljuba! Veš, da te imam rad, odkar sem na svetu?“

„Zelo?“

„Vsa zemlja ne pove, na vse nebo ne popišeš. Ali sprejmeš, da storim vse, kar sem sklenil, zato —“

„Zato ker si moj, ker si moj!“ ponavlja dekle vzneseno, kakor bi molila.

Oddaleč prihaja korak; morda se oče vrača od Kastelke.

Otroka gresta vštric proti Galjotovim, natihem zadovoljna, da nihče ne ve; še pod pazduho se ne držita, še roke ji ne poljubi Janez pred hišo. Le tesnobno vprašanje mu plane z jezika:

„Me boš čakala, Zina?“

„Do smrti . . . Ali Janez, če bo vojna?“

Njen glas je nalit s solzami.

„Ne boj se, Zina; kar imava midva, je tako visoko in krasno da ne more umreti. Tako silno hočeva želeti sreče in luči, da bova močnejša od vsega zla.“

In začudeno pogleda fant okrog sebe, kakor da je govoril neviden drugi ž njegovimi usti.

Domov grede se ozira; Zina še dolgo maha za njim.

Če bo vojna . . . Vsa dolina govori o nji, vsi časopisi jo prerokujejo; vlaki drdrajo v nočeh — ali slišite rožljanje tovorov? Edina, ki noče verjeti, je mati Kastelka: ona svojih gadov ne da.

„Vojne ne bo!“ je dejala nocoj Galjotu in potrkala s členki ob mizo, ko je vstal po dolgem pomenku o važnih rečeh. „Ali pa je šla moja pamet s hudičem.“

„Tvoja pamet je na pravem mestu, soseda, le drugi je nimajo več, ki so močnejši od naju . . . Nu, daj Bog, kakor praviš; res škoda bi bilo vsega, kar sva se menila! Najine vnuke bi še rad poučkal, pa ležem rad k svoji rajni. To ti bo pleme, Kastelka!“

„To ti bo pleme!“ ponavlja vdova ponosno.

In gre Galjot; med vrati sreča Janeza, potreplje ga po rami ter mu jasno pogleda v oči. Toda srce sosedovo je polno tegobe.

Vse spi; skozi odprto okno fantovske sobe se sliši tihi, brezbrežni glas teme, dihanje zvezd in življenja na zemlji. Benjamin sloni v razpeti srajci ter sanja v neskončnost; vse skrivnosti gredo nocoj mimo njega z odkritimi obrazi, vse bogastvo sreče vidi ob svojih nogah. Njegovo srce se preklikava s poldrugim milijonom src; njegova skoraj še otroška duša čuti, da je prikovana k njim z vezmi najslajšega koprnenja. Vroča groza mu bega po koži, ko posluša v svojih prsih nenadoma postoterjeno moč: razliva se ko morje, peni se više od zvezd, nezdržema grmi v rubinastih slapovih.

Najmlajši gad leti visoko k solncu; poljub nedolžnega dekleta mu je razgrnil krila. Kvišku oči, robovi: Prometej se vrne kmalu, in beli dan bo temnejši od njegove plamenice!

Legel je k počitku. Skozi okno se usipljejo črne kite noči, ki stoji tam zunaj in pripoveduje davne bajke; z rahlim, smehljajočim glasom ji odgovarja velika mati, ki čuje, kadar spe otroci na njenem krilu. *Deklečica se prenasa tu v pravo - so manj se prilaga, ni*

* * *

„Ves hudičev je današnji dan!“ rentaći vdova pred obrvi. Vstala je zdrava ko riba, toda trepalnice so ji s svincem nalite, kolena se šibe in v prsih leži skala, sto centov težka; zaman je primeknila kozarec brinjevca, da bi ugnala slabo voljo.

„In kakšne sakramenske barve je nebo, tfej ga bodi! Ne dá se reči, da je megleno, ali pusto je kakor mrtvaška rjuha; solnce sije in se vendar kisa . . . Voda leze kakor olje, komaj se gane kje; pa trava — nobena bilka ne trepeče!“

Zmerom težje leži tisto na srcu. Še zrak je zoprno mehak, da se kar gabi dihati človeku.

„Tako bi bilo, če bi ves svet umiral,“ mrmra Kastelka sama s seboj, butaje s palico ob kamenje za potjo.

Šla je pogledat na Jelenovo, pol ure oddaljen grunt pod Sevškim hribom. Celega je kupila o Veliki noči, do zadnje njive, ko je šel norec-gospodar v Ameriko; neumno je storil, saj ni bil preveč zadolžen, in vdova mu je ponujala na posodo, naj si opomore. Ali bedak je bil slep in gluhi; sam je silil vanjo ter se pobral čez morje z babo in zalego vred. Nu, vrag ž njim! Jelenovo, popravljeno in povečano

s kosom Kastelčevine, je pripraven dom za Janeza: to stoji, da bo učil v domačem kraju, če ostane zvest nameri; Kastelka ve, da je le tisto delo blagoslovljeno, ki ga začneš na trdnem, s svojega. Previdna je in sebična hkrati, pa želi, da bi odsevale v zaslugah sina tudi njene srage.

„Najmlajši gad je najbolj moj,“ si prigovarja. „Ni čudo! Rajni je bil takrat že ves zapit, s težavo mu je dal življenje; kri, um, značaj, hrbtišče, vse drugo je šlo iz matere . . . Seveda, tudi Tonč in Joža sta dobra dečka! Pa Benjamin je vendar bolj strupen, on misli delj, nego se meni sanja . . .“

Nič ne pomaga; breme davi, skala raste v grlo, sok zastaja v žilah. Misel kljuva, trka nekje na vrata kakor siten krošnjar, ki se ne da odgnati; ali Kastelka tišči, tišči, ona se brani slutnje, ona svojih gadov ne da.

„Če le kak satan parklja vmes ne vtakne!“ popusti nazadnje za majčken las ter se zgrozi takoj: podala se je, nesreča je odklenjena!

In ko zavije izza bregov na poljsko pot, odkoder gre razgled po njivah in stezicah tja do ceste, vidi, kako pušča sosed Urban voz in voliča ter dirja proti domu. Na cesti so ljudje, kriče in mahajo z rokami, ljudje po njivah jim odgovarjajo, in vsi, dedci in babnice, bezljajo v vas kakor nori. Vdova je čisto sama, še vpitja ne razloči. Kaj se godi, tristo rogatih!

„Urban, hoj, Urban!“

Kje je že spredaj, zijalo! S slehernim korakom goni Kastelko hujša radovednost; davi jo, duši, vrta v hrbtenico, brez usmiljenja jo stiska za srce. Ni dvoma, to je satan, ki vtika parkelj vmes. Vdova koraca hitreje, še hitreje, kakor bi pela trnjevka po mečah; že teče, dirja, lovi sapo, zaripla v obraz, s palico kakor s puško na ramenu.

Paglavec ji plane čez pot.

„Tinček, hoj! Počakaj, Tine Omahnov! Kam sopihaš, žaba?“

Toda mali se boji gospe, odkar je višnje kradel v njenem sadovnjaku; on ne utegne, mudi se mu, oblak prahu ostane za njim.

Vas leži streljaj za Kastelčevim; na cesti do hiše ni žive duše več. Oddaleč vidi pred županijo vse črno ljudi: dva rumena papirja se režita s sivega zidu.

„Kaj se plete, krščenduš!“

Vdova jo ubira za trumo; nekaj jo sune v tilnik, da se ozre domov. In vidi na pragu dva mlada vojaka; odkod sta se vzela? Oba visoka, dve hoji z gore, zagorel poročnik s temnimi brki, golobrad praporščak z naočniki. Tako znana, bi rekla; kdo sta? Gospa se ustavi, z roko nad očmi; ali pravzaprav še zmerom noče videti. Če bi vsaj rekel kdo: noriš!

„Vse je hudičevo! Joža in Tone! . . . Pekel je tu!“

In Kastelka ne črhne več besedice; tiho se ustavi, molče spusti palico z rame ter ostro krene v hišo. Ustnice ji trepečejo, kri je izginila ž njenih lic. Joževa sablja zarožlja, ko se umakne materi; fant vidi nagli drget njenih pleč ob mrzlem zvoku ter osuplo vzdigne orožje k sebi. Tudi ona sta bleda.

„Vojna! Vojnaaa!“ kriči nekdo na vasi.

Ženska z dvema otrokoma za roke beži mimo in vije kakor volkulja. Pri fari klenka mrtvaški zvonec; nekdo je umrl, Boga naj zahvali. Kmalu jih bo umiralo mnogo, kosec je spravil oslo za pas . . .

„Mati je žalostna!“ reče Tone na pragu.

„Grabi jo,“ pokima brat.

In lastnim ustom ne verjameta: odkar vlada gospa na Kastelčevem, je niso videli v žalosti niti v strahu.

„To je ljubezen do naju,“ mislita oba; težak ponos jima zaliva srce.

Ali vdova ne vidi vase; le nekoga čuti, ki je močnejši od nje. Divjá, ne vedoč nad kom; ne vda se, ona svojih gadov ne da. Levinja renči, š šapo nad mladiči. V izbi se bliska in treska, nekaj se lomi, leti na kose, Kastelka preklinja, kakor živ krst ne pomni; v vežo diši po žveplu in smoli.

„Mati, kaj delate?“

Gospa stoji sredi izbe, in vse okrog je razvalina: zrcalo, stenska ura, slike z zlatimi okvirji, sadreni Prešeren, cvetlične vaze in praznični porcelan; višnjava in razmršena bije pravkar s težkim naslanjačem po hrastovi mizi. Naslanjač se lomi, hrastova miza ječi, toda Joža ne brani: kdo bi položil roko na mater? Saj svoje razbija.

Pena ji brizga iz ust. Kdo je razpeklenčil levinjo? Besna je na ves svet; nikogar ne ve povedati, nobenega ne izvzame. Zdaj diha mirneje, kakor da je ubila nevidnega nasprotnika. Na komodi ležita pozivnici.

„Jutri zjutraj? Oba?“

Gada pokimata.

Ni mogoče; zmotili so se! Kdo vzame Kastelki sinova? Ne, ne, sami bodo izprevideli; smešno, zakaj je divjala. Nu, kajpak, šala je huda; toda Kastelka ve, kaj treba storiti, sakrament! In naprosi jih za vse večne čase, naj ne hodijo dražit s temi rečmi.

„Jutri tedaj! Čemu sta oblečena?“

Storila sta prvo, kar je prišlo na um; tudi v njiju dva je tresčilo, kakor se pravi. In ko že mora biti . . .

„S katerim vlakom pojdeteta?“

„Popoldne.“

„Še z nočnim prideta prezgodaj. Razumeta? Niti koraka, dokler se ne vrnem!“

„Kam hočete, mati?“ se ustraši Tone.

„Vama nič mar!“

„Zaman je,“ odsvetuje starejši.

„Nič ni zaman!“

„Smejali se bodo . . .“

„Kastelki se nihče ne smeje.“

„Spode vas.“

„Kastelke nihče ne podi!“

„Vso hišo pripravite v sramoto!“

„Kastelcev ni sram pred nikomer . . .“

Kakor bi kamen rotil! Njo bosta učila, ki je sama iz tal izdrla, kar je tu? Lipe, kočijo! Gada škripljeta; bob v steno.

Janez stoji križemrok za vrati; bled je, brata gleda in molči.

Kastelka šumi v črni židi, z židano ruto na glavi: s klobukom se ni pokrivala in se ne bo. Tone jo spremlja k vozu.

„Vsaj kletī ne mati, kričati ne nanje! Zapro vas in obesijo.“

„Kastelke ne obesijo; sama ve, kaj mora biti.“

V to da sinu roko.

Goni, Jernejec, če konja ubiješ! Vlak žvižga k postaji, gospa svojih gadov ne da!

Ceste so črne moških s culami, vino lije iz krčem pred duri, vse pesmi pojo o vojaškem slovesu; jok za vrati in za vogali, kamor človek oči obrne, povsod povešene glave . . . Samo Kastelka sedi pokonci, sivca krešeta cesto s kopiti; pelje se kakor na rodoljubno veselico, kjer jo časte gospodje v črnih suknjah in se klanjajo pred njo. Kamor stopi ona, lete klobuki z glav; povsod vedo, kaj gre Kastelki s Kastelčevega.

Joj, babilonska gneča pri vlaku! Več bi nasuli premoga, hitreje pognali stroj; gospe se mudī k možem, ki sestavljajo vojsko cesarju. Mogočno jih pomeri od nog do glav, skopobesedno pove, da ni zadovoljna: po njenem bi Joža in Tone doma ostala. Že jih vidi, kako se izgovarjajo, brišejo v spisih in prosijo, naj ne zameri.

Toda skala na srcu se noče geniti, vrisk vlaka pred mestom jo presune ko meč; komaj dihaje se izrine na prosto in blodi po ulicah kakor v sivi megli.

V mestu je trg, z okroglim kremenom potlakan, na trgu kamen, na kamenu bronast mož; hiša za možem je blatnorjava, tri vrste oken ima in črnega orla nad vrati. Okna gledajo pusto in resno kakor odprti grobovi, v veži je zrak zatohel in gost ko testo; Kastelka ne čuti, da je sključila hrbet. Ko gre po stopnicah, ne utegne gledati vojakov, ki tekajo gorindol mimo nje; kolena se ji šibe, gospa ne misli zakaj, srce ji buta in zastaja, ona ne ve od česa. Narednik jo vodi po temnem hodniku, maje z glavo in govori, ali vdova ne ve, kaj ji pravi. Pred

vrti na koncu se ustavita; reži se narednik, potem pritisne na kljuko in porine Kastelko naprej.

Pri mizah sede oficirji, oficirji hodijo po sobi. Eden ima srebrn ovratnik, drugi zlatega, vsi jo prebadajo s hudimi očmi; soparno je in polno cigaretnega dima. Kastelka se postavi mogočno, kakor je bila sklenila, toda pri sebi čuti, da nekaj ni prav; meri jih od nog do glave, ali zdi se, da jih nič ne plaši; ko zine, da bi povedala svojo pritožbo, so usta suha in vroča, jezik je vse besede pozabil in grlo ne da glasu.

„Sakrament!“ pravi gospa v svojem srcu, „kateri vrag me je zajahal?“

In napne svojo železno voljo ter začne ponosno:

„Dober dan, gospodje! Jaz sem Kastelka s Kastelčevega . . .“

Nekdo se hahlja; nekdo nekaj gode; stari gospod z zlatim ovratnikom prižvenkeče naravnost k vdovi, zasadi ji oko v oko, potrka s kazalcem na njeno brošo in zaropče po nemško, z glasom ostrim kakor sablja. Gospa ga komaj da sliši, le komaj razloči besede:

„Deutsch reden! . . .“

Še mislila ni na to. Doma se nemški jezik ne oglašča, odkar je bil poslednji valpet tam. Svoje žive dni se ni učila govoriti po njihovo, kvečjemu kako drobtino ve, mušico, ki je obtičala v ušesu. Za gada gre; dejala bi na primer:

„Bitte schön, mein Sohn . . .“

Toda kako se pravi „dva sina“? Ni je pomoči . . . In če bi bila! Groza ji plapola v očeh, soba pleše, pod se ji maje pod nogami — toda rajši naj vzame vrag njena gada in še tretjega, še njo, še grunt povrhu, kakor da bi svoj jezik tajila! Vzravna se in bliskne s pogledom:

„Sinove marate, matere nočete razumeti, ko prosi po svoje za svojo kri . . .“

Tako bi jim rekla; prav na koncu jezika so jezne besede. Nekaj se kreše v glavi hitreje, čimdalje hitreje — gorje, če se Kastelka raztogoti! Toda zlat ovratnik je mignil, pristopil je mlad gospod v prav takšni suknji kakor Joževa:

„Kaj pi radi, kospa?“

Zdaj pojde; Kastelka govori, poročnik tolmači, srditi starec posluša in grbanči obraz. Nekaj mu drgeče za ustji — mari je dobila pravdo? Stari se muza, vsi se muzajo; tudi vdova se drži na smeh, zdajzdaj se začne prilizovati . . .

Ali zlatovratnik buši v grohot, maha gospodom, vzklika po nemško; glas se mu seče, solze mu zalivajo trde oči, za trebuh se stiska, udriha se po kolenih. Za njim se grohočejo vsi, da cingljajo šipe v oknih, bijo se po kolenih in se drže za trebuhe. Stari se ustavi pred njo ter jo modro gleda, kakor da je povedala strašno vesel dovtip; nato začne

mahati z roko pred njenim nosom in govoriti, govoriti, ves čas boreč se smehom.

Poročnik prevaja, kakor more: vojna je vojna, cesarjev klic velja vsem brez izjeme; da je Kastelka s Kastelčevega, radi verjamejo, in da sta sina dobra fanta, je prav lepo, ali to nikogar nič ne briga. Sam cesar ima žlahto pri vojakih, pa ji ne brani v boj. Opravila ne bo ničesar, ne tu ne drugod; gospod polkovnik se ne utegnejo meniti ž njo in ji lepo svetujejo, naj gre mirno domov ter se Bogu pritoži, ako ni zadovoljna. Po vsem svetu je zdaj tako, da morajo fantje na vojno ...

Dve debeli solzi sta se utrnili gospe; nekaj težkega jo tišči, nekaj strašnega davi. Nič več se ne spomni, kdo je, le to ve, da gadov ne da. Zdaj ve samo še poklektniti, prositi z vzdignjenimi rokami; saj ne verjame, da ne bi mogli pomagati! Že skleplje roke, že sloči kolena; toda nekdo za njenim hrbtom jo rahlo obrne za rame in prijazno tišči na hodnik ...

Na trg pripeka rezko popoldansko solnce. V blišču se vdova zave: ni je pomoči, yrag/se je lotil gadjega gnezda, prav nji na kljub je našuntal krvavi ples. Obraz se ji koplje v pekočih curkih, sramu ali žalosti, kdo pove? Kastelka ne vidi, kod hodi, ne ve, kdaj se pelje in kam; črna pest mesi po njenem drobovju, išče srca in ga ruje iz nje.

(Dalje prihodnjič.)

Janko Glaser:

Pesem.

Že je mladosti cvet
v bežečem vetru let
osemenil se in razsipal plode.
Kaj si želiš nazaj?
Še varno v najin kraj
tam skrit je vsak spomin in klil spet bode!

Tja pojdi in postoj,
ko bode mrak nocoj
in bodeš daleč k meni si želela:
še tam šumi skoz gozd
in zeleni mladost —
in vedno v bukvah tam bo zelenela.

Dr. Fr. Ilešič:

Podlimbarski.

Označba njegove notranjosti in njegovega literarnega dela.

(Gl. „Lj. zvon“ 1917, št. 11. in 12.)

Podlimbarski je bil krepka postava z junaškimi brki, a v tem jakem telesu je utripalo rahlo srce. O tem smo se uverili že pri opisu njegovega življenja, a sedaj hočemo dodati še nekaj pripomb. Kakor je Podlimbarski nekdanj plemenito podpiral svojega očeta in svojo mater, tako je pozneje kazal predobro svoje srce napram svojim nečakom in nečakinjam. Tudi marsikateri dijak ga je štel med svoje dobrotnike. Tisti, ki so mnogo občevali z njim, pravijo, da ni nikoli o poedinih osebah govoril tako, da bi se zdelo opravljanje; razpravljal je marveč o vsem vedno le stvarno. V njegovem dnevniku je le en Slovenec ostro sojen in obsojen. Na vnanje je bil mož videti zelo miren, a v istini so ga težave časa vsaj v zadnjih letih močno vznemirjale, kakor smo tudi že videli. Neprilike, ki jih je imel z vojaškim častnim sodom, so ga zelo razburile in bali smo se takrat zanj. Poznavajoč njegovo mehko, sem ga, ko je odhajal v Pulkavo, sokolil in mu rekel: „Kljubuj času! Trd bodi v tem kljubovanju!“ a on tega ni zmogel. Kolebal je in včasih omahnil; izgubljal je vero v svobodo ter se včasih pod silo dogodkov zgrudil. „Sedel je ob suhih pulkavskih vodah in piskal na pesimistično piščalko . . . Svoj god je prestavil na dan 10. marca (40 mučenikov).“ Skratka: vztrajen je bil v ljubezni, a prave energije ni imel — lipov les, pravi prvotni Slovan.

Treba si nam je še ogledati njegov intelektualni razvoj. Kako strastno so čitali Podlimbarski in njegovi tovariši že kot dečki v Ljubljani slovanske knjige, o tem sem že poročal. Pozneje tudi kot dragonec-prostak ni zanemarjal naobraževanja. Konje je čistil in obenem bral Shakespearja, podnevi je ekserciral, zvečer čital. Poleg Trstenjakove „Zore“ in dunajskega „Zvona“ — polemika med Pajkom in Stritarjem ga je jezila — poleg Kersnikovega romana „Na Žerinjah“ in poleg „Tugomera“ je čital tudi inojezične knjige, ki mu jih je posojal neki kadet ali ki si jih izposojal iz knjižnic (na pr. v Trnavi) in kupoval sam. Posebno vneto se je bavil s Shakespearjem, bral je Angleža Bulwerja (* 1805, na pr. „Nacht und Morgen“, „Eugen Aram“), Angleža Collinsa (* 1824, na pr. „Traumweib“, „Am Nordpol“), Nemce Heineja, Schillerja,

zlasti pa Lessingove drame in njegovo „Hamb. Dramaturgijo“. Vadil se je pri vojaki tudi stenografije. Kasarnski arest porablja za čitanje romana „Papeževa dcera aneb tajnosti Řima“. L. 1877. čita doma „Ivana Slavija“, Hostnikov rokopisni prevod George Sandove francoske „Valentinie“ in „Meto Holdenis“. V začetku druge dobe svojega vojaštva čita že močnejše češke knjige in v njih tudi prevode iz ruščine, na pr. Ljermontova („v čeških knjigah najdem še edino zabavo“ 1880); Kolárjevo „Slavy dcero“ je tekom svojega življenja čital opetovano. Izvirni ruski avtorji se javljajo l. 1884. (Gogolj, Turgenjev), zlasti pa izza l. 1887. Puškin, pozneje Tolstoj, Garšin in Gončarov. Čehova je čital v izvirniku v Pulkavi. Francoske avtorje je čital najprej v slovenskih ali nemških prevodih (George Sand, Cherbuliez, Rousseau); francoskega jezika pa se je učil izza 1896. v Terezinu in še 1905. v Olomucu. Dobro se je naučil italijanski in mnogo čital v tem jeziku (Pellico, Manzoni, Dante). Sledovi njegovega znanja slovanskih jezikov se nahajajo tudi v njegovem literarnem jeziku v poedinah besedah, (na pr. češki namestje, namek, ruski: pristalno, dejstvovati, obstojateljstvo, vcariti se itd., češkoruska je „pričina“, hrvatskosrbski: izvadjen, uraniti, betjar itd.).

Mladost Podlimbarskega sega v dobo taborov. „V dobi taborov so v nas razpihnili iskro domoljubja, o katerem nam v šolah niso hoteli in smeli govoriti“, poroča nam on sam (1909). Spominjal se je pozneje teh let svojega šolanja, „kako sva gledala takrat z dobrim prijateljem na zemljevid Evrope, premikala meje državam, davala deželam svobodo, narodom staro pravdo, revežem kruha, zatiranim odrešenja; vsem narodom, ki so se nahajali na pisanem zemljevidu, sva vedela takrat za pomoč, le z Bolgari nisva vedela kaj začeti...“ (1904). Rano se je Podlimbarski začel zanimati za srbohrvatske narodne pesmi. „Že deček sem z razumom čital srbohrvatske narodne pesmi v izvirniku, dasi nisem imel nikdar slovnice tega jezika v rokah...“ Njegova „Na bojnem polju“ (1874) je že zložena v duhu jugoslovanskih narodnih pesmi¹. Balkanske vstaje so rodile to zanimanje. „Ko bi bil takrat videl kje kakega človeka bosenski opravljenega, uro hoda bi tekkel za njim... Kar so jele puške pokati v Hercegovini. Vsi, kar nas je slovanskega rodu, smo gledali na jug in pričakovali

¹ Pesem ima pet kitic in se začinja:

Kaj po velej travi se leskeče?
Morda to koralde so rudeče,
Al pa jutra rosa barvana?

Dalje:

„Sijaj, sijaj, solnce ti rumeno,
Sija, sijaj na polje zeleno,
Na to pusto polje žalostno.“

divnih stvari. Bosno smo imenovali debelo solzo bolesti na lici matere Slave“ (1887). To svoje globoko zanimanje za osvoboditev balkanskih Slovanov izpod turškega jarma si je ohranil v pozno dobo. Še l. 1904. je pisal: „Ves nebosklon se žari od balkanskih ognjev in nikdar ne ploskamo jugoslovanskim himnam, ker nam nemške novine niso hotele sugerirati zanimanja in sočutja za krvavi boj kristjanskih sužnjev.“ In zelo simpatična mu je bila „Hrvatska knjižnica“, ki jo je začela izdajati l. 1906. „Matica Slovenska“, češ, nekateri starokopitarji ne morejo umeti, čemu to hrvatenje, ali mladini bo baš ta knjižnica dobro došla, da se priučí hrvatskega jezika, ker naše odrešenje v narodnem oziru je le na jugu. Jaz bi govoril sedaj spretno in dovršeno hrvatski jezik, ko bi mi bili podavali v mladosti takšne knjige.“ — Če je jugoslovanski svet objemal s toploto sinovske ljubezni, pa je v češkem človeku videl naprednega učitelja, ki ga je opetovano stavil svojim slovenskim zemljakom za zgled („Potresna povest“, „Rex Sodomae“); odkar je spoznal češkega seljaka, je izgubljal romantiko, s katero je prej zrl na slov. kmeta ter začel gledati s pomilovanjem „na te preplašene obraze, katere ven in ven begajo srednjeveški nazori ter strah pred nečim strašnim, neznanim, skrivnostnim“ (1903), in bil je žalosten, ko je videl ljudi, „ki mislijo, da so ustvarjeni samo zato, da rede goved ... hranijo samo up sreče onkraj groba v prsih, za ta svet pa nimajo nobene višje ideje“. Govoreč o klerikalnem separatizmu moravskem v primeri z naprednostjo češke kraljevine, pravi (1904): „Nov duh veje iz kraljevine in ta kmalu izpodrine staro, ves svet uspravajoče geslo: moli in delaj! Na njegovem mestu pa se zarodi nauk, v katerem je tudi molitev, ki časti Boga in človeka, geslo: delaj in misli! ... Naj bi ljuba slovenska kerjaveljska vas kmalu otresla svoj stari sredveški značaj ...“

Podlimbarski je bil v kulturnih vprašanih odločen naprednjak, a ker je kulturnost pojmoval globlje, ni bil vselej zadovoljen z vnajnimi pojavi, ki so se kazali v zvezi s kulturnimi razlikami. Rad je razkrival praznote romanja („Rex Sodomae“), a vedel je tudi, da med našim prostim narodom še ni mesta za pravi liberalizem. „Narod se še ni otresel analfabetstva,“ je pisal 1906, „pa že hočejo, da bi bil liberalen. Kakšen liberalec pa je na pr. (imenuje ime nekega kmeta)? Sovraži fajmoštra, a v cerkev hodi zvesto in več zaupa Florijanu nego zavarovanju proti ognju. In v take ljudi hočejo vcepiti liberalstvo! Pa kakšno! Liberalstvo s trdno vero v cerkvene dogme ...“ Slovenski kulturno politični boj se mu je zdel prevnanji, včasih pa tudi motivi bojnikov nepravi. „Pristudili so se mi večni prepiri za puhlo slavo,“ je dejal 1897, ko so Gregorič, Trstenjak in Vrhovnik osnovali „Slovenski list“; čital ga je marljivo, se po Vrhovniku dal tudi pridobiti za literarnega sotrudnika, a zdelo se mu je vendar, da „vremena za spravo še niso jasna“.

Naravnost ustrašil se je, če se je bilo bati, da bi od kulturnopolitičnega boja trpelo slovenstvo kot tako; zato so ga volitve v odbor „Matice Slovenske“ l. 1914., vsled katerih so izstopili iz odbora nekateri odborniki konservativne struje, hudo zadele, češ, kaj bo pa zdaj, ter je mislil tudi on izstopiti iz odbora. V zvezi z narodnim razvojem je sploh dajal polno veljavo katoliški cerkvi. Govoreč o Poljaki in katolicizmu (Lj. Zvon 1907, 347), pravi: „Moderno je vsako narodovo nesrečo pripisovati na rovaš katoliške cerkve. Pa ni vse zlato, kar je moderno. Državo (poljsko) so prekucnili močni sosedi in anarhija plemstva, cerkev pa je šla z ljudstvom in mu je bila za časa največjih stisk edina narodna učiteljica po pokrajinah izven Avstrije do današnjih dni . . .“

Ruski narod ga je zanimal izza mladosti, a zavzela ga je Rusija posebno za časa vojne s Turki (1877), ko je osvobodila Bolgarsko. Še pri razpravi častnega soda l. 1915. se mu je očitalo, da je bil že kot oficir rusofil. Ni pa v ruski državi prezrl nedostatka močne organizacije ter se je l. 1911., čitajoč „Oblomova“, čudil ne le ruskemu realizmu, ampak tudi ruskemu — dremanju. — Slovanski svet je Podlimbarski poznal nekaj po lastnem opazovanju, nekaj po čitanju in kar mu je bilo v glavi, to je čutil v srcu. „Pravijo vam: „Bodite kozmopoliti“ je pisal l. 1904., „dobro! Slovanski svet je tako velik, da ste v njem lahko kozmopoliti: vse v njem vidite in vsega se naučite!“ In nikjer v širnem cesarstvu, „kjer ni bival Slovan, ni Podlimbarski iskal trajnih prijateljev, dasi je poznal mnogo poštenih tujcev“. „Na tujem si nikdar ne poiščem neveste,“ piše v „Povesti Ivana Polaja“ (1909). „Vse moje misli so na domačih tleh. Kako naj pokažem brez rdečice na licu v domovini poštemu človeku ženo, ki ne govori tam običajnega jezika in se mu morda celo roga v srcu“.

Borba za svobodo je tragika njegovega privatnega življenja in bistvo njegovega narodno-političnega mišljenja. „Pereat servitus“, je klical v svojih mladih letih in ostro ost svojih misli napenjal proti avtokratizmu. In l. 1905. o priliki ruskih nemirov je dejal: „Stal bi na strani ruskih delavcev in prekucuhov, ko bi ne bila Rusija zapletena v vojno“. —

Z njegovim življenjem je v tesni zvezi njegovo literarno delo, in sicer vnanja zgodovina in vsebina tega dela.

Gimnazijo je Podlimbarski študiral v dobi, ko so se na literarnem polju pojavili Levstik, Stritar in Jurčič. „V mojih dijaških letih smo gledali za Jurčičem kakor za kakšnim polubogom,“ mi je poročal pokojnik, „čitali smo ga, a Stritarja smo občudovali. Kdor je čutil pripovedniško žilo, je hlepel po slavi prvega“. Verze je delal Podlimbarski že kot gimnazijalec, a prvo pobudo za javen pisateljski nastop

mu je dal Davorin Trstenjak.¹ V Trstenjakovi „Zori“ je izšel leta 1872. Podlimbarskega članek o Petru Velikem, (značilno je, da je začel baš s tako zgodovinsko slovansko temo), a 1874. pesem „Na bojnem polju“. „Čudil sem se,“ piše Podlimbarski 2. junija 1874, „videti v Zori mojo pesem.“ Sicer pa je takrat snoval še druge balade ter poslal 31. marca 1874. Trstenjaku pesmi: „Nepremišljena ljubezen“ in „Poroka na bojnem polji“. Morda je bil to oni prispevek za „Zoro“, ki mi je o njem pokojnik poročal, da ga je Trstenjak odklonil, češ, da je realističen. Ohranila se je pa rokopisno balada „Janičar“ (iz l. 1872). v zvezi s takratnim vnetim njegovim čitanjem Shakespearja, Schillerja in Lessinga je pač njegov dramatični načrt, ki sega najbrž v leto 1872. nazaj, namreč žaloigra „Milan in Jela“ s sujetom iz Trubarjevih časov. Dejanje se vrši ob uskoških gorah in ob Kolpi v času, ko je Trubar bil v Št. Jerneju propovednik. Osebe imajo jugoslovanska imena, kakor: Sava, Vuk, Bogdan, Milica. Turški navali in tlaka so drami le vnani in postranski motivi, glavni motiv je verska mržnja oziroma problem: „vera in ljubezen“. Vera in ljubezen sta prišli v konflikt, ko je katoliška Jela ljubila protestantskega Milana. Jela reši problem tako-le: „Ena vera zapoveduje, kar prepoveduje druga, zato ljudi samo razdružuje, ljubezen pa je vezilo, ki jih združuje“. Ob razvalinah Palfijevega gradu in v Felső-Szekeyu je Podlimbarski 1874 iznova obdeloval to snov, leta 1876. snoval nov načrt za to žaloigro ter se še 1877 v Krašnji in 1879 zopet na Ogrskem bavil s predmetom. Te pisateljske začetke mu je uničila trda podčastniška vojaška služba, motila pa ga je tudi nesigurnost knjižnega jezika, „večni boj z našim nepreračunljivim pravopisom“; to je bilo pri njem tem občutljiveje, ker v tujini cela leta ni slišal niti slovenski govoriti. Šele ko je napravil častniški izpit ter mu je Radivoj Poznik v Dunajskem Novem mestu leta 1884. podaril Gogolja (pozneje si je sam nabavil še Turgenjeva, Puškina in Lermontova), se je lotil pisateljevanja ter ga nahajamo v Levčevem² „Ljubljanskem Zvonu“ prvič 1886 (potem 1887, 1889). Za „Zvon“ je prispeval tudi pod uredništvom A. Aškercsa s katerim ga je seznanil

¹ „Leta 1872 sem Trstenjaku kot smel dijak poslal par pesmic in potem še neki spis o Petru Velikem, za kar me je počastil s pohvalnim pismom, v katerem se nahajajo tudi pouki. — Pozneje se je še istega leta par dni mudil v Ljubljani in pri tej priliki me je pismeno povabil, naj ga poiščem v gostilni pri Virantu. Zgodilo se je. Jeseni sem moral k vojakom in več še nisva videla.“

² Sedanji dvorni svetnik Anton Levec v Gradcu je bil Podlimbarskega součeneč, prijatelj v šolskih letih pa mu je bil tudi sedanji ljubljanski nadučitelj Ivan Levec. Sedaj že umrlemu Fr. Levcu (dež. šolskemu nadzorniku) je Podlimbarski 1874 poslal pismo o Slovakah, a osebno ga je Levcu predstavil šele Podkrajšek 2. decembra 1888 pod Rožnikom. Ko je Levec 1916 umrl, je Podlimbarski pisal: „Škoda zanj. Mnogo je trpel. Meni je bil dobrohoten prijatelj.“

Podkrajšek leta 1901. Podlimbarski je Aškercu obljubil, da mu kaj spiše, „za enkrat me torej zopet imajo“. Urednik Zbašnik ga je 1903 pismeno povabil na sotrudištvo. V dobi med Levčevim in Zbašnikovim uredništvom, takrat torej, ko se je pojavljala moderna, je napisal večjo povest za „Matico“ (1895) ter je sodeloval pri „Slovenskem Listu“ (1897). V zadnjem desetletju pa je pisal tudi za „Koledar Družbe sv. Cirila in Metoda“, za „Slovenski Narod“ (listek leta 1907), za „Literarno Pratiko“, a končal je s „Slovanom“ (1916), „kjer se mu je pero zlomilo“.

(Dalje prihodnjič.)

A. Debeljak:

Vojna silhueta.

Pred mano mož izlušči se iz mraka
od mesta sèm in negotov obstane,
v ožgani suknji: „Dobrej večer, pane.
Je daleč mesto? kupil bi tobaka.

Pri trenu. Postelj moja često — mlaka,
nerada se mi roka stara zgane;
prišepam-li nocoj še do Ljubljane?
Življenje bo po vojni dolga tlaka ...“

Ponižni rod izpod petâ arpadskih,
kako hitiš, o sin petâ karpatskih,
prikriti prošnjo: tu se ni ti bati.

Je daleč mesto? Tam si bil sedaj.
O vem, neznancu dé težkó se: daj!
še težje, bratu prazno dlan je dati.

Ferdo Kozak:

Pismo.

(Iz zapuščine mladega blaznika.)

V beli hiši o Kresu, 19 . .

Daleč si, tako daleč, da dvomim, če doseže moj klic tvoja ušesa. Vendar te kličem nocoj, mati! A ti si daleč . . . Nekoč so mi rekli, da te ni več. Mogoče so verjele solze, ki so pojile prst tvojega groba, a solze lažejo. Duša ni verjela, ker je bila prešibka za tako breme. Tudi danes ne veruje . . . zato te kliče trudna in žalostna. Tako leži sredi trat golobica z zlomljeno perotjo in njene oči pijejo višine, da jim izsrkajo vablljivo skrivnost. In strašna je žeja teh oči.

Odprl sem okno in te poklical. V prožnem razvodju telesa je plala žrjavica in kaplja za kapljo je žgala v možgane. Uporne misli . . . Pa so ugašale, kakor je ugašalo v meni življenje. Požirek za požirkom ga je srebala lačna pošast bolezní, že vsa omamljena od tega gostega, vročega vina. Roka je drhtela, srce je tičalo v grlu; a pošast je srebala, srkala . . . Globoki, kakor grob zvesti mir! Kdaj me uteši hlad tvojega poljuba? . . . Na zahodu je sijala svetla molitev. Zaprl sem oči. Struna poslednje luči je zvenela skozi večer, v njen tok se je vpletala nit ptičjih pesnic. Zasanjal sem čisti curek otroških dni . . . Še več? Tiho je predel v sobi volneni ovoj zimskih večerov; zunaj sneg. V zraku je vel Miklavž in iz dalje Božič . . . Vsaj enkrat na svetu preživeti še uro prvih ciljev, ki jih ni še skalila senčica dvoma. V škrlatu in ponosu so vstajali, kralji. A zdaj na koncu steze poginjajo kot strgani berači. Le malo se jih gnete še krog mene; pa kaj mi hoče čreda sivolasih norcev, ki jih kiti velo cvetje in se jim blato prevar drži rok in nog! Skrij se, solnce, da ne vidiš, da ne obsiješ moje grenke bede . . . Oko je sanjalo . . . Mati! Se spomniš poletnega jutra in otroka, sedečega kraj mize na belih tleh? V prožnem hrbtišču se je lovilo ravnotežje, vse nožne mišice so se trudile za prvi korak. Roke so počasi spustile mizo in zakrilele po zraku. A noge so odrekle prehitro. Takoj nato drugi trmastí poskus. Telesce se je varneje vjelo v pravi lok, noge so ubogale. Šele na sobnem pragu je planil smeh v obrazek in ti si strmela v tisto belo bitje, zibajoče se med podboji v bogatem solnčnem zlatu. Nov človek v življenju, mati! . . . Dobro vem, da si takrat pomislila: kod bo hodil? Do kod pride? Tudi ti si se pri vsakem početku zbala konca . . . Zato si v tisti jasni uri strmela

preko sinove glavice, tvoja misel je hitela v bodočnost. Blagor, da je odvzet pogled vanjo! Mogoče bi jokala nad nevednim otrokom; tako si ga pa objela in vroče prižela na svoje grudi, kakor je bila vroča tvoja bojazen. Do kod pride? . . . Ali je bil veter ali tvoja roka, ki mi je legla na čelo? Prešle so misli in sen; začutil sem vseokrog samo tebe, kakor sproščen slap, lijoč od bogvekod. Še bolj je drhtela roka, ki je zapirala okno, kri se je penila v odmevu tvojega bitja. Zato te kliče zdaj žalostna duša, zato ti piše trepetajoča roka . . .

Zakaj se pri vsakem početku zbojimo konca? Kaj ne, da si tisto jutro čutila, kako se trga od tebe del tvojega telesa, kako se izvija iz smeri tvoje nova mlada volja? Zato je hotela tvoja misel v bodočnost. V katero? Svojo ali mojo? — Glej, odgnalo je seme v gori in mlado steblo se je izvilo zemlji. Leta gredo, stebelce raste po višini in moči; vedno višje se pne, vedno širše grabijo veje v vetrove. Kam? Pusti knjigo učenjak, z debelimi očali in nagni uho do njega, da čuješ kako utriplje mladi sok in kako je že z rojstvom pripeval edinemu cilju in smeri od vekomaj. Zakaj se je borilo debelce z vetrom in se ni dalo upogniti? Zakaj je ihtelo vejevje, loveče ravnovesje v viharju, če ni stremelo že vse življenje v višino? Sive gube so prepregle tvoje čelo, učenjak, stoleten se kradeš proč v svoj mračni stan. Kaj nikdar še nisi čul v mrtvi, gluhi noči šumenja lastne krvi, ko so pronicali nešteti rdeči biseri skozi staničje v neumornem, silnem utripu življenja? Kaj te ni še nikdar opijanila sladkost teh akordov, da bi čutil v sebi tisto večno smer, tisti edini cilj, ki smo nanizani nanj, kakor koralde na zlato nit? Le pojdi, mračnjak, k zakonu, ki si ga postavil, k hiši na pesku! Tvojih ust še ni blagoslovil divji vrisk: sem. Zaradi njega je shodil otrok.

A ti si se zbala bodočnosti? Povej, kaj je in kje?

Drevesce sem videl, a kdo je vžil v zrak nad njim podobo, ki bi bila odločena zanj? Raslo je, ker je moralo rasti, in borilo se je z vetrovi, ki so lomili in krivili deblo. Takrat sem zaslutil njegovo bodočnost. Njegov upor mi jo je razodel, kajti bodočnost je življenje. Ne misli na rožo, ki so ji dali kolec v oporo, ne na otroka, ki so mu položili krono v zibel, da ne oblati tvojega srca učenjakova laž. Vso noč je ukrepal in polnil knjige papirja, omrežen v plesnivi smrad pravil in ustroja; ob zori je pa potrkal na duri berač s krono pod pazduho. Na vrtu je venela roža. A temelje njegove bajte je razrival ukrivljen, razmršen hrast; po njegovih vejah je drhtel smaragden sneg mladega zelenja. Čutiš zdaj bodočnost, mati? Tvoj sin je bil lokvanjev cvet, brsteč pod kalno gladino. Si bila pri njem tisti dan, ko se je razvil v blesteči belini, prožeč solncu svoj kras? — Veš, takrat je pal v dušo mračen sen. Vihar me je iztrgal zemlji in me treščil v orjaškem pogonu v brezčasje. In plul sem skozi temine kakor ognjena

kaplja, ki kane s solnca. V medlem somračju so iz dalje gledeli obrazi poznancev, a duša je pripevala trdemu ritmu samote. Moje srce je bilo goreča posoda; v zlatih snopih je škropil iz nje plamen moje vere, iz sleherne stanice je rasel pojoči psalm Njegove veličine — to je bila bodočnost, mati; zaradi nje je shodil mož.

Roka piše . . . Strahoma vliva duša mrtvim črkam življenje. Grenka je naša božja pot, misli! Dnevi, jasni golobički! Kam ste pobegli? Ugasnila je svetla perot . . . že davno. V mrzli kleti sem zdaj pokopana zver in moja leva stran je razklana.

Bled, od prečutih noči oznojen človek mi je položil na glavo leden ovoj. Tako čudno so svetile njegove oči. Ne boj se, zvesti stražar, saj to truplo ne zmore požara. Hej, kdaj je položil v lobanjo ognjeni ptič svoja jajčeca? Komaj da še drhte ustnice v zatajenem kriku. Roka piše . . .

Mlaka skaljenega zlata sveti nad menoj in žge. Ali je solnce, strašno v svoji smrti, ali si ti, ugasla mladost? Zaslanjam si oči in se oziram; krog nog se mi peha utrujena kepa norcev. Otroci, ljubčki moji! Odkod ta rja, ki je izžrla zlato vaših kronic? In ti mladi vaši laski so sivi, otročki! Naj poklekнем v prah, da pijem solzice vaše iz oslepelih čašic. Zlati moji, silni cilji! Slanica nam je izpila dušo. Rajaj, deca, smej se, da zmore vse kraljestvo vsaj en smehljaj. In ta je tvoj, mati, ker si posetila kralja. Ali slutiš grenko izpoved srca, ki si ga rodila, o čudežna? Zaznalo je v sebi bodočnost kakor roža barvo in si hotelo postaviti svetišče na skali. A ti si se zbala, ko je shodil otrok; zbalo se je srce, ko je shodil mož. Kajti slabiči smo in ne zmoremo vere. Le za hip oblizne blisk togotno noč in ugasne. In to je tvoja vera, duša; kakor zver bežiš pred lučjo in iščeš studenca v puščavi. Ha, kako se zaganja iz teme v temo, srdita besnost ji trga krik iz suhega grla. Na, išči, vohaj in trpi, dokler te ne uklone krč onemoglega obupa. Trpi! Kajti bojazen je v nas in pri vsakem koraku spušča v kri jedek sok dvoma. Uho ne čuje več studenca v globini, preglasil ga je šum vrelih slapov.

Stal sem zvečer sredi trga; polovico je krila krpa mesečine, ob obeh straneh so dremale hiše. Tu in tam je svetilo v oknih, gorka pomlad se je igrala z zavesami . . . Nekje je zapel korak, iz ozke ulice se mu je odzval drdrajoč voz. Mimo je hitel otrok in žvižgal. Nato zopet tišina. A že jo je vzvalovila rahla pesem klavirja . . . Kdo igra? Kdo je odprl škripajoče duri, da je zajokalo po trgu? Kam drsi na nasprotni strani dvoje senc: on in ona? Še trši, še globji molk je ostajal za njima. Enakomerno so padale kaplje topečega se snega na tlak in strešne žlebove. Hiše so dremale, nemi zidovi . . . Prvikrat sem takrat zaslutil v njih osrčju nekaj, kar je in mimo česar sem hodil prej slep in gluh. Slutil sem življenje po izbah in sobanah,

v pogovoru in molku, v ljubezni in skrivnosti. Plaha je hitela za menoj moja senca, ko sem se plazil pod okni kakor tat, ki je ugledal skrite zaklade. Čisto narahlo je potrkalo na srce . . . In vso noč je stalo vprašanje pred očmi: In ti? Iz noči je žgalo in bodlo v možgane: Kam? Ah, če so se omočila ustna v sladkem vinu, ne moreš več vreči polnega kozarca ob tla. Žejen si in sladkosti potreben. Takrat me je onečastil prvi dvom. Kleta slast krvi, razbiti zibel, komaj so se noge privadile koraku! Kako pusta istorija! Glej, zgrabil me je smeh zaničevanja in studa. Blaten in krvav se je zgrudil klevetnik kraj mlake, na ustnih še ponos laži, sebi v odvezo, da posveti najglobljo propast in jo odene v škrlat zmagoslavja. Beraška je krinka, prijatelj, in bedna je halja nadčloveška. Še tako temna noč in še tako globok prepad te vrže iz sebe, kajti vsak se vrne. Na gori stoji tempelj in nobena cesta ne vodi mimo, nobena kriva steza se mu ne skrije. Stekajo se vanj kakor žile v srce, neizmerno omrežje milijonov smeri. Zato sem omahnil k daritvi v svoje svetišče, kjer prebiva največja skrivnost. Ko sem se vrnil, je ležal molk na ustih in oči so lepele na tleh. Drvil bi z brzino vetra, daleč, samo proč odtod in od vseh. Bežati . . . Pred seboj? — Postoj, brate! Na nizki veji se ziblje obešenec in iz počrnelega obraza bleste bele oči. Natakni si ovratnik poštenih, da ti bloden veter dahne uspavanko na lica. Kam se obračaš? Brez tega ne ubežiš! . . . Telo drhti in se vije k življenju. Čul sem šklepet lastnih zob. Sladko življenje, ostani! Kajti ljubim te kakor samega sebe. Saj sva tako tesno obsežena drugi v drugem kakor luč in senca. Glej, že je zginil z ustnic trmasti posmeh; glava klone na prsi. Pojdi z menoj, proč od hiš in cest, ker jih sovražim. Tam je vse laž, in ljubezen tistih src je le visoka kupčija vlačuge. Govorica in delo polni kotanje brezboštva, kletev in hlimba gori na oltarjih molitve. Beži z menoj, življenje, da ne čujem več plešočih mas. Le igrajte jim godci gledišč in zlata, godci nazorov in idej, igrajte glasneje in divje: svet pleše. Nečisti Babilon, harem gladkih psov! Liži in grizi, da ne zatajiš svojega plemena in osnove. Toda med teboj in menoj, življenje, je jasen dan in dih božji brodi med valovjem ozračja. Reci mi v tem svetlem trenutku spoznanja dobro besedo, reci! Molčiš in siješ. Povej, kaj si, da te spoznam in in pojdem s teboj! Si samota ali delo, ali oboje? Si spanje ali sen? Ne meri tako strogo drgetajočih nog; privadim jih novemu potu. Čemu ta molk? Že me je omamil strah; krvav blisk se je prelil iz oblaka v oblak. Je tudi tvoj blesk le kratek hip? Ne, ostani! Skrijem te v najtršo samoto, četudi si laž. Bodi izrodek: hočem te! Ker ti si jaz in jaz sem ti in izven naju ne obseva nikogar ljubezen moje krvi. — Ostal si. In odslej si hodil z menoj, neločljivi drug, vedno tih in sijoč. Sledil si mi v najtišje mrakove mojega domovanja, v gluhe temnine najtajnejših hodnikov. Kadar je od daleč dihnil mehak klic v samotni

skrivnost. Življenje v steblih in srcih, nedosežnost vesoljstva in naše smrti? A zvezde gorijo, utripajo . . . veliki nemi plameni pred božjim altarjem. — Iz pritličja je planila v noč divja pesem. Pokopano življenje se je iztrgalo iz dna duše in zaplakalo. V besnem očitku vre skozi mrakove in se pne vedno silnejše v kletvi in grožnji . . . Vedno višje se nosi strašni ritem in prosi, prosi . . . A zdaj je v zaničujočem posmehu mahoma obsegel noč in pljusknil do zvezd. Zvezde molče, nedosežne, gluhe . . . Pesem rjove. Kakor bi jo bruhala moja duša iz sebe, da vsaj enkrat izupije svojo bridkost. Da se osveti, da vas prekolne, daljne, svetle zvezde! Mati, zdaj ostani pri meni! O, zdaj mi povej, je-li resnica otrok na pragu v jutranjem solncu? Tisto nežno bitje — in jaz . . . isto? Ne, ne, tu vmes leži nekaj bolnega, težkega . . . laž? On ali jaz? . . . Ah, skloni k meni svoj sveti obraz, nagni mi glavo na svoje grudi, kajti truden sem. Plameni so pogasili. V možganih grebe z ostrimi nohti mraz . . . Glej, kako rajajo moji otročki . . . K meni, bedna deca, tesno v moj objem! Tih ples je v nas . . . sem-tja, sem-tja . . . Očki so slepi, dušice prazne . . . polahko, polahko . . . Solze, tihe rosice žalostnih src! . . . Zvonovi pojo . . . Še moja grenka samota se plazi z nami k pokopu otroka. — Poklekni, mamica, kraj groba, da bo lažja, slajša ta črna zemljica. —

Oton Župančič:

Večerna.

O šum vodâ zvečer
iz dalje neprestani!
O spev slapóv ubrani
v zvezdâ strmeči mir!

Podzemskih katedral
oboki in oboki . . .
iž njih, iz orgel, zvoki
gnetó se val na val.

Pramati! Melodij
vzkipeva ti naročje,
za prosto polnozvočje
boré se brez strasti.

Nepotekljiv je vir,
iz sebe sam se hrani . . .
o spev slapóv ubrani
iz dalje vsak večer!

Marija Kmetova:

Interieur.

V dimu je kavarna nalahno pijana.

Stokrat prevarane hrepenijo luči še in še in trepečejo v rezkem smehu. Kakor mlad tat se mota godba skozi šumenje.

„Saj si ne morem misliti, da je res, da si tukaj in te imam pred seboj!“

„Seveda sem tukaj, poglej me!“

„Kako sem te čakala ves dan! Še mrak je bil v jutru in že sem vstala in pogledala skozi okno. Po cesti navzdol sem pogledala in sem te videla.“

„Kako daleč sem bil tedaj še jaz!“

„Daleč in vendar čisto v meni.“

Njene oči žarijo in vsaka poteza je polna sreče.

„Vse dopoldne sem hitela in hitela. Hip za hipom sem pogledala in vsak človek, ki je prišel izza ovinka, si bil ti, in vsakemu sem se nasmehnila v pozdrav.“

„Kaj me tako malo poznaš, da me zamenjaš s prvim, ki pride?“

„O, ti! Saj veš, saj razumeš! Ne veš?“

„Vem; le nagajam ti.“

„Popoldne sem sedla k oknu in se naslonila. Gledala sem te. Solnce se je smejalo po mojih laseh, in ko sem pogledala, je bilo nebo tako, tako modro in jasno kakor tvoje oko.“

„Je vedno jasno?“

„Vedno — zame. Bolj in bolj je gorelo solnce, bolj in bolj je dehtela pomlad.“

„Jaz pa sem se dolgočasil v vagonu.“

„In ko je zazvonilo, mi je bilo, da glas pozdravlja tebe in te vabi in kliče v moje naročje. Takrat je bila sreča v meni, a v mraku je prišla bolest.“

„Moj Bog, kakšna si!“

„Še bolj silno je bilo čakanje, še večje hrepenenje. Slišala sem ljudi in štela korake. Stala sem ob oknu, sklepala roke, gorela so mi lica in glava je bila težka in motna.“

„Od čakanja?“

„Kako meniš?“

„Nič, nič.“

„V čakanje je pripolzela groza, groza, če bi te ne bilo. Odmevali so koraki; s te ceste, z one ceste so prihajali. Sedla sem k mizi, spet sem slišala korake, a to je bilo le moje srce.“

„Beži, no — beži.“

„Planila sem k oknu in zaželela sem si ljudi, mnogo ljudi, da bi ugibala, kje si ti med njimi. Pa je bilo vse tiho, čisto tiho.“

„Tako?“

„In potem, potem — prišel si. O, ti, ti!“

„Tako?“

„Je res, kaj ne, da je res? Kakor v bajki mi je. Kako si dober, dober ...“

„Tako?“

„Kaj te ni?“

Ona se zdrzne in prebledi. Oči se širijo in širijo in trudoma se nasloni nazaj. Tam v kotu je ženska in neme besede plavajo v motnih pogledih od njega do nje. Že se razmahne širok nasmeh krog njegovih ustnic, tedaj se skloni in nagloma vpraša:

„Kaj si rekla?“

Janko Samec:

V težki duši.

Glej, ti si mi bila kot zarja jutranja,
ki z vrhov visokih se v polje razlije;
si bila mi solnce, ki večnosti sije,
večer, ki nad zemljo pokojen se sklanja ...

In kakor dva srečna, nevedna otroka
v življenju sva stala. Prišli so viharji —
in, kar prej bleščalo se v svetli je zarji,
je šlo kot da vzela vse noč je globoka.

O če bi vsaj vedel, kaj srce zdaj hoče!
Le to mi je jasno v tej težki minuti,
da vse siromašno mi niti ne slutí,
zakaj se nad lastno bolestjo grohoče?

Dr. Ivan Lah:

Rod Jurija Klemenčiča.¹

Mlad poletni dan se je klonil na večer v tesnem krogu gor. Solnce se je pogreznilo pod obzorje in temna rdečica je po-barvala čela skal, ki so se oprostile iz žgočega objema njegove plodonosne ljubezni.

Stari gozdovi so stali tiho in po njihovih temnih vrhovih je letel nasmeh, kakor nasmeh izkušenega človeka, ki je doživel nad mladimi zadregami trenotek sreče.

¹ Češka pisateljica M. Gebauerjeva je izdala roman „Rod Jurija Klemenčiča“, ki slika življenje na naši koroški narodni meji. Pisateljica je preživela nekaj časa na našem lepem Jezerskem in je imela priliko opazovati naše ljudi, njih življenje in trpljenje. Priljubilo se ji je to dobro, priprosto ljudstvo, ki se bori s naravo in razmerami: čas je tu mogočen gospodar, toda trda gorska narava kljubuje tudi času in vsem njegovim silam. Pisateljica je odločna optimistka, ki vidi v zdravem narodu njegovo boljše bodočnost. Podala nam je nekaj pristnih naših tipov, brez vsakega pretiravanja: to so ljudje, kakor so vzrastli na naši zemlji, v tistem gorskem zatišju, kamor posega svet s svojimi modernimi napravami. Vsi ti ljudje se ti zdi — so živeli v resnici ravno tako, polni dobrih in slabih lastnosti, a vedno zvesti sebi in svoji zemlji. Njih narava je trda kakor skala in globoka kakor neznana notranjost naših gorâ, viharji življenja gredo preko njih, pa jih ne uničijo; njih življenje je krepko, njihove misli so naravne in čiste, kot gorski studenec: čutijo nevarnost, ki jim preti, a verujejo v svojo dobro usodo: premagujejo svel in življenje s svojo zdravo silo. V tem oziru prinaša nam pisateljica v tej knjigi zdrav življenjski nazor — pa tudi graja, kar je slabega in tujega v nas. — Krasni so popisi naših gorâ, onih tihih globokih naravnih sil, ki jih občuduje vsak, kdor je živel kdaj v njihovem kraljestvu. — Pisateljica je posvetila svoje delo „Spominu svojih mladih bratov Jana in Jurija“. Češka kritika je pozdravila knjigo z radostjo. „Avtorka,“ piše M. Rutte v „Nar. Listih“, „je razumela z bistrimi pogledi ljubezni in izkušenosti, kaj grozi našim jugoslovanskim bratom od zunaj in znotraj. Spoznala je, kako gloda klerikalizem njih narodno samozavest, kako ohlaja in odtujaše Dunaj njih sinove, ter koroški in štajerski samostani njihove hčere, kako gospodarski konservatizem odpira vrata nemškemu kapitalu, ki se polašča vodnih sil in industrije, dočim kmečki sinovi, prisiljeni vsled bigotnosti staršev, životarijo po gorskih farah . . . Zato bi zaslužila knjiga, da bi bila prevedena v slovenščino, ker bi pomenila poleg tega, da bi obogatila literaturo, tudi živ političen impulz.“ Prejalislej se bodo uresničile te želje — za sedaj podajamo tu nekaj odlomkov, ki se nam zde važni, ker bomo iz njih spoznali v glavnih potezah delo, ki razkriva naše življenjske in narodne slabosti, naš boj in odpor, našo voljo do življenja in našo zmago bodočnosti. — Knjiga je izšla v znani založbi J. Laichter v „Zbirki krasne književnosti“. Str. 316. Cena 6/24 K.

Nebo je počasi bledelo. Globoki azur, ki ga je pričaralo ognjeno povelje, se je izgubljal kot mehka perot — in ko je prva zvezda z radovednim žarkom pogledala v dolino in se je prva kresnica zasvetila iz temnega skrivališča, so čela skal zopet govorila samo o miru, udanosti, o spominih in o novem pričakovanju.

Življenje je šlo po tihih stezah nočnim sanjam naproti in nasmehi na njegovih ustnih so podajali obračun o srčnih dogodkih.

Svetlolasa otroška glavica, ki je živela samo v solnčni svetlobi in še ni poznala tajinstvenega žarka nočnih zvezd, se je živo obračala za belimi ovcami, ki so hitele s pobočja pod nizko domačo streho . . .

(Čutimo takoj, da smo v gorskem okraju: pastir žene pod večer svojo čredo domov, kmet se vrača s polja, ženske pripravljajo večerjo. Seznanimo se z nekaterimi prebivalci in kmalu zbudi našo pozornost nov prizor.)

Od koč, ki stoji visoko v gorah, stopa po poti, obdani z mecesni, dekle z mladim možem.

Prišla sta na konec gozda, kjer se je pot k njihovim hišam ločila. Obstala sta in sta gledala molče na slikovito dolino, na svojo domovino.

— — — Tam je hitela Drava z zelenimi valovi po oni cesti, ki ji je cilj potovanje brez konca in mir, ki ga nikdar ne doseže.

Tihota gorskega kraja ni motila mladega moža v njegovem molku.

Čez čas je reklo dekle tiho:

„Moram iti, Luka,“ in se je privila k njemu.

Luka je pogledal na njo: njene polodprte ustnice so hrepenele po poljubu. Ovil je roko okoli njenega pasu in se je za trenotek zagledal v njene temne oči, kjer so se v globočini svetile drobne iskre. Poljubil jo je kratko, snel je sivi svoj klobuk, in si je popravil z desnico goste temne kostanjeve lase.

„Lahko noč, Franica,“ je rekel in ji je stisnil roko.

(Luka je drugi sin Jurija Klemenčiča, medicinec, ki se odpravlja na Dunaj k zadnjim skušnjam, dekle je Franica Jerinova, hči kajžarja, lepo, vabljivo, strastno kmečko dekle, ki je mikalo mladega študenta v njegovi gorski samoti. Imel jo je rad, a to ni bila ljubezen. Tudi ona je v njem ljubila pred vsem lepega fanta: vedela je, da odide.)

Stari Klemenčič je bil krasen mož, visok, postaven, poln zdravja in sile. Kostanjevi lasje, ki so bili že precej gosto prepleteni s srebrnimi nitmi, so se lepo prilegali barvi obraza; bil je vedno skrbno obrit in je imel modre oči, ki so bile enake Lukovim. Ko je stari Klemenčič pred leti ovdovel, bi si bil lahko izbral daleč na okoli vsako, katero bi bil hotel, ne le iz vdov, ampak tudi iz mladih deklet.

Toda Klemenčič je ostal zvest svoji rajnici. Gospodaril je najprej s hčerjo, a ko se je omožila daleč v druge gore, je prepustil ženske stvari pri gospodarstvu stari Katrici, ki je bila prišla na posestvo

z mlado njegovo ženo in je ostala pri hiši cela dolga leta. Pomagala je vzgajati otroke, pospravljati žito, čuvati krave, presti predivo za domače platno, striči ovce in kuhati o praznikih in žeganju.

Srednjemu treh sinov, Mateju, je bilo nastopiti vlado na domačem starem posestvu, na katerem so Klemenčiči gospodarili že nekaj rodov.

Najstarejši, lep nežen fant, je bil župnik v lepi fari tam, kjer se je dolina Drave razširila v ravnino, na jugu obrobjeno z gorami, za katerimi so se kazali vrhovi skal blesteči se v belem snegu. Peter je večkrat gledal na te vrhove, ko je hodil po stezah čez široke bujne loke. Za temi skalami je bil njegov dom in mlademu duhovniku se je tožilo po domu in po življenju.

Matej je bil, kakor da bi ne bil od rodu. Ni podedoval po očetni niti visoke postave niti njegovih oči. Starši so se smejali, ko so ga videli med svojimi otroki majhnega, suhega, las črnih kakor smola in oči temnih kakor noč.

Po kom se je Matej vrgel? Kaj je bil kdaj cigan sprejet v hišo? To se je videlo posebno tedaj, ko so se pri smehu zasvetili Matejevi zdravi beli zobje v temnem obrazu. Toda Matej se je malokdaj smejal. In ko je oče odločil, da bo on bodoči gospodar, in da pojde mlajši Luka tako kakor Peter v šole — od tedaj so bile Matejeve ustnice kakor okamenele.

(Stari Klemenčič je vedel, da hodi Luka k Franici; to mu ni bilo po volji. Ko je prišel Luka domov, je stari v par besedah povedal svoje mnenje. Luka je vedel, da je konec. „Luka je bil mehka, do-
vzetna duša, poln čustva in hrepenenja po toploti ljubezni.“ Stari Klemenčič je bil strog, molčeč „ni mogel niti prenesti, ako je videl, da mati otroke boža in poljublja“. Ko je Peter in pozneje Luka odšel v šole, ločil se je s tem, da jima je podal roko. Nikdar ni pokazal srca, dasi je bilo v njem mnogo ljubezni. Zato Luka ni imel na počitnicah nikogar, kjer bi bil našel vsaj trenotek nežnosti. Oče ga je bil odločil za duhovnika. Njegov brat Peter je šel kakor jagnje po poti, ki mu jo je oče določil. Postal je duhovnik, toda ob svoji novi maši, na kateri so bile družice vsa dekleta iz doline, je čutil dobro, da ne bo mogel izpolniti, kar je obljubljal. Tudi Luka se ni mogel ubraniti očetovemu pritisku. Toda po prvem letu ga je brat Peter pregovoril, naj izstopi iz semenišča, ker bi v tem stanu ne bil srečen. Tako je postal Luka medicinec. Staremu to ni bilo po volji, a počasi se je pomiril. Tudi on, stari Klemenčič, je bil svoj čas vroče krvi, saj je vedel vsak, da je bil Polde, ki je delal na žagi, njegov nezakonski sin. Toda to so bili grehi preteklosti, od svojih sinov je zahteval Klemenčič, da se pokore njegovi volji. Luka je spoštoval očeta, toda mladost je živela v njem z vso svojo silo. Ljubil je gore, poznal je vse robove in vrhove Korošice, hodil je rad po samotnih stezah, gledal je v dolino pod seboj

in je premišljal o življenju in svetu. Bližal se je čas ločitve, vedel je, da ga čaka novo življenje. Na griču nad pokrajino si je postavil gradič Italijan Benedetto, ki je imel lesno trgovino. Tam je živela Regina, nečakinja Benedettova. Luka jo je videl pogosto in je mislil na njo. Toda ni se ji bližal. Spomnil se je na Fando, mlado, lepo natararico, ki je izbirala fante po volji. Tudi Luka bi bil lahko med kandidati, toda priprosto dekle, Franica, mu je bila bolj všeč, nego gosposka Fanda. Tako se je Luka poslavljaj od gorâ in od doma. — V nedeljo je šel v dolino k maši, kjer so se shajali prebivalci iz vse okolice: tu se seznanimo z narodom, s pobožnimi ženskami, z narodnimi možaki, z gospodo i. t. d. Zadnje dni je prišel brat Peter in Luka je za slovo posetil nekaj ožjih znancev in sosedov. Tako sta prišla k stari sorodnici Sajevčevki, ki je gospodinjala s svojo snaho na velikem posestvu. Njen sin-gospodar je umrl in je zapustil edinega sina, Tončka, bolehnega otroka. Sajevčevka ju je veselo sprejela in pogostila.)

„Kako se ima Mila?“ je vprašal (Peter) kmetico po edini hčeri, ki je bila omožena v nedaljnem mestu.

„Hvala, dobro se ji godi. Vso hišo so dali letos v najem letoviščarjem in trgovina tudi dobro nese. Saj je tamle pismo od nje.“ Pokazala je Petru na mizo, kjer je ležalo pismo. „Lahko si ga prečitaš.“

Peter je vzel pismo v roke. Bilo je pisano po nemško in podpisano: „Euere dankbare Tochter Lidmila.“ Preletel ga je površno in ga je položil na mizo. „A zakaj nemško?“ je vprašal.

„Privadila se je nemščini. Vseokoli je nemško, vedno govori po nemško in tudi pisati po nemško ji je lažje.“

„Pa mož. Ta je vendar Slovenec in otroci ... in ljudstvo v T ... je tudi slovensko in z ljudmi govori v trgovini.“

„Ona je malo v trgovini. Z možem govori po slovensko, to že, ampak z otroki govori po nemško, morajo znati nemško, rastejo ...“ Kmetica je umolknila in ko noben iz bratov ni spregovoril, je pridejala pohvalno: „Saj že dobro govori po nemško. Kadar pride sem, govori že precej težko po slovensko.“

„Tako bodo iz njih Nemci,“ je pripomnil duhovnik žalostno.

„O ne, ostanejo Slovenci, a nemško morajo znati,“ se je branila Sajevčevka.

Duhovnik je molčal.

„Saj ti, Luka,“ se je obrnila k mlajšemu Klemenčiču, „tudi le z nemščino prideš tja, kamor hočeš. In če se poročiš z Dunajčanko, boš z otroki govoril po nemško in pri tem vendarle ostaneš Slovenec.“

Luka se je posmejal. Vedel je, da je Sajevčevka dobra narodnjakinja, a da ne vidi nevarnosti potujčevanja, in dasi je preračunjena, ne razume boja, ki se je vršil že za najbližjim gorskim sedlom in je bil s svojimi valovi tudi ob njih prostrano, mirno naselbino.

„O teta, jaz se ne bom ženil,“ je rekel, da bi odvrnil pogovor na drugo polje, ker ni hotel svojega zadnjega poseta pri stari kmetici motiti s prepirom, do katerega bi bilo gotovo prišlo.

(Sajevčevka mu ni verjela. Saj ima še celo leto veselega študentskega življenja pred seboj. A Luka je vedel, da bo imel celo leto dovolj dela.)

„Ampak v „Sloveniji“ vendar ostaneš.“

„To, da. A sestanki v kavarni in vinarni prenehajo.“

„No teh ne bo tako škoda.“ In kmetica se je posmejala.

„O teta,“ se je razvnel Luka, „nihče iz vas ne ve, kako je lepo sniti se na večer pri kozarcu našega istrijskega vina in zapeti si našo pesem. Da si človek malo oddahne od te neprestane nemščine, ki nas povsod obdaja in nam povsod gospoduje. Meni je vedno žal, da nisem šel študirat v Prago, namesto na Dunaj.“

„Da, da, Praga je krasna! Pa cerkev svetega Vida gori nad njo.“ Sajevčevki so se vzbudili spomini iz knjig. Imela je namreč med knjigami, ki so bile po večini nemške, tudi zvezke „Novega Plutarcha“, v črno vezane z lepimi risbami. Kupil ji ga je bil oče nekoč skupno z nekaterimi drugimi knjigami od nekega provizorja in iz njega je imela Sajevčevka nekaj pojma tudi o češki zemlji.

„Je krasna,“ je pritrdil Luka, „in naučil bi se bil še enega slovenskega jezika. Toda kar je minilo, se ne vrne. Moramo iti,“ je pridal in je vstal.

(Peter in Luka sta prišla domov, kjer je bila pripravljena večerja. Stari Klemenčič je dal prinesiti vina in je pil s sinovi. Govorili so o sosedih.)

Peter je omenil nemško pismo Sajevčeve hčere in, ko je ponovil svoje mnenje, da bodo njeni otroci Nemci, je stari Klemenčič mahnil z roko in je rekel:

„Tetin oče naj bi iz groba vstal! Ta bi se čudil temu, kar se godi s posestvom in temu, kar se godi s potomstvom.“

Med tem je večer potemnel in utihnil v globoki noči. Stari Klemenčič je popušil svojo pipo, dvignil je kozarec in je začel: „O ja, zmiraj vesel, vesel...“ in sinovi, kakor da so na to čakali, so padli s svojimi glasovi v napev in skozi tišino se je zgubljala napol zamišljena, napol razposajena pivska pesem.

Ko so dopeli, so začeli drugo in tretjo, kakor koralde na niti nabrane.

Po pivskih pesmih so prišle zaljubljene na vrsto in po zaljubljenih domoljubne. In ko je zadonela zadnja kitica pesmi „Po jezeru bliz Triglava...“ je odmev iz gozdov vračal poslednje besede z akordom, v katerem je jasno donel tenor starega Klemenčiča in mehki zvonki bas njegovega najmlajšega sina. Oče je z jasnimi očmi gledal na Luko

in je čutil vso žarkost, ki jo je Luka izražal z besedami: „... da sinovi Slave smo!“

Matejeve oči so gorele, Petrov mirni obraz je bil radosten in navdušen.

Klemenčiči, ki so bili tako skopi v svojih besedah, so se vedno našli pri pesmi.

* * *

(Drugi dan se je Luka odpeljal, Matej je vozil, Peter ga je spremljal. Govorili so o domu.)

„Rad bi vedel“, se je vtaknil Matej v pogovor, „počemu skupuje Benedetto tukaj ta posestva. Sedaj je zopet kupil Bizjakovo bajto in Hojevo polje“.

„Gospodarstvo hoče tu imeti, kaj drugega,“ je menil Peter.

„Ampak tu bi moral imeti drugačnega upravitelja. Ta-le Wolf je strašen človek“, se je razjezil Luka.

„To je res,“ je pripomnil Peter, „takega nemškega hujskača da sem med naše ljudi.“

„Žagarji se grozno pritožujejo, kako postopa ž njimi. Misli, da je naš človek pes,“ je rekel Matej.

„Že zdavnaj sem rekel,“ je govoril Peter očitaje, „da bi se morali sami tega lotiti in začeti staviti žage. Ako to dokaže Benedetto, zakaj bi ne mogli vi. Sreča je pri vsem tem, da je Benedetto dober človek: a Bog ve, kaj bo nekoč z gospodarstvom, ki ga zdaj tu ustanavlja. Podedovali bodo vse Italijani, ti si podajo roke z Nemci, ker jim bodo bliže nego naš človek. In podjetje bo k nam širilo italijanščino in nemščino od juga, kakor jo širi kopališče v T... od severa.“ Petrov mehki glas je zvenel mirno in očitajoče.

„To je lahko rečeno, staviti žage,“ je ugovarjal Matej. „Za kaj takega je treba ljudi. Saj vsak komaj izhaja z gospodarstvom in sam s seboj. Roban je letos postavil samo zajemalnik in ni vedel, kje bi bil prej: na travniku, v gozdu ali pri stavbi.“

Matej je ugovarjal mirno, a v njegovih besedah je bilo toliko resnice, da je ni bilo treba posebno povdarjati. Resnica je bodla sama v oči.

Luka, ki je bil doslej tesno zvezan z razmerami svojega rodnega kraja, je to čutil. Zato je rekel:

„Da, dela je dosti in ni pametno, da vsi odhajajo od tod. Toda kaj pomaga: zgodilo se je in ne po naši krivdi.“

Hotel je braniti sebe in brata.

„Le preštej, koliko jih je po svetu,“ je rekel Matej in se je obrnil k vozu: „Hočevar, Tičar, Mlinarjev brat in vidva.“

„In Konjedičev,“ je dodal Peter. „Misijonar Konjedic. Kje je sedaj? Ali vedo o njem?“

„Nekje v Afriki; malo vedo o njem, nekako pred pol leta je pisal.“
Iz daljave se je čul ropot in šum. Bližali so se žagam.

(Luka se je ustavil pri Petru. Hotel je pred odhodom preživeti z bratom par dni. Petru je gospodinjala stara ženska, ki ni imela zmisla ne za krasoto ne za čistoto. Peter se je čutil samega in zapuščenega: v njegovem srcu je začela z vso silo vstajati ljubezen k Jirci Potočnikovi. Hotel je o tem govoriti z Luko. Luka si je ogledal kraj in je videl šolo.)

Na igrišču je vadil mlad učitelj dečke v pohodu in obratih.

„Eins, zwei, eins, zwei, halt,“ je odmevalo povelje na Lukova ušesa in ko se je vrsta dečkov na zadnje povelje ustavila, jim je učitelj v jasni, energično doneči slovenščini razlagal, kako se morajo postaviti v ravno vrsto in kreniti na desno stran. In zopet je zadonelo nemško povelje in dečki, sledeč samo svojemu posluhu, so se avtomatično zganili. V glavah jim je bila edina misel, da bo kmalu konec šole in da pojdejo veselo domov; mnogi iz njih so imeli precej daleč, a zato je bilo tem bolj veselo.

Luka se je ustavil in je od daleč gledal vaje. Opiral se je ob steblo drevesa, pri katerem je stal in je z odkritimi očmi gledal na vrsto dečkov, ki so se vrstili po igrišču in na postavo mladega učitelja, toda vse to se mu je zgrnilo v nejasno sliko, nad katero se je oglašalo samo enomerno: „eins, zwei, eins zwei, halt.“

(Pri obedu sta brata začela pogovor o ljudeh in razmerah. Luka je poznal nekatere glavne posestnike bratove fare.)

„Župančič je dober človek,“ je začel Peter in si je brisal s koncem serveta žlico, ki je bila slabo umita.

„Mislim, da je tudi naš človek,“ je pripomnil Luka.

„Seveda. Pomisli, letos sta se obe hčerki iz gostilne prišli izpovedat po nemško.“

Luka je začuden dvignil glavo nad krožnikom. „Po nemško?“ In ko je Peter samo z glavo prikimal, je dodal: „Ja ti?“

„To vendar veš, da jih nisem izpovedoval po nemško. Eno leto so ju imeli v Mariboru in puncu sta kar neumni od nemščine.“

Peter se je razburil nad tem pojavom, ki se je v kraju pojavljal bolj in bolj.

„Torej zdaj je v modi Maribor in ne Maria Saal,“ je vprašal Luka in je posebno ostro poudaril nemško ime starodavnega kraja; ki se je začelo uveljavljati tudi v čisto slovenskih krajih namesto krasnega izrazitega imena „Gospa sveta.“

„Tudi Maribor že ni najnovejša moda; sedaj vabi že Gradec in kmalu bo Dunaj.“ Petrov glas se je tresel nemirno. „In ničesar ne prineso dekleta iz teh penzjonatov; to je čudno; saj niso neumne, ampak kakor da bi imele glave zaplankane, ko se vrnejo iz te „vzgoje.“ Cela leta preidejo, predno se jim zopet malo zjasni.“

(Luka se je odpeljal na Dunaj. Na poti je mislil na Franico, na Regino, na svoj dom in na brata Petra. Gorska vas se mu je zdela kakor kup tihih, skritih ptičjih gnezd. Pred pustom nekoč na večer so se sešli slovenski študentje na Dunaju v preprosti sobici pri svojem tovarišu Arnoštu Govekarju. Zvedeli so, da je Fanda, ona lepa Fanda, ki si je v gostilni izbirala fante po volji, pobegnila v Opatijo in iz Opatije je prišla na Dunaj, kjer se je zastrupila. Bilo jim je žal lepega dekleta, ki je našlo smrt v svetu, kjer je iskalo življenja. Čutili so dobro, da to ni prva žrtev. „Prokleti Dunaj,“ je rekel tovariš Simšič. — „Dunaj jo je ubil, ne nesrečna ljubezen,“ je rekel Luka. In so začeli govoriti o strupu tega velikega tujega mesta, ki je uničilo že toliko naših ljudi.)

„Mislim, da ta strup odnašamo vsi,“ je rekel Govekar. „Dovolj je, da prideš sem za eno leto, in najkrasnejše iluzije se ti razlete; odhajaš rad iz tega vrvenja, ki ni v njem za te niti enega harmoničnega tona. „Čim dalje bolj vidim vso tukajšnjo revščino,“ je nadaljeval in je pristopil k mali polici, kjer je začel predstavljati knjige. „Niso še prišli iz malomestnih razmer. Recite mi,“ se je obrnil k prijateljem, „kaj vidite tu velikega? Katero svetovno potezo najdete tu?“

„Dunaj in svetovna poteza! Kdo bi se ne smejal,“ je rekel Simšič s smehom, in Luka je samo mahnil z roko. „Hočejo biti rezidenca, stolno mesto, človeku zastaja dih, ko se prvič vozi sem, misli si, da bo videl tu čudeže kulture! A čez nekaj tednov: to gledaš na ta šovinizem in na to malodušnost. Podrli so zidovje in čez štirinajst dni so imeli Ringstrasse: in vsak Dunajčan misli, ker je to stalo toliko milijonov, da ima na sebi tudi patino starih kulturnih središč.“ Simšič je govoril z živimi gestami in je izražal vse preziranje, ki je vzrastlo v njem za časa študij proti omejenosti stolnega mesta.

„In poleg tega — čigavi so bili ti milijoni? Kdo jim je moral dostaviti vso to gotiko in renesanso?“ Luka je podpiral odpor, ki se je bil polotil vseh, ne da bi bili zapazili, da ubijajo v sebi žalost nad uničenim življenjem drage jim deklice s tem, da dajejo duška vsej svoji trpkosti proti Dunaju.

„A zato imaš tu univerzo, kjer se shajajo narodi vse države,“ je opomnil Simšič zbadljivo.

„Univerzo! Naj jo vsak dobro pogleda, predno se vpiše vanjo,“ je pritrdil Govekar nevoljno Ivanu. „Profesorjev in kolegijev cele šume a sama specializacija in lokalnost. Narodi države! Imaš tu arabsko starinoslovje, toda niti enega predavanja o slovanskih literaturah, niti o romanski literaturi.“

„Ampak o nemški literaturi lahko poslušáš troje predavanj, vsako drugače krasno,“ se je rogal Ivan in je z glasom parodiral velikost.

„Morajo tudi s tem podpirati narodno nestrpnost. Vabijo te sem, prideš sem študirat in tu postopajo s teboj, kakor ne postopa gospodar s svojim hlapcem.“

„Naša rezidenca!“ je rekel Govekar trpko.

„Prav nam je, zakaj hodimo sem,“ je rekel Luka. „Saj je na svetu tudi Praga, Krakov, Zagreb.“

„Škoda da pridemo do tega prepričanja šele, ko smo na koncu študij,“ se je posmejal Simčič.

(Govorili so o bodočnosti. „Kranjc je prišel iz istega ozračja kakor Luka, toda bil je slabša natura. Govekar in Simšič sta bila iz Ljubljane in sta imela oporo v radikalnem gibanju.“ Vihar je imel prevzeti po očetu odvetniško pisarno v Trstu, Kranjc pa se še ni odločil, ali stopi k sodišču, ali v notarsko prakso, ali postane bančni uradnik.)

Vihar je namigaval na razmere v koroškem kraju, kjer je bil Kranjc doma in kjer so kmetje, dasi so bili premožni, prenehali prispevati za slovensko šolsko matico zato, ker je njena uprava prišla v roke liberalnih Slovencev.

Kranjc je molčal.

„Na počitnicah bodete zopet začeli študentovsko zborovanje z mašo in po nji vam bo predaval načelnik „Orlov“,“ ga je zbadal Simšič.

„Jaz vendar ne morem nič za to. Sicer pa na mašo skoraj nihče ni šel,“ se je branil Kranjc.

„To je res, ampak kot znak jo dajete na čelo programa!“

„Ta maša ne škoduje, zakaj ne bi šel k nji, kdor veruje,“ se je branil zopet Kranjc.

„Saj ne gre za samo mašo. Kdor veruje in jo hoče imeti, gre lahko k nji, tudi če ni na programu. Ampak ti dobro veš, kaj pomeni to znamenje,“ je povzel Luka resno besedo.

„A vidiš,“ se je obrnil Kranjc naravnost na Luko, „moral bi bil slišati, kako je načelnik „Orlov“ narodno govoril.“

„In ti bi bil moral takoj po njegovem govoru začeti zbirati za Cirila in Metoda in bi bil videl uspeh,“ je pripomnil Simšič.

(Luka je to leto dovršil rigorozne in stari Klemenčič je prišel na sinovo promocijo. Rad je slavil slavnostne dni svojih sinov. Zavedal se je, da so uspehi sinov deloma njegova zasluga.)

(Konec prihodnjič.)

Oton Župančič:

Zeleni Jurij.

Nebeška okna odprta na stežaj,
iz njih gnetó se zlati kerubini;
razpenjajoč peroti po sinjini
so kot duhá močnejšega sijaj;

njega, ki dana tajna mu oblast
nad srci vročimi in nad sokovi
zelenimi, ki v dēžel lepši dnovi
prihajajo nam ž njim, svetlejša čast.

Na iskrem belcu evo ga med nas!
Za njim se usula cvetja bujna struga,
za njim zgrnila čuda se od juga,
in solnce nam je vsem njegov obraz.

Tam med mladovjem prvim vitkih brez
oči se vanj uprle so vse mlade,
v njih strnjene rodú skrivnostne nade —
pogledal jih je, rekel jim je: Res!

V predmestju bednem mater, dece joj,
sestradancev mu udaril krik nasproti;
pregledal jih je, ni ustavil poti,
z roko jim je namignil za seboj.

In vēdel jih je v blēsk ponosnih cest,
da so košato gledali obilje,
da so ločili silo in nasilje
in stisnili sto let trpljenja v pest.

Ferdo Kozak:

Moška pisma.

I.

Klic moje krvi je tih in vroč; iz dna, iz skrivnosti se pne, kakor vrenje sokov v črni, spomladanski noči, klic moje krvi po tebi, žena.

Kadar greš mimo, te užije oko. Te moje roke trepečejo in te pozdravljajo, kakor da hrepene k tvojim belim, drobnim.

Vidim tvoj sklonjeni vrat, tvojo vero, in plahi, pokorni korak, tvojo smer; pa postanem, da zrem za teboj.

Mimogrede mi daš sijaj svojih tajno se blestečih oči, da zmeden drhtim v dihu, ki ostaja za teboj, kakor oblak v gloriji večerne luči.

II.

Tvoj pot kroži vstran od mojega; druga solнца te vabijo v svoja okrožja. A jaz te kličem.

Glej! Vsaka zvezda zdrkne enkrat s svojega tira, omamljena od brezna noči pod seboj.

Glej vsaka se enkrat spusti v globino, v nepoznano slast zemlje.

Namreč, v nočeh, ko se veje dreves pleto v skrivnosti neba in je bog tako blizu.

Tako te čakam. —

III.

Ne poznam te, žena; le slutnja o tebi je prepojila dušo s temno, sveto strastjo.

Ne morem še reči na cesti: Ti! In ne morem še ločiti rok in oči, da bi vedel: samo tvojih in teh si želim.

Čutim te v vseh, ki hodijo mimo; kajti vsaki opojnosti telesa odgovarja moj moški ponos.

A vendar vem, da si edina med vsemi, iz krvi, iz bolečine moje porojena, kakor da te je v solzah preskušeni, neusmiljeni upor oživil v svoje posvečenje.

Žena mojega bitja, žena bodočnosti!

Si uteha trmastih čel, ki jih je blaznost orosila? Boš glas, ki pojde preko glav jokajočih otrok, jokajočih mož — preko bičevja v viharjih — pojoč skozi strahotno oblast prorokbo novih dni? Ali luč, ki obsiješ lepoti in zemlji iztrgane duše, da se te pred poginom oklenejo? Da se raziskre v veri, v prvi veri? Si mati tistih rodov, ki vzklijejo iz naše krvi? Si zanos, ki nas prepojiš, da damo to kri?

Moj razum te taji in ti spleta krog glave venec nizke strasti, ker se zase boji. A globina je nemirna in tebe polna.

Žena, žena!

IV.

Glej, jaz sem kepa prsti; kepa razpokane žejne prsti!

Vse raze, vse dolbine reže v suhi bolečini in skozi jedro se lomi zapuščeni žar neznosnega solnca.

Veter gre in peče v srce, in rosa usiha v požrešni žeji drobne se skorje.

Mrtve oči sovražijo dan in v noči tekmujejo z njeno temo.

O slast! O napoj neusahljivi!

O žena, strasti moža zoperstavljen misterij lepote!

Užijem te, da se spojim z zemljo velike njive, da potonem v kipenju.

Užijem te, da me razreže plug in orosi solnce, da bom prst plodna, ko raztrese nebo svoja težka zlata semena.

Jaz sem . . .

Jaz sem višina in globina — kelih na dve strani; prostor dveh težišč — voda dveh studencev, od polnočne in poldnevne strani.

Popolnost ljubezni je v meni, popolnost sovraštva; popolnost dela mojega, kakor nedela.

Vsaka misel stoji pred svojim ogledalom, vsaka lepota pred istovrednim grehom.

In kadar se toči razpaljeno srce v dlan božje harmonije, odgovarja uporen dvom.

Gorim, kakor trebuh zemlje, v središču, ker sem os duš.

Utripljem: večna, najgloblja žila, življenje pojoča; strast brez dna; vodnjak obstoječega, kjer srebljejo misli resnico.

Reja novih, trdih besed in novih bogov; reja šumnih tekem in plamen žejnih mečev,
solza zapuščenih otrok, zapuščenih mater — neplodnih, požganih njiv.

Seme sem bodočih vekov; sok korenin, razpeljanih v črno prst.

Jaz sem obod, rob razvoja; najvišje in zadnje spoznanje.

Kajti zakon sem:

vsega, kar so tisočletja utelesila sredi svojega trajanja; kar določa naš čas; kar še nespočeto polni globine — zakon presnavljanja.

Moja misel je poslednji obzor, je najvišji zenit; moj pogled je luč z visokega.

Sem uživanje: mir pojma; namreč radost zavesti milijonov cest, ki gredo in nevdržno gredo, kakor bi se v krogu izvijale božjemu srcu in se vračale vanj.

Jaz sem temelj, to je ideja celote. Sam brez valov, ravnotežje smrti; ali pozabljenje sebe.

Da, jaz sem, jaz sem kelih na dve strani. Moje srce je leča, ki pije iz dveh studencev, ki iz dveh žarišč dovaja silo, kreše bitje.

Rojstvo, nepretrgano, neskončno rojstvo.

Jaz sem plamen dveh enot, in to je moja pesem, iz trpljenja in vzgona rojena vest, ki čuti in poje resničnost: človeka.

Igo Gruden:

Razpoloženje.

V mlačnem zraku nad kostanji
lastvice letajo;
kot z girlandami prepletajo
tih večer pomladanji.

Vse po polju topli cveti
vonja prekipevajo;
komaj slišno podrhtevajo
veje v blaženem trepeti.

Ah, in čuti, misli, sanje
vse — se v medlo luč razblinjajo;
nekam tonejo, izginjajo
v kraje svete in brezdanje ...

Alojz Kraigher:

Pogovor s pribežnikom.

„**H**a, — dragi moj gospod, — stvar je povedana na kratko, nesreča je bila prišla hitro, — a trpljenje je neznansko dolgo!“

„V nogo ste bili ranjeni?“

„V desno stegno mi je bilo treščilo. Kost je bila razdrobljena, koščice so mi trgali iz rane, krvi sem bil izgubil — za pol škafa, gnojilo se mi je več mesecev; — zdaj sem za silo zopet skrpan, a noga mi je krajša, bolečine se oglašajo, trganje . . . Da vam povem: — ves sem zanikaren in polomljen!“

„Kako pa vas je pravzaprav zadela ta nesreča? Vi ste bili župan v okolici?“

„Mleko sem vozil v mesto. Goriški gospod glavar nam je bil ukazal, da ne smemo puščati meščanov na cedilu.“

„Vkljub laškemu bombardiranju?“

„Saj niso zmirom streljali — kanacije! In nikogar nisem imel, da bi ga bil pošiljal z vozičkom. Sicer pa je tako vseeno, bi pa bilo njega udarilo!“

„Vseeno ni!“

„Hahaha, imate prav! No — sredi mesta sem jo iztaknil. Ko sem se zbudil iz nezavesti, mi je brnelo v glavi, žagalo mi je v ušesih in migljalo pred očmi; strašna slabost je bila v meni, bolečina v vsem telesu, v nogi me je skelelo, peklo je in žgalo . . . Prenesli so me bili v vojaško bólnico . . . Najbolj mučno mi je bilo žaganje v ušesih; in žagalo je dolgo, dolgo . . . Potem so me prepeljali v deželno bólnico v Ljubljani. Ko se mi je rana malo pocelila, sem šel v toplice; ko se mi je zopet odprla, nazaj v bolnišnico . . . in spet v toplice . . . in še zmirom nisem zdrav . . .“

„Taka reč se vleče.“

„Žena mi je bila — vkljub prošnjam in rotenju! — doma ostala; — pa so ji poslali Lahi granato v hišo: — goreča streha se je zrušila nad njo in jo pokopala . . . In skoraj istočasno so mi ubili sina — nekje v tirolskih hribih . . .“

„Hudo vas je zadelo, gospod župan!“

„Mlajši fant služi pri saniteti na Ogrskem; ta mi morda ostane. In četrtinka vina tuintam mi tudi še ostane . . .“

„Glavno je humor, gospod župan, — in tudi ta vas ni zapustil.“

„Ni me še zapustil, hvaljen bodi Bog! A poslušajte, dragi moj gospod: — Če se človek na železnici ponesreči, je železniška uprava odgovorna in plača odškodnino. Jaz sem bil ranjen v vojni, sicer nevojak, a bil sem oškodovan po vojni, — in vendar sem moral poravnati sam vse stroške po bolnišnicah in po toplicah; samo onih prvih štirinajst dni sem bil zastoj v vojaški bólnici v Gorici.“

„Ali niste potrkali pri glavarju? — pri odboru za pribežnike? — Morda bi vaš deželni odbor lahko kaj storil!“

„Povsod sem trkal, povsod so me tolažili: — potrpiamo do miru! Ampak — stvar je menda takale: — Vojna je podjetje — kakor je železnica podjetje. In podjetnik je država! Odgovorna je torej vlada. Kaj pravite, ko bi napravil prošnjo, naravnost na ministra?“

„Gospod župan, — vojna je podjetje; a vojna je obenem podjetje Italijanov!“

„To je vseeno, dragi moj gospod! Stvar je jasna — kot na dlani! . . . In človek bi se spustil v pravdo! . . .“

„Humor vas res še ni zapustil, gospod župan!“

„Lep humor je to, gospod! Dom mi je porušen, iz lastne hiše sem izgnan, z lastne zemlje sem pregnan; preko mojih njiv in skozi moj vinograd je vsekán strelski jarek . . . Jaz pa begunim po Ljubljani in sem za napoto in v spotiko vsem tem zanesljivim poštenjakom, ki bi si radi napolnili svoje kašče za hujše čase. Pribežnik je nadloga; pribežnik je berač, ki se mu ogni okoli ogla, da te ne okrade!“

„Pri nas vam torej ne ugaja?“

„Kraj je lep, človek bi se udomačil, tudi zimo bi prenesel; ampak . . .“

„Vlaga! Megla!“

„Tudi vlaga in megla; a predvsem: — ljudje! — Veste, — saj jim ne privoščim; ampak: — ko bi poskusili, kako je to, oditi v svet kot zaničevan begunec, brez strehe, brez ognjišča, brez shrambe, brez vrta, — z golimi rokami, s par posteljniki, z drobnim šopkom bankovcev . . . ko bi poskusili, kako je to, — brez doma, odvisen od usmiljenja, od gostoljubnosti - negostoljubnosti, — morda bi jim bilo žal, da so nas sprejeli kot vsiljivce, kot nepridiprave, ki jim izpred ust požro, kar je bilo njim namenjeno! Veste, — brez bridkosti! — bratov nismo našli, kjer smo jih iskali! Tujci smo, v domovini tujci!“

„Treba razumeti: — naši ljudje so se bali stradanja, sami so se pripravljali na izgnanstvo!“

„In zato so si na tak način iskali zaslužnja?“

„V vojni živimo! Krutost in brezsrčnost vladata. Skrb za lastno glavo, za lastni trebuh je človeku prva. Nič ni čudnega, da je v teh časih tudi dobrodušni Kranjec neusmiljen in sebičen.“

„Vse razumem, vse razumem . . . Glavno je humor, ste rekli! In naši ljudje ga imajo. Vkljub tem razmeram so se vrgli za zaslužkom, nekateri so se tukaj naselili in se hočejo udomačiti. Pozabili so na svoj pravi dom in ne mislijo na povrnitev.“

„Samo začasno vendar. In prav imajo! Človek naj izrabi svoje sile, naj dela in naj služi, dokler more in koder more!“

„Kdor nima zemlje, dragi moj gospod! Kdor ni pustil duše — v svoji zemlji! Kaj pa posestnik? Kaj pa kmet?“

„Vi ste govorili o humorju!“

„Ali ni humor, če se odrečem domačiji, če jo prepustim sovražniku?“

„Lep humor, če obrnem hrbet domovini!“

„To je obup, gospod! Zdaj sva skupaj! Kako sem se prepiral z našimi ljudmi! — Nikdar in nikoli! Moj je dom tam doli pri Gorici in moj ostane! Ko bi si ga moral s kanonom zopet pridobiti, — dobro, pa s kanonom! Če mi polomijo še drugo nogo, naj mi jo polomijo; a od svoje zemlje ne odstopim niti pesti prsti. Moja bo po vojni kot je bila moja prej! In tam umrjem, kjer sem se rodil in kjer sem delal v potu svojega obraza in kjer sem ostarel, — če je božja volja!“

„Vi imate upanje, da ostanejo naši oni kraji?“

„Morajo ostati! Od pamtiveka so bili naši, kdo nam jih sme ukrasti? — Naj pride do miru, — boste videli: — kakor pričvrčijo murni iz svojih skrivališč, ko posije solnce, tako se bodo vračali slovenski gospodarji na svoja rodna tla! Še večja ljubezen do užaljene in oskrunjene naše grude; še večji bo pogum za vztrajanje; še večje bo zaupanje v bodočnost! Zdaj živimo v vicah preiskušnje in očiščevanja; zdaj spoznavamo, kako nam ni življenja razun tam, kjer smo doma!“

„V trpljenju raste človek!“

„V trpljenju raste tudi narod! — In pogledite Nemce! Narod, ki je dozorel, ne pozna okov in ne pozna mejâ. Po vseh kotičkih širne monarhije so razpršeni, po vsem svetu so razkropljeni, a povsod vedó kdo so, povsod ostanejo, kar so. In zdaj dozorevajo vsi narodi! Tudi mi zorimo in dozorimo! Kjerkoli bomo in kakorkoli bomo, — mi bomo mi! Ponosnejši, zavednejši in samozavestnejši, — bolj zaupljivi v svojo moč in v svojo žilavost, vkljub vsem preprirom, nesporazumljenjem in bratskim grehom bolj edini kot smo bili prej, — pa naj nas usoda magari razčveti, bolj bomo združeni kot smo bili kdaj!“

„In združenje je naše geslo!“

„Združenje je geslo!“

(Pisano leto 1916.)

KNJIŽEVNOST IN UMETNOST.

Zofka Kveder: Hanka. Ratne uspomene. „Moderna knjižnica“ 50—52. Str. 272. K 5'40. Zagreb 1917.

„Neobrušen biser“ so baje ožji znanci nazivali pred leti našo rojakinjo. Ta nadevek bi pristal tudi njenim prvencem npr. Misteriju žene. Ali ščasoma dobivajo nje spisi ustaljene poteze, klasične konture: mislim sosebno na zbirko Iz naših krajev, katere pozornica je večidel kraj njene mladosti, Loški potok. Kakor že več drugih sestavkov je gorenji roman napisan v hrvaščini ter je dobil v rokopisu nagrado Hrvatske Matice iz Bubanovićeve ustanove za leto 1916. Iz predgovora je posneti, da so ti vojni spomini dovršeni v drugem letu svetovnega spopada: očrtati hočejo tedanje razpoloženje izza bojne črte, čustva bojazni, jade, strah in onemoglo ogorčenje. Vsakdo ve, kako preteče nam je bil takrat še Stürmkov sistem za tilnikom: zatorej ni čudo, ako se od nikoder ne prikrade v sesedli mrak žarek upanja; takisto ni neumljivo, če kljub vsem razgaljenim grozotam pogrešamo v knjigi dobršen kos narodnega trpljenja: ječo in vislice!

Hanka je po vzgoji in čustvu čistokrvna Poljakinja, poročena s trdim tipično nemškim uradnikom, ki jo že 16 let vzgaja, t. j. navaja od njenega bujnega sanjarstva na tevtonsko solidnost. Žena je nesrečna, da ne sme izživeti svojega srečnega bogastva in miselnega preobila, tembolj ker sta se nje hčeri vdrli po očetu ter imata smisel samo za otipljivo resničnost. V svoji osamelosti raziskuje brezimno z uglednim učenjakom poljsko povestnico. Ko bukne evropski požar, razdeli usoda nje sorodnike: dvoje bratov z učenim zgodovinarjem vred se bori na ruski strani

proti ostalima bratoma. Hanka izve po zblazneli postrežnici, da jo je mož varal. Zategadelj in zavoljo preblizke fronte se ona naseli v Pragi, pustivši svoji deklici v draždanskem zavodu, ter o prostem času nadaljuje dnevnik, namenjen prijatelju učenjaku, ki pa pogine v strelskih jarkih. Zapiski nudijo vso šarovito vojno psihozo, bedo beguncev, žalost ostavljenih mater in zlostavljenih nevest, strahotne slike iz bolnic — vredne Zolovega Poloma — ob katerih vam ohlapnejo živci, potem podobe iz blaznice, porodnišnice, oskrbovališč. Vmes so vrinjene digresije o raznih narodih, o materinem poklicu, o posestrimstvu, o smrti po življenju in napredku, o plemenskih razlikah, religiji, rodbini — očitno po avtoanalizi. Vnanji dogodki so prepleteni s filigranskimi skicami ter ostrimi reki, naprimer „Čežnja je uvijek ljepša od najljepšeg ispunjenja“, „Treba njegovati i potertavati ono, što nas spaja, a ne ono, što nas dijeli“, „Uslov je ženine ljubavi prema mužu poštovanje.“ Slovanu, predvsem Poljakom in jušnjakom, nagnjenim k umovanju, se bo prikupil ta slavospev in apologija čustva.

Anton Debeljak.

Slavko Vörös: Tonček Tomaž. Humoriistična knjižica“ sv. 115—117. Zagreb. K 1'50.

V prvih početkih kakega jezika so bila vsa narečja ravnopravna, le polagoma je iz političnih vzrokov nadkrilil en dialekt vse ostale in postal knjižni govor. Ob koncu prejšnjega stoletja pa se je začel javljati regionalizem, struja, ki uvaja v leposlovje deželo, dialekt. V Franciji se je to zgodilo najjače po l. 1890, odkar je Provincia zagospodovala v politiki ter so se, zlasti na jugu, ustanovili radi volivskih potreb številni dnevniki, ki so

vedno krepkeje slavili lokalni atavizem, kult rodne zemlje. Ta decentralizacijska smer se je očitovale v beletriji tako, da so nekateri pisali v razrečjih, večina pa se zadovoljila z uvedbo slikovitih krajevnih izrazov v skupno narodni jezik (prim. Casella & Gaubert, la Nouvelle Littérature, 1906).

Vöröš poje v kajkavščini, za nas prav umljivi. Skromni samouk, sin šolnika, se je obrazil na zagrebški umetniški šoli ter bil kasneje sourednik „Kopriv“. Teh 39 pesmic o zgodah in nezgodah zagorskega seljaka in njegovega kužka je zložil v meri znane napitnice „Došel je, došel sveti Martin“, brez retorike, brez pretenzij in posebnega poleta, vendar je podal resno in smešno sliko hrvaškega kmeta, z lastnimi ilustracijami. Neprisiljeni stihj dobe svoj pomen v celotnem obsegu, če prečitamo topli, uspeli, žal mestoma zaplenjeni uvod Ljube Wiesnerja; jezikoslovci si utegnejo privoščiti ob njih še svoj postranski intelektualni užitek, vzlic tistim hibam in slabemu papirju. Za vzgled naj služi odlomek, kjer vinjeni Tonček, ležeč na trebuhu, „razmišlavlje“:

Či svak ti vumre,
Žena rodi,
Brez kleti nigdar
Človek je ni:
Ak porez plačaš,
Dete krstiš,
Vu kleti predi
Pipu vrtiš itd.

Ko zatne Tomaša s psičkom toča v vinogradu, kolne tako-le:

Vudri me strela,
Sveti Mihal,
Vraga bum živel,
Či nebum bral.
Vudri i cucka
Makar pod rep,
Nije ni njemu
Stalo za svet,
Ako na svetu
Prokletom tu.
Tonček brez vinca
Krepaval bu itd.

A. Debeljak.

Dragutin M. Domjanić. Kipci i Popevke. D. H. K. 43. Zagreb 1917. K 1-50.

Pet ducatov lirskih motivov v lahki kajkavščini, najbolj pristrčni so tisti o domači grudi; druge že poznamo po Gregorčiču, naprimer Susedovo dete; parkrat naletiš na centonsko tehniko napr. po Župančiču Tiho prihaja mrak; Španjolska romanca je pa kar prevod iz Puškina. Včasih se razprede tiha žalost po minolih stvareh: Mrtvo je vse, kaj smo imali radi, Nadu za nadom življenje nam ruši, Gineju želje, al samo popevke Još mi živiju, kak negda, vu duši (Bele rože). Sedanje krute dobe se često domislamo, tako v Krvavih ciklamih:

I tam, gde su najgorši boji,
Gde nigdo se smrti ne straši,
I najviše gde ih pogiba,
• Sigurno tam budeju naši.

Med dojmljive štejem osobito naslove Jačmen, Škrlec, Medjimorsko z objestnim koncem. Nasploh pa je to poetsko blago, kakor ga je odkladal Stritar v Mohorjevi družbi, brez omotične globine, toda vselej z gladko tekočo obliko. Navzlic tujkam chignon, menuet ip. je opaziti pri Domjaniću vpliv narodne pesmi, tudi germanških izposojenk nima toliko kot Vöröš, ki pa je zato daleko bolj spontan.

A. Debeljak.

Joža Lovrenčič: Deveta dežela. — Lovrenčičeve pesmi se mi zdijo kakor ornamenti. Zato so bolj učinkovale posamezne, ko sedaj učinkujejo v knjigi. Posamezne, vsaka zase, so očarale s svojo novostjo, s svojim bleskom, s svojo zunanostjo; kajti za ornament je to zadostovalo. Za stavbo pa je premalo; tembolj, ker dober del tega bleška ni pristen, ampak imitacija. In to se zdaj, ko stojijo pesmi v celoti, jasneje čuti ko prej, kajti arhitektura zahteva solidnih vrednot in ne prenese imitacije. —

Pri večini Lovrenčičeve lirike lepota ni v notranjosti, v duševnem poglobljenju, v psiholoških finesah, ampak docela zunanja, v podobah, metaforah, jeziku. Njegove pesmi ne rastejo od znotraj na zunaj, iz doživetja, duševnega izkustva, ampak obratno: prvotno je nekaj zuna-

njega; slika, in šele temu privesi pesnik misel. Zato so vse te misli nekaj čisto slučajnega, brezveznega, neorganskega. In malo iskrenosti in resničnosti je v njih. Vse prepogosto najdemo retoriko namesto misli in čustva. Ali ni retorika, ako pravi pesnik o hrastih, da „molčé in molčé veliko besedo smrti govore“? (Str. 24.)

Vem sicer, Lovrenčič izkuša biti preprosto in hoče učinkovati s tem. A žal je njegova preprostost vse drugo prej ko resnična. Zanimarjen ritem in razmetane rime še zdaleč ne zadostujejo, da bi tej izumetničeni preprostosti dale značaj prvotnosti in pristnosti. To mora ležati v bistvu pesmi, mora biti z njenim postankom položeno v njo, s tistim postankom, o katerem govorim zgoraj: od znotraj na zunaj. —

Mogoče najpopolneje in najlepše je realizirano to v narodni pesmi. Prihajajo mi na misel verzi:

Enajst je ura bila,
enajst je davno preč;
moj fantič je obljubil,
ne bo ga k meni več.

Enostaven opis situacije — a kako čudovito je izraženo to spoznanje, ki se polagoma prikrađa v dekliško dušo! Obljubil je priti, ura mine za uro, toda njega ni: nikoli več ga ne bo! — Ali Jenkov „Zadnji večer“, tudi napol narodna pesem:

Oh, psi še lajajo;
a ljubega več ni,
pod mojo kamrico
pa trava zeleni.

Koliko globokosti in finesse leži v tej asocijaciji! — To so pesmi iz življenja, tako se sto- in stokrat godi v resnici, zato je živa, srčna kri v vsaki besedi in utripuje v nji. Tu lepota ni v formalnih delikatesah, ni samo navesek, ampak bistvo. Ni ornament, ampak stavba, monumentalna v svoji preprostosti, ker organsko in v enotnem slogu raste iz tal. — Kot primer resnične preprostosti bi navedel še tiste znane verze:

To me veseli:
trav'ca zeleni,
drobna ptičica po polj' leti.

Tu nam dve potezi pričarata vso pomladansko pokrajino: trava, da dobi slika barvo, ptica, da dobi perspektivo. —

Tudi Lovrenčič ima pesmi, ki so enako pristne v svoji enostavnosti in ravno zaradi tega globoko učinkujejo; žal samo nekaj. Sem spada klasični „Pogled na mesto“, „Življenje“, „Resignacija“, pesem na str. 73, „Pesmi iz pisem“ in zlasti še njegove pesmi o rodni zemlji: „Rezijan“, „Poglavje ob njivi“, „Jug v okviru“. Zadnja je zanimiva zaradi posnemanja naravnih glasov, istotako „Pomladna misel na domovino“. Zdi se mi celo, da je to žvrgolenje lastavice naravnost posneto po narodu; vsaj Štrekelj navaja dvoje varijant, ki se vokalno skoraj docela krijeta z Lovrenčičem:

Lovrenčič:

Ko sem šla, ko sem šla,
sem pustila kopico pri kopici,
kopico pri kopici. —
Sem prišla, sem prišla,
sem dobila breme suhih trrrrr! —

Štrekelj, št. 8030:

Sem šva, sem šva,
Sem pustiva povhne košiče
Pa povhne hramiče.
Ko sem zad prišva,
Je storov paver po koštu:
Šlabrk!

In št. 8034:

Déčici šibico,
Mámici zíbico.
Oči pa celo četrrrr! —

Vsekakor so ravno pesmi, katerim se pozna slovenski značaj, iz katerih diši po rodni zemlji, po domačih brdih, najboljše v knjigi. „Rezijana“ štejem za najuspelejšega med vsemi: je naš po vsebini in izvedbi. Kako je v primeri z njim „Jesen“ medla in imaginarna! To se mi zdi tem značilnejše, ker je ravno „Jesen“ bolj ko katera pesem izvedena v tehniki, ki jo smatra Lovrenčič za svojo specifično noto.

Po mojem mnenju je ravno to, kar smatra pesnik za najbolj svoje, nekaj tujega, nepristnega: naplavljenost zemlja, zato jo bo tudi kmalu odnesel val časa. Zakaj samo, „kar je zdravega, to obvelja!“

Janko Glaser.

LISTEK.

O osnutkih za Krekov spomenik. Nagrobni spomenik zahteva od umetnika vse nekaj drugega nego javni, nekaj ti-stega iskrenega, toplega utripa srca, ti-stega čustva iz dna, ki je prvotnost našega notranjega življenja. Morda bi se dalo prerehati o tem. Morda bi se kdo oglasil z razlogi, ki bi hoteli opravičiti simbol Krekove ideje na njegovem grobu. Morda. Vendar se mi zdi, da ni slučaj, če baš dva naša prva umetnika nista mogla pozabiti groba samega, nego sta ga nasprotno povišala nad vsemi drugimi. In to je bistvo, ki loči njiju osnutke od drugih. Zdi se, kakor bi ju vodil tajen nagon duše, da nista mogla pustiti one gomile pritji prav med drugimi, kjer jo-čejo le znanci, a gre narod, gre čas mimo. Oči bi videle simbol in ga pojasnile, a srce bi čutilo, da je grob zase in sam, mogoče celo tuj. Zato sta morda podza-vestno hotela združiti narod, ki živi in dela, z narodom, ki čuti in je zvest, ki ne pozna smrti, nego privzema vase in v svojo nesmrtnost vse, česar se je enkrat v ljubezni oklenil.

G. Dolinar je, rekel bi, zajel do dna, ko je ustvaril spomin celega jugo-slovanskega naroda. Samo spomin — a silen vsled svoje globoke človečnosti. Umetnik je čul v dušah odmev, ko je pala vest smrti na bron prerojenega po-nosa, in ga udahnil snovi. — V preprostem kamnatem obzidju grob, pred njim dve žalujoči postavi, ali bolje, dvoje izraženih momentov občutene bolesti. Na desni je človek razložil pred se roke in sklonil glavno. Telo je izmučeno, pogled v zemljo vkovan — a nekje v zgibu mišic, v pozji, v celotnem, v kamen prelitem življenju gori tajna misel. O skrivnosti zemlje, ki ga je vzela v svoje naročje? O nesprejemljivem, večnem teku iz davnine v davnino? Ko

jočemo med onimi, ki odhajajo in vemo, da gremo tudi mi isto pot? Ko usahnejo tedaj v globinah solze? Pripeva že kri taj-nemu ritmu, pesni bivanja —? Ta no-tranji žar, ta zglob duše je strog in globok, in je morda najvišje, kar je nam ustva-rila kiparska roka. — Na levi je vzplam-tela v trpljenju ljubezen. Roke so mrtve in brez želja, le telo se je sklonilo malce nad grob, kot da je polno nečesa brid-kega, še poslednjega slovesa. In vendar čuti duša še drugo govorico — drhtenje neme, udane molitve, ki nikdar ne po-zablja in se ne protivi, a živi žalost Krekovega naroda, ki mu je strtemu in trudnemu obudila zavest notranje moči evangelij ljubezni. — Da, ne samo na-grobnika, tudi drugih del imamo malo enakovrednih.

Dočim je prvi zamislil čustvo celote, se mi zdi, da je g. Berneker prisluhnil svoji lastni duši in oživil njeno misel. Dvignil je grob, kakor da ima biti le-ta, visok in nem — glas o možu, ki počiva v njem. Grob sam, to se pravi: dejstvo, da tega vodnika ni več. In v tem zmislu bi soglašal z umetnikom, ki je hotel tej trdi resničnosti dati nekako strogo ob-liko, brez topline, kakor da jo preveva mračna religioznost iz prejšnjih časov. Vendar pa je celotna arhitektura pre-mrzla ali vsaj pretrda, ker ne nudi har-monije umetniškega dela, a veliko bolj spominja na brezličje modernega stav-barstva. Istotako so poskusi z barvami na pročelni strani, v ozadju in na vrhu groba s celoto v popolnem nesoglasju in uplívajo kričече. Morda je prelesen tudi kmet sam na grobu, a misel, ki je rodila ta osnutek, je po svoji umetniški višini gotovo nad drugimi in v eni vrsti z Do-linarjevo. Res je razlika med delom samim in njegovo idejo, vendar je zadnja vir in

delo le struga. In baš pri osnutku g. Bernekerja je za kakovostno sodbo merodajna predvsem njegova misel. — Pri delu je zastal mož in zdi se, kakor bi vse telo sprevajala nerazumljiva, globoka pobožnost. Njegovega dela ali njegovih misli? Čutiti je smrt; noga počiva nad ugreznjeno lopato, oči so se zagledale. Težko mu je, na grobu najdražjega. Ta vase strmeči obraz! Je ta mož grobar in samo grobar? Saj ta obraz je naš, resen in ves močan, kakor iz zemlje. Da, ta mož je obenem naš kmet. On je tisti, ki jo prekoplje in preorje na novo, to zemljico, svojo zemljico... V tem je višina dela. Ono truplo v grobu — njegov duh in njegovo telo je bilo sol prsti. Mož, ki se je oprl na lopato, je zaslutil žrtev in novi čas. —

Med tema dvema osnutkoma in pa med onimi drugimi leži precejšnja razdalja. V razsodbi nagrad je bil sicer uvrščen g. Vurnik v isto vrsto z gospodom Bernekerjem, vendar ne zasluži njegova obrtniška izvršitev te mere. Delo je brez globine, preračunjeno in suho kakor zgradba moderne hiše. Obenem prevladuje vtis, da se ponuja, da hoče učinkovati, a samo z maniro svoje oblike. Predvsem seveda ne sodi na grob, posebno na Krekov grob ne; take spomenike kupujejo tovarniška ali stavbarska podjetja, ne pa družba, ki hoče počastiti spomin enega prvih narodnih borcev. Po sili, s katero gospodari umetniški čut nad snovjo, bi prisodil delu g. Peruzzi boljšo mesto, dasi ne odgovorja svojemu pravemu namenu. Simbol vrh stebra, kot bi se skali iztrgal, govori gledalcu precej, pa vendar ne še vsega tistega, kar pomeni vstajenje. Kakor bi trpel vsled polovičnega, neosvobojenega razmaha duše. Toliko vstajenj so že ustvarile umetniške roke, da preostaja za ta simbol že ozka gaz med umetnino in šablono. V tej smeri nekaj znova prenovljenega, silnega ustvarijo le duše, posvečene od najvišje lepote, ki so ta moment same do dna in globoko občutile. Zraven je posegel g. Peruzzi, kakor že omenjeno, mimo pravega namena, ker se

ne ve, velja-li spomenik Kreku ali narodu. Okrasil je steber — v proporciji zgrešen, ker vsled svoje višine razblinja še ono, kar je lepega in povzroča brezlično praznoto — s tremi reliefi Kristusovega trpljenja. Morda je umetnik hotel z njimi okrepiti simbol vstajenja kot simbol vere? Potem se mi zdi, da bi realizacija tega osnutka bila tudi neokusna.

O ostalih delih je težje govoriti v podrobnosti, ker kažejo vsa še preveč različne znake raznih šol in neposrednih vplivov in se jim pozna, da so njih stvarniki še daleč od samostojnih mojstrov. Manjka jim globina, manjka širina obzorij in sploh ona višja, notranja inteligenca, odkoder šele pričinja rast umetniškega dela. Delo g. Vrbanje ima vso svojo vrednost in pristrčni toplini, ki mu jo je vdahnil. Je nekaj domače priprostega v njem, čeprav je tehnika naravnost šolska in neokretna. Pri Kraljevem reliefu misli nehote uhajajo k delom raznih nemških mojstrov zadnjih let. In oblika groba! Bila bi mogoče kompaktna in mogočna, a ne vem, kaj ji manjka, da učinkuje surovo. Alegorija Ravniharjeve „Tuge“ bi bila poleg onega nepreživljenega in neobčutenega, ki spominja na akademijske modele, ali pa baš vsled tega, na Krekovem grobu neprimerna in odveč.

Tudi g. Repič je poslal dva osnutka. Ker se je o stvarih, ki so daleč pod ono mejo, kjer o umetniški vrednoti ali vsaj o volji, o pogumu dela za njo sploh šele pričinjamo govoriti in ki ne dosegajo niti poštenega rokodelstva, kjer se torej o takih stvarih običajno molči, se tudi jaz pri teh dveh osnutkih ravnam po tem.

Ferdo Kozak.

Slovenska Matica. K nameravani prenovitvi in pomladitvi „Slovenske Matice“ naj mi bo dovoljenih nekaj pripomb.

Dosedanje število društvenikov je tako majhno, da je pomanjkljivost društvene organizacije več kakor očitna. Zunanja društvena organizacija, se mi zdi, se je doslej preveč zanemarjala. Po mojem mnenju jo je mogoče poživiti samo

na ta način, da dobi „Matica“ poleg do-
 sedanjega književnega tajništva še admi-
 nistrativnega in organizatoričnega tajnika.
 Predvsem je vprašanje poverjeništa še
 nenačeto. Lokalni društveni poverjenik
 mora biti obenem organizator v svojem
 delokrogu, biti mora v osebnem stiku z
 društveniki svojega kraja. Čim manjši je
 krajevni delokrog poverjenika, čim več
 poverjeništev ima društvo, tem večji bo
 uspeh agitacije. Osebna agitacija, živa
 beseda, je najuspešnejša. Organizacija
 poverjeništev bi morala biti sistematična.
 Pri tem se mora upoštevati, da med
 Slovenci prevladuje v a.s. Kulturno in
 gospodarsko pa so naše vasi organizirane
 po farah. V vsaki fari bi morala „Matica“
 imeti svoje poverjeništv. Smotreno iz-
 vedena organizacija poverjeništev po farah
 mora dovesti do tega, da se bo število
 društvenih članov popetorilo. Dokler ta
 organizacijski uspeh ni dosežen, bo „Ma-
 tica“ težko izvedla takšno reformo, ki bi
 bila primerna njenim bodočim kulturnim
 nalogam. Mohorjeva družba ima nad
 82.000 članov, število, ki tudi nas same
 preseneča. Ta veliki organizatorični uspeh
 je predvsem delo slovenske vasi in po
 farah izvedenega poverjeništa. Brez
 dvoma, „Matica“ ne more pričakovati, da
 bo v tem pogledu dosegla Mohorjevo
 družbo in ji mogla konkurirati. To tudi
 ni njena naloga. Opozoriti sem hotel,
 kakšni uspehi se dajo doseči pri nas s
 smotrenim organizacijskim delom v kul-
 turne svrhe.

V književnem pogledu, mislim, bi se
 morala „Matica“ v bodoče posvetiti poleg
 leposlovja zlasti poljudnemu in strokov-
 nemu znanstvu. S tem nočem reči, da
 stroga znanstvena dela ne spadajo v njen
 delokrog. Ako se dvigne društvena zunanja
 organizacija in tako znatno poveča število
 društvenikov, bo „Matica“ v položaju, za-
 lagati tudi največja znanstvena dela in
 jih primerno honorirati.

Abditus.

„Naši časopisi.“ (Majhna pripomba.)
 Smatram, da je imel g. dr. Prijatelj s
 svojim člankom „Naši časopisi“ (Zvon,
 1918, str. 201 do 216) iniciativen namen,

zato si dovoljuje, k članku nekaj pri-
 pomb. Kot vrzel v našem časopisju ome-
 nja g. pisatelj pomanjkanje rodbin-
 skega časopisa. Tej upravičeni tožbi
 bi dostavil, da smo imeli tik pred vojno
 lepo zasnovan, dasi še skromen rodbinski
 list „Domače ognjišče“, ki si je v letu
 1914. začrtal pod uredništvom Fr. Erjavca
 to smer. Vse — gmožno stanje, uredništvo
 in sodrudniki — je kazalo na to, da nam
 „Domače ognjišče“ v tej novi obliki za-
 maši to vrzel. Pozdravljali smo tedaj to
 namero, čeprav smo se neradi ločili od
 „Domačega ognjišča“, kakor je bilo prej,
 namreč popularni pedagoški list, ki je
 služil stiku med šolo in domom. Tudi v
 bodoče takega lista ne bomo mogli po-
 grešati več in zato že misli „Zaveza avstrij-
 skih jugoslovanskih učiteljskih društev“
 vnovič na izdajo časopisa, ki bi gojil stik
 doma s šolo. — Preudariti pa bi bilo
 nekaj drugega! „Tiskovna zadruga“ v
 Ljubljani je napovedala poljuden prirod-
 znanski list pod uredništvom dr. Pavla
 Grošlja; kakor omenjeno, se nam obeta
 popularen pedagoški list — tako bi imeli
 že dva poljudna časopisa iz dveh znan-
 stvenih strok. Ali pa ne potrebujemo pol-
 ljudnih listov tudi iz ostalih strok? Če
 pa se bomo cepili v bodoče tudi v razne
 poljudne strokovne časopise, ali ne bomo
 zopet „slabi trgovci“? Ali bi ne mogel
 vseh teh panog zadostno obravnavati en
 rodbinski list? Ravno za tem torišču je
 smotrena organizacija in koncentracija
 našega časopisja potrebna, če hočemo, da
 dobi slovenska družina v roke res list,
 ki ji bo zadostoval kot družini vsestransko.
 Zato bi bilo prav, če bi dr. Prijateljveo
 idejo o rodbinskem časopisu z leposlovno
 in poučno vsebino poglobili ter list iz-
 popolnili zlasti v „pedagoškem ozračju“
 tako, da bi bile v njem zastopane v pol-
 ljudni obliki vse najvažnejše in najzani-
 mivejše znanstvene stroke. Jasno pa je,
 da bi se morali snovatelji takega lista
 ozreti za večimi, zlasti strokovno izobra-
 nimi uredniki. Da listu, ni na kvar, če
 ima po več urednikov, v dno danes pri
 „Ljubljanskem Zvonu“ in smo videli prej
 pri „Vedi“.

Ker govorimo ravno o nekaki pre-ustrojitvi našega časopisja, bi omenil še neko vrzel, ki jo dočutimo zlasti vzgojitelji mladine. Imamo dva mladinska lista „Vrtec“ in „Zvonček“, ki služita oba „zabavi in pouku“; a pouka, kakršen bi bil doraščajočemu mlademu rodu potreben, je v obeh bore malo. Ta konstatacija ni nikak očitek listoma, kajti pouk, kakor ga mislimo, bi presegal njun okvir, ker bi moral biti nekako „višji“. Že pred leti smo n. pr. obravnavali v „Domačem ognjišču“ vprašani: ali naj se dá mladini v roke političen list in ali je mladina pouka v politiki potrebna. Prvo vprašanje smo zanikali, potrdili pa drugo. Okvir drugega vprašanja smo raztegnili celo na to, da je potrebno uvajanje mladine ne le v politično razumevanje (in zrelost), temveč da ji je nuditi potom lastnega lista splošnega pouka za življenje na vseh toriščih. Tak posel pa bi mogel prevzeti le revijalen mladinski časopis, ki bi bil namenjen zlasti zrelejši mladini. Stopiti bi moral na mesto nekdanje „Novi dobe“, a s poglobljenim in z razširjenim programom. — Ali pa bi ne kazalo izdati tak časopis kot prilogo rodbinskemu listu, prepuščam razsodnosti snovateljev tega lista. *Pavel Flerč.*

Kette in Valjavec v Štrekljevi zapuščini. Prav nelepo je, kako malo so se merodajni možje zmenili za ostalino pokojnega prof. K. Štreklja. Nemška knjižnica se je takoj prodala v Lipsko, slovenska ni našla kupca do zadnjih tednov. Še žalostneje pa je, da se ni nihče zmenil, kaj vse še leži neobjavljenega, ne docela izdelanega in le nabranega... Ne dvomim, da pridejo časi, ko bomo željno brskali po ostalinah svojih znanstvenikov, a mnogokaj bo dotlej že zastarelo ali bomo pa zbirali vnovič, po nepotrebem. Ob drugi priliki izkusim podati seznam vse ostaline, za čanes želim objaviti le poročilo o Kettejevi burki in nekaj Valjavčevih pesmi, ki jih je hranil Štrekelj.

I.

Da se je pesnik Kette posebno zanimal za dramatiko, povedal nam je že

Aškerc. A da bi bil sam napisal burko, mi ni bilo znano, dokler je nisem videl pred seboj. Snov je iz dijaškega življenja, in Kette jo je gotovo spisal, ko je bil še dijak na ljubljanski gimnaziji.

Naslov ji je: „Naši dijaki. Burka v dveh dejanjih.“ Kettejeva podpisa na naslovni in zadnji strani, 30 strani obsegajočega zvezka je izbrisal neki A. Štrekelj (Anton, Andrej?), ki to sam prizna v podpisani opombi na prvi strani. Burko sta pisali dve roki. Drugi del, stran 25 do 30, je pisal najbrže Kette sam. Med obema deloma so iztrgani trije listi; Kette pač ni bil zadovoljen s prvotnim koncem in ga je pre naredil.

V burki nastopa devet moških oseb, morda zato, da jo dijaki lažje uprizarjajo. Glavna oseba je kmet Koren, ki išče svojega Jako, študenta, po Ljubljani. Pozabil je za njegovo stanovanje in zajde v tujo dijaško sobo. Za stanovanje seveda ne zve, pač pa se dijaki nekoliko povesele na njegov račun.

Z izgovorom, da pride Jaka šele čez eno uro domov — na njihovo stanovanje, v resnici ga niti ne poznajo — pošljejo kmeta na cesto. Ta vporabi čas in gre, kakor pozneje pripoveduje k doftarju, ker ga dostikrat trga po glavi. Doftar mu da klinca v roke in takrat začne vrag kmeta kvišku dvigati in po tleh metati in ga ne izpusti niti za fajfo tobaka... Slednjič se mu pa kmet le utrga in se teče zahvaljevat Bogu, da ga je rešil iz oblasti satanove. Komaj pa prestopi prag cerkve — magistrata, že ga spodijo možje z luninimi kraji pod brado...

Med tem pa kujejo dijaki načrte. Da bi bili bodočnosti bolj veseli, slika jim Smukovič njihovo vsakdanje trpljenje:

Dopolodne ob osmih, popoldne ob dveh,
Trepčem in tresem se v šolskih klopeh;
Profesor, v zlasti pa v pasjih me dneih,
Fiksira, kot hotel bi odret me na meh.
Me vpraša, al prazno je v mojej butici,
In ko plačeval bi jih po desetici,
Besede ne spravi iz mene nobene
In s kljuko-pet me nazaj v klop našene.

Ko se Koren vrne, rečejo mu, da ga je šel Jaka že iskat k „zlatemu sodčku“. Ker tja kmet ne zna, pospremijo ga dijaki, tam ga pa povabijo velikodušno seboj v gostilno. Nekoliko neprijetno jim je, ko se prikaže tam tudi črevljar Podplatar, pred katerim nimajo čiste vesti radi neplačanih računov. Na srečo nastane med njim in Lahom Comesta radi Ambosolarjevih sreček prepir; med tem pa jo „štedentje“ popihajo.

II.

Drugi zvezek nosi napis: Valjavčeve pesmi. Ob koncu se nahaja Štrekljeva opomba: „Iz Valjavčevega rokopisa, ki mi ga je za porabo v njem zapisanih narodnih pesmi poslal Franč. Levec.“ Pesmi je prepisal Štrekelj sam.

Po tej opombi sodim, du je zabeleženih sedem pesmic izločil Štrekelj, češ, da jih je zložil Valjavec sam, zlasti ker ima sedma pesmica pripis: po narodni.

Objavljam jih samo šest:

I.

1. Moja ljuba bere
Rože vsake boje
Po livadi travni
Za veselje moje.
2. Snoči mi je draga
Svitel prstan dala,
Z lepih rož nocoj mi
Kito bo zvezala.
3. S klinčkov, z rožmarina
Mi je kito splela,
Za klobuk mi jo je
Z iglico pripela.
4. Z iglico pripela,
Pa mi govorila:
„Kadar ta povene,
Drugo bom ti zvila.“
5. Solnce bo sijalo,
Magle dež rosile,
Znova po livadah
Rože bodo klile.
6. Sijalo — nehalo,
Dežilo — nehalo,
Za vse lepe rože
Mar je meni malo.
7. Kitice povsod se
Zlahkoma dobijo,

- Al od vsake dečle
Kite ne dišijo.
8. Samo tvoja kita
Lepega je duha,
Zmiraj bo zelena,
Nikdar ne bo suha!

II.

1. Pesmico zapel bom.
Eno majhno malo,
Moje mile drage,
Moje ljube hvalo.
2. Lepe srednje rasti,
Oči žive, krasne,
Kakor zvezde božje,
Ko noči so jasne.
3. Ko nalaš je zame,
Rad jo imam zmeraj,
Ker me ljubi danes
Kakor me je včeraj.
4. Govoré ji vedno —
Pusti tega — mati:
Viš, da ti ne more
Skorje kruha dati.
5. Ona pa je gluha
Za te grdne glase,
Srce nje užgano
Ugasit ne dá se.
6. Pesem bogatinov
Se povsot ji poje,
Njim besede daje
Srce pa je moje.

III.

1. Ak bi kakor ptice
Imel repetnice,
Vedil že bi vedil,
Kaj bi jaz naredil.
2. V zrak bi kvišku švignol,
Se nad turen zdignol.
Trikrat zvil se v kroge
Zginol tje za loge:
3. Tje do ljube praga:
„Dobro jutro draga!“
Pa bi spet se vzdignol,
Pa nazaj bi mignol.

IV.

1. Dokler sem študiral,
Ljubice sem zbiral,
Danes kakor včeraj
Dve sem imel zmeraj.

2. Ena bla Kranjica,
Druga bla Nemčica ;
Pustil sem Kranjico,
Šel sem za Nemčico.
3. Sape so odvele
Z rojstne me dežele,
Tuj sem kraj izvolil,
Pa na tujem zbolil.
4. Od mene Nemčica
Zbegla je orlica,
Sem Kranjici pisal,
Stan ji svoj narisal.
5. Pošlji mi Kranjica,
Moja golobica,
Zlo vest al veselo,
Zdravje al smrt belo.
6. Pride list in pravi :
„Naj te Nemka zdravi,
Naj te Nemka leči,
Saj ti je povšeči.
7. Zdravje dečla mlada
Imam sama rada,
Pustil si Slovenko,
Smrt ti pošljem grenko!“

V.

1. Storžcove se glave
Megla je prijela,
Bližajo se dnovi
Svetega Mihela.
2. Sedajo študentje
Na vozove hitre,
Pojejo popevke
In igrajo citre.
3. Konji so spočiti,
Dirja se je vnela,
Draga se je zgrudla,
Zgrudla omedlela.
4. Svoje bele roke
Skupaj je sklenila,
Z grenkimi solzami
Lica si močila.
5. Ljuba mila, draga,
Če hoč moja biti,
Moraš ti za mano
Tje na Dunaj priti.
6. Jaz pa nočem tvoja
Ljuba draga biti,
Nočem ne za tabo
Tje na na Dunaj iti.

7. Pa doma ostani,
Drugega si zvoli,
Časih se me spomni,
Pa kaj zame moli.
8. Bom doma ostala.
Nem s teboj hodila,
Bom doma si družga
Ljubega zvolila.
9. Ljubi ta bo — zelen grob,
Ž njim poročil me pokop ;
Venček mi bo travica ;
Ki porase 'z nedrija.

VI.

1. O polnoči piše
Mlinarjev Matija,
Ker ne sme po dnevu,
Kadar solnce sija.
2. Tinto so mu vzeli,
Ves popir pobrali,
Da ne imel bi pera,
Kure so poklali.
3. Noč mu je za tinto,
Škrilj namest popirja,
Piše pa s peresom
Nočnega sovirja :
4. Ljubeznjivo pesem
Luna mu nareka,
Ki me v srce suje,
Srecu rane seka.
5. Mati, ljuba mati!
Jaz ga bom pa vzela,
Ak vam je po volji,
Žala vam ne dela.
6. Če ni vam po volji,
Pa je men' po všeči
In brez njega nikdar
Mi ne bo po všeči.

Dr. Pavel Strmšek.

Jezikovna meja na Štajerskem l. 1846.

V svoji knjigi,¹ ki je predhodnica velikega, pa žalibog v tisku ne popolno izišlega Czoernigovega etnografičnega dela, je Hain v dosti natančnejšem opisu očrtal narodnostne meje vseh v monarhiji živčih rodov. Opira se na podatke, ki so

¹ Hain Joseph, Handbuch der Statistik des österreichischen Kaiserstaates, Dunaj, 1852.

tvorili podlago za sestavo dosedaj naj boljše etnografične karte, izdelane po Czoernigu. Priprave za „Etnografijo“ so trajale dosti dolgo (16 let), nekatera ozemlja so se večkrat predelala in popravljala, med drugim tudi naša severna meja posebno na Koroškem. Zanimivo bi bilo vedeti, v koliko je pri tem določevanju sodelovala tudi narodnostna pripadnost posameznih preiskovalcev. Da smo na njihov račun izgubili precej krajev, se vidi že iz primerjanja Hainovih izsledkov z onimi, ki jih je dve leti preje napravil Hloubek¹ in jih štirinajst let pozneje ponovil in potrdil.

Glede Štajerske pravi Hain (str. 216 do 217) uvodoma, da je bilo leta 1846. od 1,003,074 prebivalcev 362.742 Slovencev (36·16⁰%) in 640.332 Nemcev (63·84⁰%). Od 391 avstrijskih štirijaških milj, ki jih ima Štajerska, jih odpade na slovensko ozemlje 102, na nemško pa 289. — Natančnejša slovensko-nemška meja je po Hainu sledeča:

„Na levem bregu Mure leži ob ogrski meji pet slovenskih občin graškega okrožja (radgonsko okrajno glavarstvo), in sicer Górica, Zenkovci, Potrna, Dedonjci in Žetinci. Južno od Potrne pride jezikovna meja do Mure in teče nekaj časa ob njej, potem pa objame na jugu ležeče nemške kraje Lománoše, Nasovo, Ščavnico in Kremperk, pustivši Šambert (Schönwart) na slovenski strani; prekorači Slovenske gorice ob nemško-slovenskih občinah (Hain rabi izraz občina tudi za kraje) Lilov breg (Lillachberg), Cerknica, Kršnica (Graßnitz) in pride zapadno od istotako mešanega Špilfelda do Mure nazaj. Nato se zavije proti jugu preko mešanih občin Veče (po Raiću Beže, Fötschach), Gradišče (Schloßberg) in Vl. Boč (Großwalz) do Kozjaka ter mimo nemških občin Luče ali Lučane do Sv. Pankracija (Pongratzen) na Radelj in Hadrnik (Hadernigg, Hain pravi Hartenig) ter pride južno od Golavca (Koralpe) do Koroške.“

¹ Prim. moj sestavek: Jezikovna meja od Špilfelda do Monoštra leta 1844. Lj. Zvon 1917, str. 332 sl.

„Severno od te črte se pa nahaja poleg že naštetih še več mešanih občin, in sicer v smeri od vzhoda na zapad: Plitvica, Dražen vrh, Zg. in Sp. Velka (tudi Marija Snežna), Sladka gora, Selnica ob Muri, Cršak (Zierberg), Strehovec, Št. Ilj, Kresnica (Graßnitzberg, Hain pravi Granitzberg), Oboki (Obegg), Račje, Vrhovce (Eckberg), Kamenik (Steinbach), Šenova (Sernau, Hain pravi Sternau) in Kranje (Kranach).“

„Ravnokotna meja med graškim in mariborskim okrožjem ni obenem jezikovna granica, ker ležije mešane občine Cršak, Selnica, Lilov breg, Št. Ilj, Strehovec, Cérknica in Kresnica na mariborski strani, dočim so popolnoma slovenske občine Plitvički vrh, Klanjec (Glanz), Pesnica, Remšnik ter Zg. in Sp. Kaplja prideljene graškemu okrožju, tako da šteje zadnje enajst čisto slovenskih občin. Na drugi strani pa leži v mariborskem okrožju precej mešanih občin, izmed katerih tvorijo one okoli Maribora na obeh dravskih bregovih in okoli Ptuja precejšnje ozemlje. Poleg tega živijo v vseh večjih krajih tega okrožja, kakor v Celju, Ormožu, Št. Lenartu, Marenbergu, Žalcu i. t. d. med Slovenci tudi Nemci.“

Iz zadnjega stavka sledi, da niso naštetih trgi in mesta nemški otoki, temveč slovenski kraji z nemško manjšino. Glede toritorija okoli Maribora in Ptuja se da reči le to, da še danes ni nemški; tudi za oni čas Hlubek prav nič ne omenja, da bi bila okolica teh mest mešana; govori le o Nemcih v Mariboru in Ptuju samem.

Glede meje same nahajamo velike razlike med Hainom in Hlubkom. Povdariti je, da je Hlubkov popis zelo natančen, da takorekoč do posamezne kočice popiše jezikovno mejo in natančno imenuje mešane kraje. Hlubek je one kraje sam prepotoval, dočim se opira Hain le na podatke birokratov.

Na črti od Špilfelda do Radgone obstojajo med Hainom in Hlubkom take nasprotstva: Cerknica, Kresnica, Šent Ilj, Oboki, Cršak, Strehovec, Selnica, Lilov breg, Zg. in Sp. Velka, Sladka gora so

Hainu mešana (celo nemško-slovenske) občine, dočim pravi Hlubek izrecno, da je ves desni breg Mure od Špilfelda do Cmureka popolnoma slovenski

Ščavnica in celo Kremperg ter Nasova so Hainu nemške obmejne občine in torej tudi na severu ležeči Graben in Rožengrunt. Hlubek pa izrecno trdi, da so to popolnoma slovenski kraji razen Nasove, ki je pa tudi po večini slovenska.

Ravnatoko je napravil Hain mešana kraje iz Dražnega vrha in Plitvice, dočim po Hlubku tam Nemcev ni.

Ako je na 30 kilometrov dolgi črti od Špilfelda do Radgone toliko izprememb in nasprotstev, kaj šele na vsej severni meji. Kje tiči vzrok tem razlikam? Hlubek pravi, da je znanje nemščine med obmejnim slovenskim prebivalstvom precej razširjeno in se še širi. Pa ne, da se je že takrat prakticiralo postopanje izza časov zadnjih ljudskih štetij, ko se je dočeval občevalni jezik? Hainovi (in za njim Czoernigovi) podatki, kakor so dragoceni, ne odgovarjajo resničnemu takratnemu stanju. In to nam v neprilog. *Inž. J. Mačkovšek.*

Jugoslovanska enotna pisava. Kdor da vse na zunanosti, mi ne bo nikoli priznal, da je nemški, francoski, irski in jugoslovanski nacionalizem, čeprav navidez tako različen, v bistvu eden in isti pojav. In vendar je tako. Enotnost rase, jezika ali pa države so le zunanji faktorji, ki vstvarjajo in omejujejo nacionalno enote. Njih pravega bistva, duše, ki jih oživlja in drži skupaj, pa ni iskati ne v tem ne v onem zunanjem faktorju, ampak v skupnosti duševnega življenja, kojega oni pogoji omogočajo, čeprav za njega nišo v vsakem slučaju *conditio sine qua non*. Kdor ima bistvo pred očmi, bo umel pomen zunanjih predpogojev zanj prav presoditi. Mislim, da mi po vsem tem ni treba še posebe utemeljevati, zakaj smatram skupno pisavo za eden bistvenih predpogojev jugoslovanskega nacionalizma.

Jugoslovani smo narod, ki nastaja. Skupni jezik in morda še bolj zavest, da

nam preti vsem skupaj grozna nevarnost, da ostane, oziroma postane naša domovina kolonija za tuje gospode, ako se njihovemu navalu združeni ne upremo, tvorijo sredotežne sile, ki obetajo premagati vse, kar nas loči, in ustvariti enoten jugoslovanski narod. Vsem tistim, ki pri tem razvoju sodelujemo, nam mora stati vedno pred očmi: Popolnoma ločeno duševno življenje — negira jugoslovanski nacionalizem. Ravno tako vse, kar duševno komunikacijo onemogoča.

Zato je vprašanje pisave, pristopne vsemu jugoslovanskemu narodu, vprašanje, ki se mu ni izogniti. Tu za jugoslovansko politiko ni mogoč noben kompromis in nobena načelna delitev nazorov. Boj proti separatizmu v pisavi nam mora postati *conditio sine qua non*.

Deliti v stranke se moremo samo pri vprašanju: Ali abecedni paralelizem ali popolna enotnost?

Glede metode, kako je treba delati za končni cilj, hočem le na nekaj opozoriti. Boriti se je treba zanj predvsem z duševnimi sredstvi in v okviru vsake nacionalne grupe posebe, da ta boj ne bo vodil do odtujenja duhov. Irci so nam dokaz, da se samo s silo ne da doseči tega, kar smo si postavili za cilj. Sila si utegne podvreči morda ves svet, duš pa ona sama ne more osvojiti. Pravim, ona sama.

Kadar je ideja že notranje ubita, ji lahko zada zakonodaja, oprta na moč države, zadnji udarec. To je razvoj vedno le pospeševalo. Zato je računati tudi z zakonodajo, s političnimi strankami in s silo države. Stališče, ki ga bodo zavzemali različni politični faktorji na jugu proti vprašanju naše enotne pisave, bo med drugim eden izmed preiskusnih kamenov, na kojih bomo preizkušali, kdo naše ljudstvo ljubi in kdo ga sovraži, in pa kdo ima tako široko obzorje, da mu lahko zaupamo, in kdo ga nima. *Peter Jug.*

Le čevlje sodi naj kopitar. Čas 1918, str. 90 nsl. Lani je začel gospod kaplan iz Leskovca polemiko proti mojim predstavam iz francoske lirike. Skoro po tolikih mesecih, kolikor sem rabil jaz ur

za sestavek o Verhaernu ter za objavljene prevode, je podal par netočnosti ter obilo razsipal „nezmisli“ na moj rovaš. Da ni ocenjevalec tako samozavesten glede svojih nebogljenih izpeljančkov in da malenkostno ne išče dlake v jajcu, mu ne bi bil pokazal takih in enakih nedostatkov, kakor jih oponaša on meni. Po prvem zboldljaju se je mehur njegove nadutosti precej oddehnil: sedaj svojih umotvorov ne šteje več za vzor! Da pa niso kdovekaj natančnejši, čeprav se lahko naslanjajo že na tuj prevod, marveč da v dveh bistvenih ozirih celo zaostajajo za mojim besedilom, pokažem v sledečem ... Kritikov konjiček je suženjska točnost. Čudno, da ni prevedel veletočni slovenitelj *trou* z luknjo; da istoveti *de la montagne* s *prek* gore; da ne sledi izvorniku v drugi vrstici; da je izpustil prilastek *jeune*; da mu moja adekvatna slovenitev oziralnikov *où* in *qui* ni pogodu; da jemlje pridevek *nue* (razkrit) k obema samostalnikoma *tête* in *nuque*, vkljub originalu — meni pa anathema radi hiperbatona, ker sem ponašil *follement* (vihravo) pri prvem glagolu in ne pri deležniku, dasi emanirata dejanji istočasno od istega subjekta. Nejasen mu je baje verz: V kopeli svežih kreš mladostno glavo itd., akoravno je absolutna konštrukcija znana vsem romanskim, germanskim in slovenskim narečjem. Sicer pa je ta očitek sama neodkritost, ker jo ima moj poboljšar sam pozneje: Nogé med mečki, spi. Gotovo si je pridal pravilno v misli: držec ali imajoč. Preduhovita je opazka: Odkod množina svežih kreš? v originalu samo ena! Mala fides gre tako daleč, da noče razumeti kolektivnega izraza *resson*, soznačnega plurala, prim. Turka bomo pozobali. Je-li ubogi mrtvec prisiljen kópati se v eni sami cvetici? Ognil sem se ednini, da preprečim koj pri prvem čitanju morebitno zamenjavo z verbatim kresati, *Sous la nue* pomeni tonsuriranemu sodniku *na prostem*, bodisi! jaz sem tokrat točnejši: pod oblakom. Reš čitam kmalu nato, da je pokojnik zleknen na solncu, toda almus sol sije od strani z gore. Vrhutega ne smemo krivo umeti Horače-

vega izreka: ut pictura poesis. Brez Lessingovega Laokoonta ve lahko vsakdo, da pesem ne predstavlja kakor kip ali slika zgolj enega hipa. Kam je že utegnil razpršiti se nepridiprav-oblak! In potem: *il a froid* se glasi v novi objavi: on je hladan; primerno bi bilo: zebe ga. Hladan bi bil umrl spavač napram Kopitarjevemu stihu: *telo* mu je zaspalo, ker berem v izvorniku: *il fait un somme*, torej z dušo in telesom spi, čisto ves. Potegnimo plašč krščanske ljubezni čez dejstvo, da je prezvisti g. K. izpustil v drugi kitici besedo *son*, v zadnji pa *sa* ter interpoliral mašilo *spavačeva* in pre naredil aktivno zvezo *faire frissonner* v neutralno. Zakaj neki znači *la main* desnico in ne točno *roko*, čemu je vzet adjektiv *tranquille* k desnici namesto *il dort*, kako da je *trou* nankrat priprosta rana in ne okrogla luknja? ... Te pripombe so docela v okusu Časovega dlakocepca. Zdaj pa meritorno. Dolgo dobo je vladal v francoski književnosti neki salonski, preciozni duh. V Molièrovem veku se je govorilo namesto ljubica — predmet mojih želj, namesto ljubezen — plamen ali zubelj, ponekod se je reklo *piti* — *prendre un bain intérieur* etc. Še V. Hugo je bil 1830. izžvižgan, ker je drzno rabil na odru *mouchoir* (robec) namesto *tissu* (tkanina). Mladi Rimbaud je bil kakor T. Corbière povsem prekucuh, le oglejte si njegova soneta *Les Chercheuses de poux* (iskavke bolh) in *Tartufe* (pojmi: *bavant la foi*, *l'oreille benoîte*), zlasti pa fantastični poem *Pijani čoln*, kjer srečamo krepke besede: *bedasto* oko svetilnikov, *izbljuvki*, *gobec* nadsušljivih Oceanov, *stenice*, *otrebki*, *tic*, *solnčni lišaji*, *azurni smrkli* in druge. Mimogredé, saj veste, kako se je proslavil rajni Janez Ballhorn, ki je obelodanil sredi šestnajstega stoletja v Ljubeku veliko-nočne Pisanice s ponižno kokoško in košarico piruhov na uvodni strani? Skromno kuro-kokodajco je nadomestil prihodnje leto s pestrim petelinom in pripisom: Popravil J. B. Slično je g. K. balhorniziral ali skopitil prvo kitico, boječ se prevajati *hailons* s cunjami, češ, ali se slovenski poeziji lepo podajo cape? V nepoznanju

Rimbaudovega značaja pravi blede *pene* ter zafrečka *silo in barvo* slikovitega izvirnika. Stavim, da se g. K. zgraža z dr. Robido nad Kettejevo primerom: dekle — vitka kot v ogradi belouška (Lj. Zv. 1900). Listaj istotam, kako drugače, povsem brez predsodkov doživlja prisposobo O. Župančič, ki zna, kaj je kolorit . . . V sonetu *Dormeur du val* je v prvi kitici reka posebljena in objestno poje (poboljšar *dé: besni*, kar bi bilo *sévit: follement* je prvotno: vetrnjaško, latinsko *follis = meh*, torej po moje; vihravo) — v umetnem kontrastu z mrzlim, mrtvim mladeničem. Časov vsevedež je zopet balhorniziral, češ ali ni *peva* za chante pusto in prazno? in piše: šumeva (kar bi se dejalo: bruit) ter takisto uniči originalovo personifikacijo . . . Ako po vzgledu B. Crocejeve estetike ne ločimo vsebine od oblike, je naš poboljševik grešil nad izvirnikovo mislijo. Pa vzemimo vendarle idejno obleko samostojno. Formalno je bil sedemnajstletnik R. še pod vplivom parnasovcev, ki so zahtevali bogato rimo, soglasje ne le za povdarjenim zlogom, ampak po možnosti še kako črko ali zlog pred njim. V tem pogledu je delala ta šola čuda. Spominjam se enozložnega soneta-podoknice bolni krasotici:

Fort	Sors,
belle,	frêle.
elle	Quelle
dort.	mort!

Ostali strofi sta mi izpadli, ker sem imel že pred več leti Banvillov *Traité de versification* v roki. Znam pa Allaisove aleksandrince, kjer se ujema dvanaest zlogov: Par le bois du Djinn, où s'entasse de l'effroi, Parle, bois du gin ou cent tasses de lait froid etc.

Ta supersticija glede rime riche je lastna Rimbaudu. *Bateau ivre* vsebuje n. pr.: pommes sûres — vomissures, navrantes — enivrantes, des marées — démarrées, dorades — dérades, lenteur — chanteurs, amer — la mer etc. Naš sonet premore le stike z opornim soglasnikom: *rivière — fière, haillons — rayons, tête nue — la nue, bleu — pleut, froid — droit* itd. Dočim pa moj Radamant, kjer je samostojen, uporablja prevesno slabe ujeme, obstoječe v končnicah (-eva, -ica, -alo, posebno glagole na -i; morda celo s prisiljenim iktom, ker jaz poznam s Pleteršnikom vred edino *péniti se*), sem jaz izkušal približati se originalovi versifikaciji s krepko debelsko, daktilsko rimo, posnemal parnasovsko *consonne d'appui (hľad — škrlat)* . . . V obeh prevodih lepi nekaj nebitvenih primesi, a g. K. je pristavil pristna prokrustovska mašila (nanje, spavačeva, telo, mladenič), moj dodatek *leži* je preračunan kot oznaka R-ovega stihotvorstva (se strinja z *dež*) . . . Blagorodje, iz Leskovca je prihajal doslej velik kokodajec, a malo jajec! A. Debeljak.

KULTURNO-POLITIČNI PREGLED.

▷ **Samoodredjenje naroda i Magjari.** Napisao Jugoslaven iz Ugarske. Cijena K 1'60. Hrvatska Tiskara D. D. u Zagrebu. Narudžbe prima: Nakladni Zavod „Jug“, Zagreb. Ilica 7, I. kat.

Nastopa čas, ko bo realizirano načelo samoodločevanja narodov. Vsak narod bo postal gospodar samega sebe ter svojega nacionalnega teritorija. Gospodstvo nad tem teritorijem pa si doslej laste drugi

narodi, za katere pomeni nova doba konec njihove imperialistične nadvlade. Naravno je potemtakem, da se upirajo našim stremljenjem.

Da se uresničijo te naše temeljne nacionalne zahteve, se morajo umakniti z našega teritorija Nemci, Madžari in Italijani. Vprašanje je sedaj, kako se bodo odrekli tej nadvladi — v poštevek prideta momentano pravzaprav le dva — ali pod

pritskom sile, zastopajoče našo zahtevo, ali tekom mirne poravnave od naroda do naroda, ali slednjič po posredovanju splošne demokratizacije, prinašajoče zmago našim težnjam.

Pričujoča brošura se peča v smislu ravnokar navedenega z Madžari ter očitava njih razmerje do naše temeljne zahteve po samovladi, analizujoč zadnji dve možnosti.

Madžarom se je po različnih slučajih posrečilo, da so zgradili supremacijo svojega naroda nad ostalimi raznolikimi narodnostmi v Ogrski, proti katerim so le v relativni večini. Bistvo njihovega nacionalnega stremljenja, cilj te njihove supremacije pa je, ne le druge narodnosti obvladovati, temveč s kakršnimikoli sredstvi iz njih stvoriti eden edinstven narod madžarski. Danes vlada na Ogrskem oligarhija par grofovskih madžarskih rodbin, ki je sramotno nasprotstvo modernim svetovnim demokratičnim stremljenjem. Najabnormalnejše pa je, da so pri vsem tem Madžari — in ne le aristokracija, temveč vsa inteligenca — prepričani, da je njihova politika napram narodnostim liberalna, kakor je sploh madžarska megalomanija, skoro bi rekli že psihoza. Stremljenje Madžarov pa gre za tem, doseči, ko bo vsa Ogrska nacionalno enotna (= madžarska), hegemonijo nad vsemi narodi monarhije. — Nastanè pa vprašanje, ali se more Ogrska potom evolucije demokrasko tako preustrojili, da bo narodnostno vprašanje rešeno v smislu modernih idej. Odgovor je odločno negativen; ker se vsi Madžari zavedajo, da je njihova supremacija v nevarnosti, ako se vpelje res demokratična volilna reforma, zato se zanjo ne ogrevajo, in bi bili kvečjemu za tako potvorjeno, da bo zagotovljena še nadalje njihova nadvlada. Avtor razmotriva stališče posameznih strank do volilne reforme in kaže, da so pristaši splošne volilne pravice v ogrskem parlamentu v ogromni manjšini; delavska socialno-demokratična stranka, ki se odločno bori izven parlamenta zanjo, nima skoro nikakega političnega vpliva, saj je

vzpričo agrarnega značaja Ogrske razširjena le po mestih.

Karakteristika skiciranih ogrskih razmer je v brošuri dovolj sugestivno izvedena, avtor nam podaja točno pregled razporežen; v detajle posega seveda le malo, tako n. pr. podčrta, da je med ogrskimi neodvisnimi inteligenti 55,54% Židov.

V času, ko je naše stremljenje, da jugoslovansko naše dualistično gibanje poglobimo, mu utrdimo v najširši masi temelje, sodim, da je potrebno, da vedno točneje in sugestivneje opredeljujemo našo idejo ter ji podamo tudi stvarno perspektivo s pomočjo narodnogospodarskih, narodnostnih, političnih konstatacij in podobno. V ta namen bi služile razen revijalnega časopisja zlasti podobne brošure. Čudim se, da se poklicani možje pri nas še niso s primerno vnemo lotili te stvari.

A. L.

Davorin Trstenjakov sklad. Na občnem zboru „Zgodovinskega društva“ v Mariboru dne 11. novembra 1917 je bilo po predavanju o Davorinu Trstenjaku v spomin stoletnice njegovega rojstva sklenjeno, ustanoviti imenovani sklad v povzdigo zbiranja zgodovinskega gradiva in podporo znanstvenega naraščaja na zgodovinskem polju. „Zgodovinsko društvo“ bi rado ne le še nadalje gojilo zgodovinski študij, temveč svoj delokrog še razširilo, pridobivalo novih čilih delavcev ter z njimi popolnjevalo stavbo zgodovinskega znanstva. Zlasti pa želi z raziskavanjem arhivov napolnjevati zakladnico gradiva za slovensko zgodovino ter podpirati v dosego svojega namena pred vsem tudi mlade zgodovinarje in jih vzgajati v dobre strokovnjake. Da doseže zaželjeni cilj, pa potrebuje društvo v prvi vrsti izdatne denarne pomoči, zato se obrača na vse slovenske može in žene s pozivom, da prispevajo po možnosti k ustanovitvenemu skladu. Pozivi z natančnejšim spektrom so bili objavljeni po dnevnem časopisju ter v prvi (četverni) številki letošnjega letnika „Časopisa za zgodovino in narodopisje“.

A. L.

Tovarna kemičnih izdelkov
GOLOB & K^o

postreza svoje odjemalce še vedno, v kolikor zamore
dobiti še potrebnih surovin.

Kislo vodo
in vino

razpošilja **A. OSET**, p. Guštanj,
Koroško.

Lepa bogata zaloga

po primernih cenah za vsako darilo, kakor za **birmance,**
neveste, krsite, godove itd. velika izbira.

Naznanja slav. občinstvu, da se cenikov letos ne
razpošilja, ker ni blaga po vzorcih.

Vljudno vabi in se priporoča

Tvrdba F. CUDEN,
Prešernova ulica št. 1 v Ljubljani.

Narodna knjigarna

in trgovina s papirjem

v Ljubljani, Prešernova ulica št. 7.

sprejema naročila na vse — tu in inozemske časopise —
revije ter vse knjige.

Prinakupu različn. oblačilnega blaga
se blagovolite poslužiti veletrgovine

A. E. Skabernè

Ljubljana.

Založništvo umetniških razglednic

Marija Tičar

:: Ljubljana. ::

Narodna kavarna

Fran Krapež, Ljubljana.

Trgovina
s špecerijskim blagom.

Zaloga konjaka, ruma
in raznih likerjev.

A. Šarabon, Ljubljana

Glavna zaloga rudninskih voda.

Na drobno in debelo!

Na drobno in debelo!

Točna in solidna postrežba.

Velika pražarna za kavo.
Mlin za dlšave.
Električni obrat.

Pristna domača
slivovka in brinjevec.